

T. 1762

72:1

HANDEELING VOOR
DE BEOEFENING DER
LEDO-TAAL

VERHANDELINGEN

van het

KONINKLIJK BATAVIAASCH GENOOTSCHAP
VAN KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN

DEEL LXXII

EERSTE STUK

18 MAART 1935

HANDLEIDING VOOR DE BEOEFENING DER LEDO-TAAL

INLEIDING, TEKSTEN MET VERTALING
EN AANTEEKENINGEN EN WOORDENLIJST

door

Dr. S. J. ESSER

BANDOENG
A. C. NIX & Co.
1934

INLEIDING.

Het Ledo is het voornaamste der z.g.n. Kailische dialecten, die in een groot gedeelte van de onderafdeelingen Paloe, Donggala, Parigi en Mamoe-djoe gesproken worden. Zijn eigenlijk gebied is het noordelijke gedeelte van de Paloe-vlakte, maar ook daarbuiten vindt men tal van Ledo-sprekende vestigingen of bevolkingsbestanddeelen, terwijl het als *lingua franca* gebruikt wordt in het geheele gebied der z.g.n. West-Toradjasche talen en, speciaal in noordelijke richting, tot ver buiten de grenzen daarvan.

De hieronder volgende schets geeft in groote trekken een, voor de practijk bestemde ¹⁾, beschrijving van het grammaticaal geraamte der taal. Kennis van dit schema is noodig om de teksten die het tweede gedeelte van deze handleiding uitmaken te kunnen begrijpen en de taal te kunnen leeren spreken en verstaan. De aantekeningen die bij de teksten zijn gevoegd hebben ten doel bepaalde uitdrukkingen en zinswendingen toe te lichten. Wat in deze inleiding te vinden is zal men daarin niet opnieuw vermeld vinden (al wordt er soms naar verwezen met een romeinsch en een arabisch cijfer, b.v. IV 2). Wel komen in die aantekeningen een aantal grammaticale verschijnselen ter sprake die in de inleiding geen plaats hebben gevonden. In het algemeen is de regel gevolgd, verschijnselen die uit zich zelf voldoende duidelijk zijn ook voor zich zelf te laten spreken en die dus niet nog eens afzonderlijk in inleiding of aantekeningen ter sprake te brengen. Dit geldt speciaal van syntactische eigenaardigheden en van verschijnselen die het Ledo gemeen heeft met andere Indonesische talen.

Voor een verder doordringen in de taal heeft men aan deze handleiding, die niet meer dan een inleiding is, natuurlijk niet voldoende. Daar is practijk voor noodig. Voor het verkrijgen van een dieper inzicht in de West-Toradjasche talen kan met vrucht de *Spraakunst der Bare'e-taal* van Dr. N. Adriani geraadpleegd worden, terwijl men veel kans heeft bij het tegenkomen van een onbekend woord dit verklaard te vinden in het *Bare'e-Nederlandsch Woordenboek* van denzelfden auteur, vooral wanneer men rekening houdt met de fonetische verschillen tusschen de beide talen ²⁾. Uit den aard der zaak

¹⁾ Eenige opmerkingen van meer theoretischen aard zijn in noten ondergebracht.

²⁾ De voornaamste van deze verschillen zijn: Ledo *ndj* kan zoowel beantwoorden aan Bar. *ndj* als aan *ntj*, L. *n* aan Bar. *n* en *nj*, L. *ngg* aan Bar. *ngg* en *ngk*; L. *a* wordt in het Bar. somtijds vertegenwoordigd door *o*, L. *l* dikwijls door *j*, L. *d* en *b* aan het begin van een woord dikwijls door *r*, resp. *w*, terwijl L. *d* ook meermalen aan Bar. *dj* beantwoordt; Bar. *dj* kan ook correspondeeren met L. *j*, terwijl het L. somtijds in het midden van een

is hiermee niet gezegd dat er niet meermalen verschil in beteekenis zou bestaan tusschen gelijkkluidende of corresponderende woorden in het Ledo en in het Bare'e.

I. KLANKSTELSEL EN KLEMTTOON.

1. Het Ledo kent de volgende klanken en medeklinker-verbindingen: *a, e, i, o, oe; p, mp, b, mb, w, m; t, nt, d, nd, n; dj, ndj, j; k, g, ngg, ng; l, r, s, h, '.* In vreemde woorden vindt men nog verschillende andere klanken, zooals *tj, ntj, nj* en *ngk*.

Omtrent de uitspraak moet het volgende worden opgemerkt:

E en *o* klinken ongeveer als *è* en *ò*, b.v. *ledo* „niet”, spr. *lèdò*. Een volgende klinker kan deze klanken meer als *é*, resp. *ó* doen klinken, b.v. *eo* „dag” (spr. *éjò*, met een zeer zachte *j*), *naea* „beschaamd” (*naéja* met zachte *j*), *dei* „meisje (in de aanspraak of als eigennaam)” (klinkt als *deei*), *naboa* „leeg” (met een zeer zachte *w* tusschen de *o* en de *a*), *doi* „geld” (klinkt als Ned. *dooi*), *sooe* „hut” (klinkt ongeveer als in het Ned. *soouw* zou worden uitgesproken).

De *i* klinkt altijd als Ned. *ie* in *ziek*, nooit als *i* in *sik*.

De *w* wordt gevormd tusschen onderlip en boventanden en is waarschijnlijk het best te vergelijken met de Fransche *v*. In het midden van een woord klinkt zij duidelijk als *v*, en de spelling met *w* is dan ook feitelijk minder juist, maar zij heeft praktische voordeelen. Voorbeelden van woorden met dezen klank zijn: *watoe* „steen”, *oewe* „water”.

De *l* wordt uitgesproken met de punt van de tong tegen de wortels der boventanden. Zij wordt dikwijls zóó onduidelijk gearticuleerd dat men haar, als men er niet op verdacht is, niet of nauwelijks hoort. *Nangala* „nemen” klinkt dan als *nanгаа* (met lange *a*), enz.

De *r* wordt dikwijls gebrouwd uitgesproken.

Over de hamza, den klank die afgebeeld wordt door het teeken *'*, zie men § 2.

De overige medeklinkers komen overeen met die van het Maleisch (*ng* klinkt als in Ned. *zingen*, *ngg* als in Engelsch *anger*).

Opmerking. Er is ook een *w*-klank die met de beide lippen gevormd wordt, maar deze behoeft nooit in het schrift te worden uitgedrukt, daar hij onwillekeurig ontstaat tusschen *oe* en een volgende klinker (behalve *oe*) en *o* en een volgende klinker (behalve *o*), b.v. *randoea* „twee”, *karoei* „doorn”.

woord een *w* heeft die in het Bar. ontbreekt. Ten slotte is de hamza, die in het Bar. nog voorkomt, in het L. weggevallen.

Deze fonetische bijzonderheden zijn ook voor het Kailisch van belang, omdat de meeste Kailische dialecten heel dikwijls den Bare'e- en niet den Ledo-vorm van een bepaald woord bezitten. De klank *nj*, de klankverbindingen *ntj* en *ngk*, de overgang van *l* in *j* en die van *j* in *dj* zijn echter niet Kailisch.

Tusschen *o* en een volgende klinker is deze *w* dikwijls bijna niet te hooren, b.v. *koi* „ga” (spr. *kooi*).

Er is intusschen nog een ander geval waarin deze *w*-klank te hooren is, nl. wanneer een *oe* waarop de klemtoon niet valt tusschen twee klinkers komt te staan, b.v. *ri oeatoe hai* „op dien tijd”, wat uitgesproken wordt als *ri watoe hai*, doch met een *w* waarbij de onderlip de boventanden niet raakt en de lucht, evenals bij de Engelsche *w*, tusschen de beide lippen ontsnapt, wel te onderscheiden van *ri watoe hai* „op dien steen”, met de Fransche *v*. Op dezelfde wijze wordt een *i* (zonder klemtoon) tusschen twee klinkers uitgesproken als *j*, b.v. *ka iakoe* „voor mij”, wat klinkt als *kajakoe*. Zelfs een *e* wordt in dezelfde omstandigheden tusschen twee klinkers als *j* uitgesproken, b.v. *doëata* „erf”, spr. *dojata*; *saeona* „een andere dag”, spr. *sajona*.

2. Voor den klank die in het Duitsch *u* gespeld wordt is in § 1 het samengestelde teeken *oe* gebruikt. Om hiervan nu de klankverbinding *o* gevolgd door *e* te onderscheiden maakt men in de voor de talen van Midden-Celebes aangenomen spelling gebruik van het deelteeken, b.v. *nīlōë* „opgehangen” (uitgesproken *nīlōwè*, met een zeer flauwe *w* als beschreven in § 1 Opm.; in de klinkerverbinding *oë* klinkt *o* niet als *ó*).

Ook in de verbinding *oeë* gebruikt men gewoonlijk duidelijkheidshalve het deelteeken, hoewel het in dit geval feitelijk wel gemist kan worden. Zoo in *poeë* „heer”, uitgesproken *poewè* (met zachte *w* als in Mal. *toea*).

Er moet op gewezen worden dat het deelteeken op de scholen enz. in het Kailische gebied op een andere wijze pleegt gebruikt te worden, nl. ter aanduiding van de z.g.n. „hamza”, den klank (dikwijls minder juist „hiaat” genoemd) die gehoord wordt tusschen de *e* en de *a* van Ned. *geacht* en tusschen de beide eerste *e*’s van Ned. *geëerd*, in welk woord de bedoelde klank eveneens door een deelteeken wordt weergegeven (in *zeeën*, waarin ook een deelteeken gebruikt wordt, vindt men echter geen hamza, want dit woord klinkt ongeveer als *zeejen*). De hamzaklank kan beter door een apostrophe (') worden afgebeeld en het deelteeken voor de verbindingen *oë* en *oeë* gereserveerd, zoodat men de vreemdsoortige schrijfwijze *oE*, *oeE* kan vermijden.

De hamza, een klank die aan Europeanen dikwijls veel moeite geeft, omdat zij er niet op verdacht zijn dat daar waar zij meenen dat in het geheel niets is, nl. tusschen twee klinkers die niet in elkaar overvloeien en waar dus geen overgangsmeklinker wordt gehoord, een medeklinker aanwezig kan zijn, kan in het L.¹⁾ alleen voorkomen tusschen twee gelijke klinkers die op elkaar stooten, hetzij doordat voor een stam die met een klinker begint een voorvoegsel met denzelfden klinker geplaatst wordt, hetzij doordat een woord denzelfden klinker aan het eind heeft waarmee het volgende woord begint. In beide gevallen kan de hamza meestal ook wegblijven en de beide op elkaar

¹⁾ In de meeste andere Kailische dialecten vindt men haar echter des te meer, b.v. *da'a*, het ontkenningwoord van een West-Kailisch idioom.

volgende gelijke klinkers tot één klinker worden samengetrokken, b.v. *naara* of *na'ara* „hongerig”, *neewa* of *ne'ewa* „weerstand bieden”, *si iko* (uitgesproken *si'iko* of *siiko*) „aan jou”.

Uit het zooveen gezegde vloeit voort dat men ook in een zin, tussehen een woord dat op een klinker eindigt en een volgend woord dat met een anderen klinker begint, geen „hiaat” hoort.

De bovengenoemde woorden *naara* en *neewa* brengen ons tot de kwestie van de z.g.n. lange klinkers. Lange klinkers zijn klinkers die (theoretisch althans) tweemaal zoo lang duren als gewone klinkers, en derhalve in de hier gevolgde spelling ook met twee klinkertekens na elkaar worden afgebeeld, b.v. *raa* „bloed” (spr. *rā*, met een lange *a*), *see* „cent” (met lange *è*), *hii* „deze, dit”, *boo* „boek” (met lange *ò*), *netoeoe* „neerstrijken” (klemtoon op de lange *oe*), *nadaa* „slecht”, enz. Een eigenaardigheid van het L. is nu echter deze dat deze lange klinkers alleen dan hun volle lengte behouden wanneer zij, zooals in de gegeven voorbeelden, aan het eind van een woord staan. Worden zij daarentegen nog door een of meer andere lettergrepen gevolgd (hetzij deze tot het woord behooren of uit een achtergevoegd bezittelijk voornaamwoord, een partikel als *-mo* of *-pa* of iets dergelijks bestaan), dan worden zij dikwijls verkort tot niet veel meer dan de lengte van een gewonen (korten) klinker, b.v. *netoeoemo* (vaak uitgesproken *netóemo*) „toen streek hij neer”, *naasi* (vaak uitgesproken *nasi*) „medelijdend”.

Opm. Deze verkorting in de uitspraak van lange klinkers maakt het wel eens moeilijk om uit te maken hoe een bepaald woord gespeld moet worden.

3. Zooals in § 1 gebleken is ontbreken in het L., althans in echte Ledo-woorden, de medeklinkerverbindingen *ns* (*ngs*), *ntj* en *ngk*. Nu kan het echter voorkomen dat voor een der medeklinkers *k*, *p*, *t* of *s* een neusklank wordt geplaatst. In dat geval wordt neusklank + *k* tot *ngg*, neusklank + *s* tot *ndj* (neusklank + *p* wordt uit den aard der zaak tot *mp* en neusklank + *t* tot *nt*). Dit is o.a. het geval wanneer een met *k* enz. beginnend woord in den „tweeden naamval” komt te staan. In dat geval pleegt men een neusklank te gebruiken, die dus de beteekenis heeft van ons „van”. Voorbeelden daarvan zijn:

biwi „lip, rand”, *karona* „Paloe-rivier”, *biwi nggarona* (uit *biwi ng karona*) „oever der Paloe-rivier”.

oeve „water, vocht”, *soesoe* „borst, uier”, *oeve ndjoesoe* „melk”.

Opm. Wanneer een woord niet met een der vier medeklinkers *k*, *p*, *t* of *s* begint, gebruikt men voor „van” (tweede naamval) niet den enkelen neusklank maar *noe*¹⁾. Men zegt dus wel *tatanga ntasi* „het midden van de zee” (ver van den kant), *peboeroe mpoiri* „het blazen van den wind”, maar *sabingga noe dala* „de kant van den weg”, *biwi noe oeve* „rand van het water”, enz.

¹⁾ In samenstellingen zijn verbindingen als *mb*, *nd* wel mogelijk, b.v. *nasala-ndala* „den verkeerden weg (*dala*) nemen”, *nasala-mbiwi* „een vergrijp met de lippen (*biwi*), d.w.z. in woorden begaan”.

Ook wanneer een woord met *k*, *p*, *t* of *s* begint kan *noe* gebruikt worden in plaats van den enkelen neusklank (soms schijnt deze vorm zelfs verplicht te zijn). In sommige gevallen ontbreekt het teken van den tweeden naamval geheel, b.v. *ri ara noe kajoe*, *ri ara nggajoe* of *ri ara kajoe* „in het bosch” (*ri ara* is ontstaan uit *ri rara*; *rara* is hetzelfde als Mal. *dalam* „binnenste”). Voor persoonsnamen, al of niet voorzien van het lidwoord voor personen *i*, ontbreekt steeds het tweede-naamvalsteeken, b.v. *kantoro (i) Poea Magaoe* „het kantoor van den Zelfbestuurder” (*poea* = heer).

Over de beteekenis „door” van *noe*, resp. den neusklank zie men II 2, over de beteekenis „met” (instrumentaal) verh. III, aantekeningen.

4. De klemtoon valt in het L. steeds op de voorlaatste lettergreep, en verschuift bij de aanhechting van achtervoegsels of eenlettergrepige partikels¹⁾. Van *banoea* „huis” (klemtoon op *oe*) vormt men dus: *banoeákoe* „mijn huis”, *banoeámoe* „jouw huis”, *banoeána* „zijn huis, haar huis”, ook wel „hun huis”, *banoeáta* „ons huis” (met insluiting van den toegesproken persoon of de toegesproken personen), ook „Uw huis” (zeer beleefd), *banoea kámi*, id. (met uitsluiting van de(n) toegesprokene(n)), *banoea míoe* „jullie huis”, „Uw huis” (beleefd), *banoeára* of *banoea geíra* „hun huis, haar (mv.) huis”.

Opm. 1. Het in tweeën schrijven van den vorm *banoea mioe* (*kami* en *geira* zijn geen echte bezittelijke voornaamwoorden, maar zelfstandige persoonlijke voornaamwoorden die de plaats innemen van bezittelijke) is niet inconsequent, omdat tweelettergrepige achtervoegsels een grootere mate van zelfstandigheid bezitten dan eenlettergrepige. Zelfs kunnen *mioe*, *kami* en *geira* van het woord waarbij zij behooren gescheiden worden door een woordje als *mo* (partikel die o.a. nadruk legt), dus *banoea mioemo* of *banoeamo mioe* (ook in tweede-naamvalsverbindingen is dit mogelijk). Er zijn overigens tal van woordverbindingen in het L. die feitelijk één geheel vormen en dus als één woord, al of niet met een verbindingsstreepje (-) er tusschen, geschreven zouden moeten worden, waarmee echter de duidelijkheid en de eenvoud niet gediend zouden zijn.

Men lette er op dat men *kita* (met -ta) en *kami* niet door elkaar haalt, zooals in brabbel-Maleisch wel gebeurt.

In § 2 is gebleken dat lange klinkers voor twee lettergrepen gelden en dus den klemtoon krijgen wanneer zij aan het eind van een woord staan. Ook is daar vermeld hoe de uitspraak is wanneer op een langen klinker nog een lettergreep volgt.

Wanneer een woord in de tweede lettergreep van achteren een *i*, *oe* of *o* heeft die onmiddellijk voorafgegaan wordt door een anderen klinker, smelten deze beide klinkers bij vlugge uitspraak gemakkelijk samen tot een tweeklank, die het accent heeft op den eersten der beide samenstellende klanken, b.v. *kamáimo* „kom hier!”, *kaláoena* „zijn gaan”. Bij langzaam, nadrukkelijk spreken komt de klemtoon wêr op de tweede lettergreep van achteren, b.v. *ka-ma-í-mo* „kom dan toch hierrr!”

¹⁾ Deze toestand is niet oorspronkelijk, maar uit het Boegineesch overgenomen. Men treft nog wel sporen van de oude accentuatie aan, b.v. *niolína* „zei hij” (stam *oeli*), met ongeveer evenveel klemtoon op *oe* als op *lí*.

Opm. 2. Er kan niet met genoeg nadruk op gewezen worden dat een *goede uitspraak* een eerste vereischte is voor ieder die de taal behoorlijk wenscht te leeren spreken. Het mag verwondering wekken dat de uitspraak van de taal zooals Europeanen die te hooren geven dikwijls zooveel te wenschen overlaat, omdat het klankstelsel niet anders dan buitengewoon eenvoudig kan worden genoemd. De klanken vormen zich als het ware vanzelf, en daar de taal geen woorden kent die op een medeklinker eindigen heeft men weinig kans zijn tong te breken. Men oefene zich in het langzaam uitspreken van korte en langere woorden, zoo mogelijk met hulp van een Kailiër ter voorlichting en contrôle. Veel voorkomende fouten zijn:

Het uitspreken van *e* en *o* als *é* en *ó* in plaats van als *è* en *ò*.

Het verzwakken van den klinker van niet-geaccentueerde lettergrepen (speciaal *e*) tot een „stomme *e*” (de *ě* van Mal. *běsar*). Deze *ě* komt in het L. in 't geheel niet voor. *Napane* „warm” heeft aan het slot een duidelijken *e*-klank, *ne'epe* „hooren” (onoverg.) klinkt niet als *ně'ěpě* maar als *nè'èpè*, *nomore* „spelen” niet als *němoreě* enz.

De harde uitspraak van *dj* en *ndj*, als in Ned. *hoedje*, *mandje*, in plaats van als in Mal. *sadja*, *tandjoeng* (wie de Eng. woorden *duty* en *endue* uitspreekt is niet ver van de juiste uitspraak van *dj* en *ndj*).

Het produceeren van allerlei hinderlijke, een slechte „ontvangst” verzekerende bijgeluiden bij het uitspreken van eenvoudige klanken als *k*, *p*, *t*, enz.

Het uitspreken van hamza's („hiaten”) tussehen twee op elkaar volgende woorden. Het Ledo moet worden uitgesproken als het Engelsch en het Fransch, d.w.z. opeenvolgende klinkers moeten in elkaar overvloeien.

Het vormen van een klinker vóór een woord dat met neusklank + medeklinker begint. Deze moeilijkheid hangt samen met het feit dat het Ledo geen woorden (en zelfs geen lettergrepen) kent die op een medeklinker uitgaan. Men kan haar gemakkelijk te boven komen door den betrokken neusklank te voegen bij het voorafgaande woord en dus b.v. *nabelo mpoeoe*, *nabelo ntoto* „heel goed, heel mooi” uit te spreken alsof er stond *nabelom poeoe*, *nabelon toto*, *biwi nggarona* „oever der rivier” als *biwing garona*, enz. Wanneer de neusklank aan het begin van een zin staat is dit natuurlijk niet mogelijk.

Het verkeerd leggen van den klemtoon.

II. Tijden.

1. Er zijn in het Ledo twee tijden, een „gewone tijd” en een „toekomstige tijd”. De „gewone tijd” dient zoowel voor het heden als voor het verleden, en wordt in het algemeen (behalve in het onder 2 te noemen geval) gekenmerkt door den begin-klank *n*, waartegenover de toekomstige tijd dan *m* heeft. Dit geldt zoowel voor werkwoorden als voor bijvoeglijke naamwoorden, b.v. *nolipa* „loopen”, *molipa* „zullen, willen loopen”, *namate* „sterven, dood”,

mamate „zullen sterven”, *nambaso* „groot”, *mambaso* „groot zullen worden of zijn”.

De toekomstige tijd kan somtijds ook betrekking hebben op het verleden, nl. wanneer de spreker zich met zijn gedachten verplaatst naar een tijdstip in het verleden ten opzichte waarvan een ander tijdstip, eveneens in het verleden gelegen, toekomstig is, b.v. *ane nisanikoe maoeda ledo akoe molipalipa* „als ik had geweten dat het zou gaan regenen zou ik niet zijn gaan wandelen”¹⁾, *berimbamo iakoe ledo mabongi?* „hoe zou ik niet laat in den avond komen?” Ook wij spreken in het Ned. van een „verleden toekomstenden tijd”.

Voor nadere bijzonderheden inzake het gebruik der beide tijden zie men § 3.

2. In de vervoegde vormen²⁾ wordt het onderscheid tusschen den gewonen en den toekomstenden tijd op geheel andere wijze gemaakt, zooals moge blijken uit het volgende paradigma:

stam *epe* „hooren, voelen”.

gewone tijd	toekomstende tijd
<i>niepekoe</i> , ik hoor (het), heb (het) gehoord, enz.	<i>koeëpe</i> , ik zal, wil (het) hooren, enz.
<i>niepemoe</i> , jij hoort (het), enz.	<i>moeëpe</i> (dial. ook <i>noeëpe</i>), jij zult (het) hooren, enz.
<i>niepena</i> , hij, zij hoort (het), (ook) zij hooren (het), enz.	<i>raepena</i> , hij zal (het) hooren, enz.
<i>niepe kami</i> , wij (met uitsluiting van de(n) toegesprokene(n)) hooren (het), enz.	<i>raepe kami</i> , wij (niet gij) zullen (het) hooren, enz.
<i>niepeta</i> , wij (met insluiting van de(n) toegesprokene(n)) hooren (het), enz.; U (zeer beleefd) hoort (het), enz.	<i>raepeta</i> , wij (ik en gij, wij en gij) zullen (het) hooren, enz.; U (zeer beleefd) zult (het) hooren, enz.
<i>niepe mioe</i> , jullie, U hoort (het), enz.	<i>raepe mioe</i> , jullie, U zult (het) hooren, enz.
<i>niepera</i> , <i>niepe geira</i> , zij hooren (het), enz.	<i>raepera</i> , <i>raepe geira</i> , zij zullen (het) hooren, enz.

De achtervoegsels *-koe*, *-moe*, *-na* enz. zijn de bezittelijke voornaamwoorden (I 4). De vormen *niepe* en *raepe* beteekenen resp. „men hoort, hoorde enz. (het)” en „men zal (het) hooren”, enz., of, wat op hetzelfde neerkomt,

1) In de zinnen die als voorbeelden worden gegeven komen wel eens verschijnselen voor die eerst verderop verklaard worden. Men raadplege zoo noodig ook de aantekeningen bij de verhalen en de Woordenlijst.

2) Waaronder in dit geschrift eenvoudigheidshalve ook de vormen met *ni*-zullen worden gerekend, al is dit theoretisch niet aan te bevelen.

„(het) is, werd, wordt gehoord” en „(het) zal gehoord worden”¹⁾.

Is het onderwerp van een vorm als boven genoemd niet „hij” of „zij” maar een zelfstandig naamwoord of eigennaam, dan wordt dit in den tweeden naamval (I3) achter den *ni*- of den *ra*-vorm (*niepe*, *raepe*, enz.) gevoegd, b.v. *nikawa noe langgai hai tona* „die man trof menschen aan”, *djara niken ntona hai* „het paard dat die menschen hadden gebracht”.

Vervoege vormen kunnen alleen voorkomen van overgankelijke werkwoorden. Het gebruik komt, in 't algemeen gesproken, overeen met dat van de vervoege vormen in het Maleisch (met dien verstande dat deze taal geen verschillende tijden kent). Men bezigt ze dus in gevallen waarin nòch op het onderwerp nòch op de handeling zelf nadruk valt, maar waarin het *voorwerp* in de gedachte op den voorgrond staat. Het gebruik (uit gemakzucht en in navolging van het spreek-Maleisch) van een persoonlijk voornaamwoord met een deelwoord in gevallen waarin het taaleigen een vervoege vorm verlangt, is een vorm van taalbederf die met de grootste zorgvuldigheid vermeden dient te worden.

Eveneens te vermijden is het gebruik maken van een persoonlijk voornaamwoord dat overtollig is. In de boven gegeven tabel is telkens „het” tusschen haakjes geplaatst, om aan te geven dat wanneer het voorwerp van een werkwoord niet meer is dan „het, hem, haar, hen” („t, 'm, 'r, ze” zonder eenigen nadruk), het in het Ledo gewoonlijk niet wordt uitgedrukt. Wordt het wel uitgedrukt, dan is het bijna altijd (althans in den derden persoon) een zelfstandig naamwoord (of een woord als „wat”, enz.), b.v. *niepekoe karebana oeatoe noe doeria sii-sii ri Pelawa* „ik heb het bericht (er van) gehoord dat het nu in Pelawa de tijd van de doerians is”, *noeapa nisambale ntona ri posoesa hai?* „wat hebben de menschen geslacht op dat feest?” Maar de persoonlijke voornaamwoorden worden alleen gebruikt wanneer er nadruk op valt of zij voor de duidelijkheid niet gemist kunnen worden. Dit geldt zoowel wanneer zij voorwerp als wanneer zij onderwerp zijn. Voorbeelden: *isema nantagi?* „wie heeft het verboden?”, *ne mongei-ngei iko itoe, koeka-toendoe ngena* „haal geen grappen uit jij daar, anders (lett. „straks”) zal ik je met de knokkels een tik (op je hoofd) geven”, *ledo namala* „het mag niet”, *ledo mamala* „het zal niet mogen, het zou niet mogen”.

Opm. In dit verband kan nog op een andere fout gewezen worden, nl. het niet in acht nemen van de goede volgorde der woorden. De regel is dat het gezegde (werkwoord of bijvoeglijk naamwoord) voorop gaat en het onder-

¹⁾ De laatste vertaling is echter minder nauwkeurig dan de eerste, omdat de vervoege vormen (ook die met *ni*- en *ra*- zonder agens-aanduiders) duidelijk actief van karakter zijn: *hilaoe mpoeemo nikae dajo* is niet „het graf ging inderdaad heen en werd gegraven” maar „men ging inderdaad het graf graven”, en *madota rakande noe goroeda* en *ledo rapakoelena raala noe goroeda* beteekenen niet resp. „zij wilde graag door een griffioen opgegeten worden” en „zij zal niet in staat zijn door den griffioen weggehaald te worden” maar „een griffioen was van zins haar op te eten” en „de griffioen zal haar niet kunnen weghalen”.

werp volgt. Gaat het onderwerp voorop, dan valt er nadruk op, al is deze nadruk niet altijd van denzelfden aard en ook niet altijd even sterk. Europeanen hebben de neiging b.v. te spreken van *ia nangoeli*, wat zooveel wil zeggen als „*hij* (in tegenstelling met een ander b.v.) zeide”, wanneer zij eenvoudig bedoelen *nangoeli ia* „*hij* zeide”.

Het onderwerp kan ook naar voren worden gebracht wanneer een of andere bepaling, met name een ontkenningswoord voorafgaat, b.v. *mamate ngena iakoe — ledo iko makoeja* „ik zal straks sterven — er zal je niets overkomen” (*nakoeja* = hoe, hoedanig).

3. De toekomstige tijd heeft een zeer ruime beteekenis in het L. Een vorm die in dezen tijd staat kan dan ook lang niet altijd met behulp van „zal ..., zult ..., zullen ...” worden weergegeven. Dikwijls wordt er een wensch of voornemen door uitgedrukt, b.v. *aga hii koepekoetana si komioe*: ... „slechts dit wil ik aan jullie vragen: ...” Bij het doen van een verzoek gebruikt men geregeld den toekomstenden tijd, b.v. *toemai merapi doi iakoe si kita* „ik kom U geld vragen”, en het woord *madota* „willen, wenschen”, dat zich uit den aard der zaak richt op iets dat nog in de toekomst ligt en meestal gevolgd wordt door een toekomstenden vorm, heeft dan ook alleen den vorm met *n* (*nadota*) wanneer er sprake is van iets dat zich in het verleden heeft afgespeeld, b.v. *madota iko koetana nte bereimoe?* — *ledo akoe madota* „wil je (stem je er in toe) dat ik je begraaf met je vrouw? — daar ben ik niet toe bereid”.

In de tweede plaats drukt een vorm die in den toekomstenden tijd staat dikwijls een „moeten” uit, b.v. *mandjilimo kita ri banoea* „U moet naar huis terugkeeren”, *siimo kande rakandeta* „hier is rijst die U gelieve op te eten”. Men ziet dat de toekomstige tijd op kan treden als een verzachte gebiedende wijs. Een vorm als deze is dikwijls weer te geven met een aanvoegende wijs of met een uitdrukking met „laat ...” of „laten ...”, b.v. *kita hilaoe mangangga* „laat ons gaan stelen”, *ranikamo ia ante ara* „men verbindt haar in het huwelijk met den Arabier”. *Ra-* (men) treedt dikwijls op in den zin van „ik, jij, hij, U”, enz., b.v. *mai rapeinta roeroe* „geef hier, dat ik het eens (lett. „eerst eens”) bekijk”.

De toekomstige tijd kan ook op het verleden betrekking hebben (anders dan als „verleden toekomstige tijd”, zie § 1) en drukt dan uit dat de handeling of toestand telkens plaats had of ontstond, b.v.:

i Oera ipangane hia mapane-pane raepena mowanawoe wai ri bobo hai „telkens wanneer de Kreeft voornoemd het warm had (lett. „voelde”) sprong hij weer in den klapperdop met water” (*bobo* is een klapperdop met een gat er in aan den bovenkant en gebruikt om water in te doen).

ane mariamo tona mombajoe pae raperapinamo wonena; radekei ntona wone hai, niken ri banoea, niporiapoe „telkens wanneer er menschen waren die rijst stampen vroeg hij het gruis er van; als men (hem) dat rijstgruis gegeven had, bracht hij het naar huis en kookte het”.

Zooals men ziet kan, wanneer eenmaal door het gebruik van den toeko-

menden tijd duidelijk is dat er sprake is van iets dat telkens voorvalt, in een volgend deel van den zin ook de gewone tijd gebruikt worden.

Ten slotte moet nog gewezen worden op het gebruik van den *m*-vorm in geografische en andere namen, b.v. *Boeloe Mosomba* „Berg met een Zeil”. Deze vormen kennen uit den aard der zaak geen tijdsverschil.

Opm. Men vindt *m* ook in vormen als *tomadoea* „zieke”, *tomaoge* „groote heer” (Assistent-Resident, Resident, enz.), tegenover *tonabelo* „voornamen” (*nabelo* = goed), *tonadaa* „slechtaard”, en *tomate* „doode”, *tokata* „schurftig mensch”. Van werkwoorden gebruikt men meestal den *p*-vorm (IV 1), b.v. *topodoi*, *topoea* „rijke”, *topoledo* „Ledo-spreker”, *topalai* „vluchteling”, enz.

To- wordt niet alleen gebruikt van menschen maar kan in bepaalde verbindingen ook op dieren of zaken worden toegepast.

III. Deelwoorden.

1. Wanneer men een werkwoord wil aanhalen, is men gewoon dat te doen in den deelwoordsvorm (in het Maleisch bekend als de vorm met „*mě-* en den neusklank”, resp. die met *běr-*). Voor het L. komt hier nog bij dat men niet den vorm met beginklank *m-* (die immers alleen in den toekomstenden tijd optreedt) voor dit doel bezigt maar dien met *n-*.

Iedere deelwoordsvorm begint in het L. met *n-*, resp. *m-*, en van de bijvoeglijke naamwoorden geldt hetzelfde. Slechts bij uitzondering treft men vormen aan als *silaoe*, *hilaoe*, *halaoe* „gaan”, *toemai* „hierheen komen”; dit zijn eigenlijk geen werkwoorden of bijvoeglijke naamwoorden maar richtingaanduidende woorden, waarvan de letterlijke beteekenis „gindswaarts”, resp. „herwaarts” is.

Bleek in het vorige hoofdstuk reeds een belangrijk verschil tussehen overgankelijke en onovergankelijke werkwoorden, ook bij de vorming der deelwoorden komt dit uit.

De deelwoorden van overgankelijke werkwoorden worden in het algemeen gevormd door voorvoeging van „*na-* met den neusklank” voor den stam, b.v. *nantana* „begraven”, st. *tana*. Hierbij gelden de volgende regels:

a. Begint de stam met een klinker, dan treedt als neusklank, evenals in het Maleisch, *ng* op. Van de stammen *ala* „nemen”, *elo* „zoeken”, *inda* „leenen”, *ome* „inslikken”, *oeli* „zeggen” luiden de deelwoordsvormen dus resp. *nangala*, *nangelo*, *nanginda*, *nangome*, *nangoeli*.

b. Begint de stam met *k* of *s*, dan gaat, overeenkomstig de in I gegeven regels, neusklank + *k* over in *ngg* en neusklank + *s* in *ndj*, dus *nanggenngenis* „vasthouden, vastpakken”, stam *kenggenisi*; *namggaroe* „krabben”, st. *karoe*; *nandjingara* „manen”, st. *singara*; *nandjoebi* „inerten”, st. *soebi*. Een uitzondering vormt de stam *kande* „eten”, waarvan het deelwoord *nangande* luidt.

c. Begint de stam met een *p*, dan verandert *nam-* in *nom-*; van de stam-

men *patesi* „dooden” en *pokio* „roepen” zijn de deelwoorden dus resp. *nompatesi* en *nompokio*.

d. Begint de stam met een anderen medeklinker dan *k*, *p*, *s* of *t*, dan treedt in plaats van *na-* met den neusklank een voorvoegsel *nomba-* of *nompa-* zonder neusklank op, b.v. *nombaboba* „slaan”, *nombadekei* „geven”, *nombadjedje* „trappen op, den voet zetten op”, *nombagoliaka* „omdraaien”, *nombahakoeraka* „alles voor zich nemen”, *nombalioe* „passeeren”, *nombameka* „met den hengel vangen”, *nombanika* „in het huwelijk verbinden”, *nombaraga* „achternazitten”, *nombawala* „omheinen”¹⁾.

Van deze vormen verkrijgt men de stammen door het voorvoegsel *nomba-* (of *nompa-*) weg te laten, dus: *boba* „sla hem”, *dekei* „geef het”, *djedje* „trap er op”, *goliaka* „draai het om”, *raga* „zet hem na”, enz.

Ook bij stammen die met *k*, *p*, *s*, *t* of een klinker beginnen vindt men meermalen den vorm met *nomba-* of *nompa-* gebezigd, b.v. *nombakiki* naast *nanggiki* „bijten”, *nombasambeï* of *nandjambei* „vervangen”, *nombairi* of *nangiri* „jagen” (naar een of andere plek), enz. In sommige gevallen schijnt de vorm met *na-* niet gebruikelijk te zijn (zie de Woordenlijst). De behoefte om den stam, die bij voorvoeging van *na-* dikwijls vrij sterk gewijzigd wordt, intact te houden, zal hierbij ongetwijfeld van invloed zijn. Zoo is er ook, althans op de hoofdplaats, een duidelijke neiging te constateeren om den enkelen neusklank als teeken van den tweeden naamval te vervangen door *noe*.

Omgekeerd vindt men ook van stammen met *b* somtijds deelwoordsvormen met *na-* en den neusklank, b.v. *nomboli* (ook hier dus weer de overgang van *na-* in *no-* in verband met de volgende *mb*; zie boven sub c), hetzelfde als *nombaboli*, *nompaboli* „neerleggen, neerzetten, bewaren”, *nombeso* naast *nombabeso*, *nompabeso* „klooven” (van hout), enz.

Opm. De vormen met *nompa-* moeten niet verward worden met afleidingen met *na-* (*no-*) en den neusklank van stammen waarvan de eerste lettergreep *pa-* luidt, b.v. *nompatesi* „dooden” (stam *patesi*), *nompatoewoe* „opvoeden, houden” (van huisdieren enz.), stam *patoewoe*, etc.

2. De deelwoordsvormen van onovergankelijke werkwoorden beginnen met *na-*, *ne-* of *no-*, b.v. *nalai* „weggaan, wegloopen”, *nesana* „antwoorden”, *nolipa* „loopen”. Een aantal van deze werkwoorden vertoonen een neusklank voor den stam, b.v. *nandioe* „baden” (onoverg.), stam *dioe* „baden” (overg.; deelwoord *nomba-*, *nompadioe*, in den stamvorm: *dioe* „baad het”). Sommige hiervan, welker stammen een overgankelijk begrip uitdrukken, zijn gelijk-luidend met de corresponderende overgankelijke vormen, b.v. *nantanoe* „weven”, zoowel onovergankelijk („de handling van weven verrichten”) als overgankelijk („iets bepaalds weven”, b.v. *nantanoe boeja* „een sarong weven”); *nompene* „klimmen” en „klimmen in”.

¹⁾ Stammen die met *j* beginnen ontbreken — met uitzondering van interjecties — naar alle waarschijnlijkheid geheel.

Welk van de drie genoemde voorvoegsels in ieder afzonderlijk geval gebezigd moet worden, moet het gebruik leeren. Een vaste regel kan gegeven worden ten opzichte van het gebruik van *no-* en *ne-*, gevoegd voor zelfstandige naamwoorden.

No- komt in functie geheel overeen met het Maleische *bēr-*; voor zelfstandige naamwoorden geplaatst beteekent het dus „gebruiken, zich bezighouden met, met het voorwerp doen wat men er mee pleegt te doen”, b.v.: *djara* „paard”, *nodjara* „paardrijden”; *oto* „auto”, *no'oto* „in een auto rijden”; *berei* „echtgenoot, echtgenote”, *noberei* „trouwen, getrouwd zijn” (ook in den zin van „met elkaar trouwen, met elkaar getrouwd zijn”, evenals in onze taal); *boeja* „sarong”, *noboeja* „een sarong dragen, aantrekken”; *siga* „hoofddoek”, *nosiga* „een hoofddoek dragen, opzetten”; *sakaja* „prauw”, *nosakaja* „in een prauw varen”; *djala* „net”, *nodjala* „visschen met een net”; *pae* „rijst”, *nopae* „rijst verbouwen”; *panagoentoe* „geweer”, *nopanagoentoe* „met een geweer op jacht gaan”; *ladi* „mes”, *noladi* „een mes bij zich hebben”; *soeli* „fluit”, *nosoeli* „op een fluit spelen”; *ana* „kind”, *noana* „een kind hebben, krijgen, bevallen, jongen”.

Noasoe beteekent echter niet alleen „jagen met honden”, maar ook „er een hond of honden op na houden”. Evenzoo kunnen *nodjara*, *no'oto*, *nosakaja* ook beteekenen „een paard houden, een auto bezitten, een prauw hebben”.

De vormen die bestaan uit *ne-* + een zelfstandig naamwoord beteekenen „uitgaan op, gaan halen”, b.v.:

taipa „mangga”, *netaipa* „op mangga's uitgaan, mangga's gaan halen”.

baoe „visch”, *nebaoe* „op visch uitgaan, visch gaan vangen”.

laoero „rotan”, *nelaoero* „rotan gaan halen”.

kajoe „hout”, *nekajoe* „hout gaan halen”.

Het aantal van deze vormen met *ne-* is uit den aard der zaak niet groot.

3. Boven (III 2) is gebleken dat men somtijds onovergankelijke werkwoorden aantreft die denzelfden vorm hebben als de corresponderende overgankelijke, zooals *nantanoe* „weven”. Dergelijke gevallen zijn echter uitzondering. Gewoonlijk treft men van stammen die een overgankelijk begrip uitdrukken naast elkaar een vorm met *na-* en den neusklank (resp. *nompa-*, *nomba-*, zie III 1) aan die overgankelijk, en een vorm met *no-* of *ne-* (zonder neusklank) die onovergankelijk is, b.v.: *nanteba* „op zij stukken van iets afhakken, bekappen”, „hakken” (een prauw), onovergankelijke vorm *noteba*; *nanggoto* „doorsnijden in de dwarsste”, onovergankelijke vorm *nokoto*; *nombaboba*, *nompaboba* „slaan”, onovergankelijke vorm *neboba* (b.v. *ne meboba* „niet slaan!”).

De vormen met *no-* zijn minder uitgesproken-onovergankelijk dan die met *ne-*. Zij worden dikwijls (evenals de corresponderende Maleische met *bēr-*) met een voorwerp verbonden, b.v. *noteba sakaja* „een prauw hakken”, *nobeso kajoe* „hout hakken”. Oorspronkelijk zijn deze vormen onovergankelijk (evenals bij ons de samengestelde uitdrukking „houthakken”), en is het bijgevoegde

zelfstandig naamwoord dus geen voorwerp maar alleen een nadere bepaling van de handeling, doch daarvan is in de tegenwoordige taal veelal weinig meer te bespeuren.

Opm. *Ne-* heeft wel eens wederkerende (reflexieve) beteekenis, b.v. *negoli* „zich draaien”, st. *goli* „draaien”.

4. Uit het boven gezegde mag niet worden afgeleid dat men van ieder onovergankelijk werkwoord dat een overgankelijk begrip uitdrukt slechts het voorvoegsel *no-* of *ne-* zou behoeven weg te nemen en dat te vervangen door *na-* met den neusklank (resp. *nomp-*, *nomba-*), om den corresponderenden overgankelijken deelwoordsvorm te verkrijgen. Er zijn een aantal van dergelijke onovergankelijke werkwoorden met *no-* en *ne-* waarvan het overgankelijke deelwoord resp. *nompo-* en *nompe-* vertoont¹⁾, b.v. *nombajoe* „stampen” (rijst e.d.), overgankelijk *nompombajoe*; *nerapi* „vragen, verzoeken”, *nomperapi* „iets verzoeken, om iets vragen”; *nekoetana* „vragen, informeren”, *nompekoetana* „iemand ondervragen” of „naar iets informeren, iets vragen (in dien zin)”.

De onovergankelijke vormen *nombajoe*, *nerapi* enz. kunnen echter ook met een voorwerp verbonden worden (en dus feitelijk als overgankelijk optreden), op dezelfde wijze als in het slot van de vorige § vermeld, b.v. *nombajoe dale* „maïs stampen”, *nerapi ampoe* „om genade smeeken”, *nekoetana poboti* „vragen naar een bruiloft”.

IV. Substantief-vormen van werkwoorden en bijvoeglijke naamwoorden.

1. Van ieder werkwoord, overgankelijk of onovergankelijk, waarvan een deelwoordsvorm voorkomt (wat, zooals beneden blijken zal, niet altijd het geval is), kan een substantief-vorm worden afgeleid, waarvan de eerste medeklinker een *p* is in plaats van een *n* of *m*, zooals het deelwoord heeft. Overigens zijn de deelwoordsvorm en de substantief-vorm geheel aan elkaar gelijk, zooals uit de volgende voorbeelden moge blijken: *nerapi* „verzoeken”, *perapina* „zijn verzoek”; *nontoero* „zitten”, *pontoerona* „zijn zitten”; *nalai* „weggaan”, *palaina* „zijn weggaan”; *nosimpatesi* „met elkaar vechten”, *posimpatesi* „gevecht, strijd”; *nanggeni* „brengen”, *panggenina* „zijn brengen”.

De beteekenis van dezen substantief-vorm is zeer ruim; behalve de handeling zelf kan er ook door worden aangeduid: de plaats (of de tijd) waarop deze wordt verricht, soms ook het voorwerp van de handeling (zooals in de gegeven voorbeelden *perapi* en *panggeni*) of het instrument waarmee zij wordt verricht, zooals in *pomei* „hengel”.

¹⁾ Anders gezegd: de overgankelijke deelwoordsvorm wordt in dit geval niet afgeleid van den stam, maar van den *p*-vorm (substantief-vorm, zie IV 1) van het onovergankelijke werkwoord (*pombajoe*, *perapi*, enz.), waarvoor dan op regelmatige wijze *nom-* wordt gevoegd.

Van belang is vooral de plaatsaanduidende beteekenis: *pontoerona* is dus niet alleen „zijn zitten, zijn manier van zitten” maar ook „zijn zitplaats, zijn woonplaats”, *powia* is behalve „werken” en „werk” ook „akker” (de „werkplaats” bij uitnemendheid) enz.

Opm. Vormen als *patoeroea* „slaapplaats”, bij *natoeroe* „slapen”, waarin een plaatsaanduidend achtervoegsel -a (Mal. -an) aanwezig is, behooren tot een oudere periode der taal.

2. Ook van bijvoeglijke naamwoorden kunnen substantief-afleidingen, de z.g.n. „abstracta”, worden gevormd. Deze formaties onderscheiden zich door den beginklank *k*, en vangen dus, daar ieder bijvoeglijk naamwoord het voorvoegsel *na-* (*ma-*) heeft, aan met *ka-*. Voorbeelden: *nambaso* „groot”, *kambasona* „de grootte er van”; *nandate* „lang”, *kandatena* „de lengte er van”.

Soms wordt *ka-* weggelaten, b.v. *kadeana* of *deana* „de veelheid er van, het aantal”, bij *nadea* „veel”.

De *ka-*vorm heeft dezelfde beteekenissen als de *p-*vorm van § 1, met name de plaatsaanduidende, b.v. *ne molipa ri kadaana*, *polipa ri kabelona*, lett. „loop niet op de slechte plekken er van, loop op het goede gedeelte er van”, „loop niet waar (de weg) slecht is, loop waar (hij) goed is”.

Opm. Er zijn een aantal woorden die wij geneigd zouden zijn „werkwoorden” te noemen, maar die in het L. tot de bijvoeglijke naamwoorden moeten worden gerekend, omdat hun substantief-vorm niet met *pa-* maar met *ka-* aanvangt. Een voorbeeld is *nalaoe* „gaan”, substantief-vorm *kalaoe*, b.v. *ri oemba kalaoemoe pangane?* „waar ben je zoeven naar toe gegaan?” Andere voorbeelden zijn *nanawoe* „naar beneden vallen”, *nadoengga* „omvallen”, *namate* „sterven”, maar ook „dood”, enz. Vgl. V 2 d Opm. 2 en de noot.

Ook het omgekeerde komt wel voor, b.v. *nosoelapa* „vierkant”, *netoeroesi* „volgzaam”.

3. De bovengenoemde substantief-vormen, dus de vormen met *pa-*, *pe-*, *po-* en *ka-*, treden ook op in de gebiedende wijs, dus:

palai iko risitoe „ga weg jij daar (van daan)”.

pesoea toemai „kom binnen herwaarts, kom hier binnen”.

kanawoemo ri tangga itoe „val maar van die trap af!” (ironisch).

Het bovenstaande geldt echter alleen van onovergankelijke vormen en bijvoeglijke naamwoorden. Van overgankelijke werkwoorden is de stam de gebiedende wijs, b.v. *ala* „neem het, haal het”, *keni* „breng het, neem het mee”, enz.

Opm. Men gebruikt ook wel eens den gewonen toekomstenden tijd als gebiedende wijs, zie II 3. In de verbiedende wijs bezigt men *ne* of *nee* met den toekomstenden tijd, b.v. *ne* of *nee motoemangi* „niet huilen!”

4. Van de z.g.n. „substantief-constructie” der Indonesische talen is in het L. niet zoo heel veel overgebleven. Men lette op den zinsbouw in gevallen als: *lima-ndapa ndatena*, *lima-ndjikoe binina* (met weglating van *ka-*) „vijf

vadem is de lengte er van, vijf el de breedte er van'', „het is 5 vadem lang en 5 el breed''.

sapoeloe eona kasaena „tien dagen de lengte er van'', „tien dagen lang''.

berimbamo kalaoe mioe ri madika? „hoe is jullie gaan naar den *mad.* geweest'', „hoe is het afgeloopen met jullie tocht naar den *mad.?*''

nasaemo pompalaisimoe bereimoe „al lang (geleden) is je verlaten je vrouw (geweest)'', „je hebt je vrouw al lang geleden verlaten'' (doch *nipalaisimoe bereimoe* „je hebt je vrouw verlaten'').

narawamo pompeinta ntinana „helder werd het zien (het gezicht) van zijn moeder''.

kaganana sapoeloe mboelana noberei i Laboesantana, lett. „(bij) het vol zijn er van 10 maanden dat L. getrouwd was'', d.w.z. „toen L. tien maanden getrouwd was''.

djadi pangane hia, pantendeakana ngana hai, nikenimo mpouri „toen, (bij) haar opwerpen dat kind, werd het meegevoerd door den wind'', d.w.z. „toen zij dat kind in de hoogte had geworpen (*nantendeaka*) werd het meegevoerd door den wind''.

kabongina „toen het (-na) nacht was geworden (*nabongi*)''.

De substantief-constructie bestaat dus hierin dat een bepaling waarop nadruk valt als gezegde voorop wordt geplaatst en wat in onze taal gezegd is als onderwerp, dus in substantief-vorm, achteraan komt. In dergelijke gevallen moet men zich hoeden voor den Nederlandschen zinsbouw. Daarentegen wordt deze weer wel gevolgd in gevallen als de volgende, waarin verwante talen eveneens de „substantief-constructie'' zouden gebruiken:

maipia ratanda mata noe boti hai? „wanneer zal de datum van die bruiloft worden vastgesteld?'' (*boti* is eigenlijk het bruidspaar, *poboti* de bruiloft).

ipia nosoemomba kapala? (maar ook: *ipia posoemomba nggapala?*) „wanneer is de boot vertrokken?''

dopa nasae noana ia (ook: *dopa nasae poanana*) „zij is nog niet lang geleden bevallen''.

Het is speciaal in zinnen die een tijdsbepaling bevatten dat de substantief-constructie in het L. terrein heeft verloren.

5. Inzicht in de substantief-constructie is noodig om een verschijnsel te begrijpen dat als „omgekeerde substantief-constructie'' kan worden betiteld, en dat hierin bestaat dat, in gevallen als genoemd in het begin van de vorige §, de substantief-vorm, dus de *pa-*, *pe-*, *po-* of *ka-*vorm, als basis (stam) wordt gebruikt voor een overgankelijken (vervoegden) werkwoordsvorm¹⁾. De taal gaat dus over van de naamwoordelijke of substantief-constructie op de ook in de Europeesche talen gebruikelijke werkwoordelijke, maar bewaart in den op die wijze ontstanen werkwoordsvorm nog de sporen van zijn afkomst.

¹⁾ Deze werkwoorden vertoonen dus een zekere overeenkomst met de in III 4 genoemde, maar onderscheiden zich daarvan doordat zij meestal niet in deelwoordsvorm (dus in den vorm met *na-* en den neusklank) voorkomen, wat samenhangt met de beteekenis.

Nemen wij als voorbeeld het zinnetje *ri samaimo pontoerona* „dàár was zijn woonplaats, dàár bleef hij wonen”. De nadruk valt in dezen zin niet op het wonen, maar op de plaats waar dat geschiedde, dus op *ri samai* (nog nader versterkt door *-mo*), dat daarom voorop wordt geplaatst, terwijl het werkwoord in substantief-vorm (dus als onderwerp) achteraan komt. Dit zinnetje kan nu ook luiden: *ri samaimo nipontoerona*, waarin *pontoero* als stam van een overgankelijk werkwoord optreedt en, geheel volgens de in II 2 gegeven regels, voorzien wordt van een voorvoegsel *ni-* en een achtervoegsel *-na*. De zin is in dezen vorm moeilijk in het Nederlandsch te vertalen. Wij kunnen, om de beteekenis te benaderen, *ri samai* („daar”) weergeven met „die plek” en dus vertalen „die plek bewoonde hij”. Daarbij wordt echter aan de beteekenis van *ri samai* eenig geweld aangedaan, en de zin is dan ook eigenlijk alleen te vatten wanneer wij teruggaan op het oorspronkelijke *ri samaimo pontoerona*.

Andere voorbeelden zijn:

ri oemba moekalaoe? „waar ga je heen?” (kan ook worden uitgedrukt door *haoe ri oemba iko?*)

ri oembamo koepangelo taipa? uit **ri oembamo pangelokoe taipa?* „waar zal ik, waar moet ik mangga's zoeken?” (vgl. *koeëlo taipa* „ik zal mangga's zoeken”).

koi elo mboto oentamoe bara ri oemba nipalaina (of: *palaina*) „ga zelf je kameel zoeken, waarheen hij weg is gelopen”.

nialakamo loena nipatoeroena „er werd een kussen voor hem gehaald waarop hij zich te slapen legde” (uit *loena patoeroena* „een kussen (dat) zijn plaats-van-slapen (was)”; het betrekkelijk voornaamwoord wordt niet uitgedrukt).

aga nitamboeka oewe nipandioena „er werd slechts water voor hem gehaald waarin hij zich baadde”.

kalakati rapobingga goela „een pinangschaar waarmee men de (palm)-suiker zal splijten” (uit *pobingga goela* „voorwerp om de suiker mee te splijten”).

V. Iets over de voorvoegsels.

1. Het schema van het werkwoord en het bijvoeglijk naamwoord is in het bovenstaande gegeven. Van ieder overgankelijk werkwoord kunnen voorkomen: de gebiedende wijs¹⁾, de vervoegde vormen (gewone en toekomstende tijd), de deelwoordsvorm (gewone en toekomstende tijd) en de substantief-afleiding; van een onovergankelijk werkwoord en een bijvoeglijk naamwoord dezelfde afleidingen met uitzondering van de vervoegde vormen. De voorvoegsels die thans ter sprake komen (en waarvan alleen de voornaamste genoemd

1) Voor het meervoud van de gebiedende wijs zie men de aantekeningen bij verhaal V.

zullen worden) vallen geheel binnen dat schema, maar moeten apart vermeld worden omdat zij in de beteekenis van het grondwoord wijzigingen brengen die in vaste formules zijn te vatten. Wij verdeelen ze in drie groepen.

2. In de eerste plaats zijn te noemen de voorvoegsels *neki-*, *-peki-* (deelwoordsvorm *nompeki-*), *nosi-* en *nate-*, die voor overgankelijke stammen gevoegd worden.

a. *Neki-* beteekent meestal „verzoeken te worden ge...”, b.v. *nekikeni* „verzoeken om geleid te worden”, *nekiala* „vragen om weggehaald te worden”, *nekieki* „vragen om gekust te worden”, *nekiganggo* „vragen om opgenomen te worden” (zooals een kind dat de armpjes uitstrekt), enz., van de stammen *keni*, *ala*, *eki*, enz.

Neki- is echter ook onovergankelijke vorm bij het beneden te noemen *nompeki-*, zooals in *nekipowia sakaja* „verzoeken een prauw te maken”, *nekiala* „verzoeken te halen”. Vgl. III 4.

Opm. *Neki-* komt soms ook voor bij andere dan overgankelijke stammen, zooals in *nekinaasi* „vragen om medelijden”. Verder wordt *meki-* wel voor deelwoorden of bijvoeglijke naamwoorden geplaatst, in den zin van „willen”, b.v. *mekimantanoe* „willen weven”.

b. *Nompeki-* is de bedrijvende tegenhanger van het lijdende *neki-*. Het beteekent „verzoeken de handeling, die door den stam waarvoor het staat wordt uitgedrukt, te voltrekken aan een voorwerp”, b.v. *nipekikenina* „hij verzocht het te brengen”, *nipekialana* „hij verzocht het te halen”, *rapekiala sampesoewoena* „men moet haar broer (neef, enz.) laten halen”, *nipekitaoerakana kaliawo nte goema* „hij liet schild en zwaard naar beneden brengen (*nantaoeraka*)”.

Opm. Het element *peki* wordt soms vervangen door *toedoe*, stam van *nantoedoe* „gelasten, er op uit sturen”, b.v. *nitoedoe-alana i Oro* „hij liet O. halen”, *aginamo ratoedoe-pokio poera* „welaan, laat men ze allen laten roepen”.

c. *Nosi-*, dat soms gevolgd wordt door een neusklank, heeft wederkerige beteekenis: *nosikapoei* of *nosinggapoei* „elkaar omhelzen”, *nosibaga* „met elkaar vechten”, *nosiloemba* „met elkaar wedijveren, tegen elkaar hardloopen”, *nosipatesi* of *nosimpatesi* „elkaar (trachten te) dooden, elkaar bevechten”, *nosimpokono* of *nosipokono* „van elkaar houden”, *soera mposimpokono* „een brief van (m) wederzijdsche genegenheid, een minnebrief”, *nosipoberei* „elkaar tot echtgenoot(e) hebben, met elkaar getrouwd zijn” (*nompoberei* = tot echtgenoot(e) hebben), *nosikenggenisi pale* „elkaar bij de hand houden” (st. *kenggenisi* „vasthouden”), enz.

Opm. 1. Ook *nosi-* komt wel eens voor bij andere dan overgankelijke werkwoordstammen, b.v. *nosisala* „van elkaar verschillen”, *nosintoto* „zieh tegenover elkaar bevinden”, *nosimpotare* „verspreid, door elkaar”, *nosinggaraoe* „boos op elkaar zijn” (van *karaoe*, bij *naraoe* „boos”), *nosinggabelo*

„goed (*nabelo*) met elkaar zijn'', enz. enz. Voor *nasi-* zie men § 3a Opm. 1.

Opm. 2. Ook *-posi-* (*nomposi-*) kan voorkomen, b.v. *nomposidai kaloe-koe* „twee klappers aan elkaar binden met een gedeelte van de bastvezels'', *niposikandemo geira randoea* „toen (*-mo*) aten zij tweeën (het) samen op''. Zie ook VI.

d. De vormen met *nate-* zijn bijvoeglijke naamwoorden. In beteekenis komt dit voorvoegsel overeen met het Maleische *tër-*; dit vindt men terug in de lettergreep *te-*, terwijl *na-* alleen optreedt omdat ieder bijvoeglijk naamwoord in het L. het voorvoegsel *na-*, *ma-* moet hebben, om het tijdsverschil tot uitdrukking te kunnen brengen. Voor overgankelijke werkwoordstammen geplaatst vormt het dus het „accidenteele'' passieve verleden deelwoord, dat de betrokken persoon of zaak voorstelt als onvoorziens, „per ongeluk'', onder den invloed van een uitwendige omstandigheid in een bepaalden toestand gekomen, of waarbij alleen maar elke gedachte aan een handelenden persoon (dier, zaak) afwezig is. Zij staan dus naast de afleidingen met *ni-* (II 2) waarbij wel aan een handelenden persoon wordt gedacht, hetzij deze uitgedrukt wordt of niet. Voorbeelden zijn:

natelendoe „aan den blik onttrokken'' (stam *lendoe*), *nateanggatakamo banoea* „het huis kwam opgeheven te worden'' (stam *anggataka*), *natekande* „opgegeten (onopzettelijk, bij ongeluk)'', *natetaoerakamo pae* „de rijst is naar beneden gebracht''.

Opm. 1. *Nate-* komt ook wel voor in niet van overgankelijke werkwoordstammen afgeleide „accidenteele'' vormen, b.v. *natekadja* „schrikken'', of in niet-passieve beteekenis, b.v. *natetora ri* „komen te denken aan'' (*nantora* = denken aan).

In een aantal gevallen vindt men *note-*, b.v. *noteweoeloe* „spuwen''. Deze vormen zijn onovergankelijke deelwoorden.

Opm. 2. Behalve *nate-* komt bij overgankelijke werkwoordstammen soms ook alleen het voorvoegsel *na-* voor. De op deze wijze gevormde bijvoeglijke naamwoorden zijn geen verleden deelwoorden, maar gewone toestandswwoorden, die den toestand aangeven welke kan ontstaan wanneer de door den stam uitgedrukte handeling heeft plaats gehad, maar ook wel zonder dat. Voorbeelden hiervan zijn: *nabasaka* „los, loskomen''¹⁾ (*nombabasaka* „loslaten''), *naaliaka* „weggenomen, er uit, er af'', enz. (van zaken die niet vast verbonden waren met hetgeen waar zij uit, af enz. zijn gehaald of geraakt), *natongga*, idem (wanneer er een verbinding verbroken is) (bij *nangaliaka* „wegnemen'', *nantongga* „er af halen''), *nabingga* „gespleten, splijten (onoverg.)''¹⁾ (*nombabingga* „in tweeën splijten''), enz.

¹⁾ Het is een eigenaardigheid van de Indonesische talen dat hetzelfde werkwoord of bijvoeglijk naamwoord kan dienen als uitdrukking van het verrichten van een handeling of het verkeer in een toestand en van het *gaan* verrichten van een handeling, resp. het *komen* in een toestand. Het is vooral hierom dat wat een adjectief is in het L. zoo dikwijls door een werkwoord moet worden weergegeven in onze taal.

3. Een tweede groep van voorvoegsels treedt voornamelijk op bij onovergankelijke werkwoorden en bijvoeglijke naamwoorden. Daarvan zijn te noemen: het causatieve voorvoegsel *pa-*, *po-*, *pe-* (*nomp-*, *nomp-*, *nompe-*) en *neti-*.

a. Het causatieve voorvoegsel komt in drie vormen voor: *pa-*, *po-* en *pe-*. Welke van deze vormen gebruikt wordt hangt af van de lettergreep die er op volgt.

Bij bijvoeglijke naamwoorden gebruikt men *nomp-*, gevoegd voor den substantief-vorm. Men kan dus zeggen dat het voorvoegsel in dit geval *nompaka-* luidt, als men maar niet uit het oog verliest dat *ka-*, zooals boven is gezegd, somtijds wordt weggelaten. De causatieve beteekenis heeft verschillende nuanceeringen, zooals uitkomt in de volgende voorbeelden:

nompakagali „schoon (*nagali*) maken”.

nompakambaso „groot (*nambaso*) maken”.

pakabelo roeroe „maak het eerst in orde” of „wacht eerst tot hij beter (*nabelo*) is”.

nompakatasa „laten rijpen”; *pakatasa roeroe taipa* „wacht eerst tot de mangga's rijp zijn”.

pakadii sakide „trek het wat strak!”

Sommige van deze vormen hebben een onovergankelijke beteekenis, b.v. *pakabelo* „pas op” (lett. „zorg dat het goed wordt”), *pakabelo manawoe* „pas op dat je niet valt”, *pakamosoe risii* „kom hier dicht bij”, *nemo mompakarapa toemai* „kom hier niet dichtbij, kom niet dicht bij me”.

Opm. 1. In de verbindingen *nompasi-* en *nompasa-* ontbreekt gewoonlijk *-ka-*, b.v. *nompasindjori* „zich leggen, zich plaatsen naast”, *nompasindjorika* „leggen, plaatsen naast” (*nosindjori* = naast elkaar; *sindjorikoe* = degene die zich naast mij bevindt; *ri sindjorikoe* = naast mij); *nompasirapa* „tegen elkaar aan (*nosirapa*) doen zijn”; *nompasintoewoe* „even lang maken”, ook „zich plaatsen, leggen naast” (lett. „zich meten aan”; *nasintoewoe* is „even lang”, ook fig. „met elkaar overeenkomen, accoord gaan”; de stam *toewoe* beteekent „meten”); *nompasanggani nantaa* „in één keer (*sanggani*) inzetten” (van geld); *nompasantibo* „tot één hoop (*santibo*) maken, op één hoop doen”; enz.

Opm. 2. In een aantal oude woorden wordt *pa-* onmiddellijk voor den stam gevoegd, b.v. *nompakande* „te eten geven” (st. *kande* „eten”), *nompainoe* „te drinken geven, drenken” (st. *inoe* „drinken”), *nompatoewoe* „opvoeden, onderhouden, houden (van huisdieren)” (st. *toewoe* „leven”). Onder deze stammen zijn, zooals men ziet, ook overgankelijke.

b. *Nompo-* wordt gevoegd voor de substantief-vormen (*p*-vormen) van onovergankelijke werkwoorden met *no-* en *na-*, b.v.:

nompopoberei „doen trouwen”, ook „met elkaar doen trouwen”, van *noberei* (III 2).

nompopalai „gelasten heen te gaan, wegsturen”, ook „(een dier dat men in de hand heeft) loslaten (zoodat het weg kan loopen)”; b.v.: *nasoekamo pompopalaikoe iko* „ik heb je genoeg (vaak genoeg) gezegd dat je weg moest gaan”.

Nompe- wordt gevoegd voor den *p*-vorm van onovergankelijke werkwoorden met *ne-*, b.v. *nompepembangoe* „doen opstaan” (*nembangoe* = opstaan), *nipepeongana balenggana* „hij liet zijn hoofd er uit te voorschijn komen (*neonga*)”.

Opm. *Nompopa-* of *nompepe-* kan ook, meest in combinatie met het achtervoegsel *-ka*, gehecht worden aan overgankelijke werkwoordstammen en vormt dan causatieve werkwoorden met de beteekenis „(een bepaald voorwerp) doen, laten ... aan (een bepaalden persoon)”, b.v. *rapopakitaka kita* (of *rapepekitaka kita*) „men zal het U laten zien”, *rapepeintaka kita* (waarschijnlijk verkorting van **rapepepeintaka kita*), idem, *nipopaisanika kita* of *nipepeisanika kita* „men heeft het U doen weten”. Men vindt ook: *dopa nipaepaka kita?* „heeft men het U nog niet laten hooren?”, wat echter wel verkorting zal zijn van *nipopaepaka*, dat eveneens voorkomt en als zuiverder Ledo te beschouwen is.

c. De beteekenis van *neti-* (een vrij zeldzaam voorvoegsel) moge blijken uit de volgende voorbeelden: *netidojo* „zich met opzet dom voordoen, zich dom houden, doen alsof men dom (*nadojo*) is”, *netibobo* „zich stom voordoen, doen alsof men stom (*nabobo*) is”, *netidoengga* „zich met opzet laten omvallen”, *netisae* „met opzet lang (*nasae*) over iets doen”.

4. Een derde groep van voorvoegsels wordt geplaatst voor zelfstandige naamwoorden. Hiervan zijn *no-* en *ne-* reeds behandeld in III 2.

a. *Na-* kan voor een groep woorden geplaatst worden met de beteekenis „het karakter hebbende van, gekenmerkt door, voorzien van, behept met”, b.v. *naboegi* „met schubziekte (*boegi*) behept”, *namari* „met een gezwollen milt (*mari*) behept”, *nabisoe* „met een puist (*bisoe*) behept”, *nawasa* „verkouden” (lett. „met snot behept”), *nakaroei* „doornig” (*karoei* = doorn).

Een andere beteekenis van *na-* voor zelfstandige naamwoorden wordt behandeld in de aantekeningen bij verh. II.

b. *Nompo-* heeft de beteekenis van „hebben tot, nemen tot, gebruiken als”, b.v. *nompoberei* „tot echtgenoot(e) hebben, nemen”; *nomposakaja* „als prauw gebruiken”; *dajo rapodajo ntocamana* „een graf dat zijn vader tot graf zou strekken”.

Is het zelfstandig naamwoord van een bijvoeglijk naamwoord afgeleid (IV 2), dan is de beteekenis in den grond wel dezelfde als de zooeven genoemde, maar deze grondbeteekenis heeft zich dan, naargelang van de omstandigheden, in verschillende richtingen ontwikkeld, b.v. *ledo nipobelokoe pakoeli hai*, lett. „ik heb die medicijn niet tot (oorzaak van) genezing (*kabelo*) gehad”, d.w.z. „ik ben er niet beter (*nabelo*) van geworden”; *ledo nipobelona*

tona hai „hij staat niet op goeden voet met dien man, hij leeft in vijandschap met hem”; *nompurae* „boos (*narae*) zijn op”; *raposalana* „hij zal het als fout hebben”, d.w.z. „het zal hem als vergrijp aangerekend worden”; *noeapa nipoesa noe raramoe?* „waarom is je gemoed bekommerd?”

Opm. Verschillende der genoemde voorvoegsels kunnen ook in andere beteekenissen dan de boven opgegevene voorkomen. Zooals uit het over *nomp-* gezegde wel blijkt (zie boven sub 3b en 4b), treft men meermalen gelijkkluidende elementen aan die nochtans in oorsprong en betekenis geheel verschillend zijn.

VI. Iets over de achtervoegsels.

1. De voornaamste achtervoegsels die in het Ledo voorkomen zijn *-i*, *-aka* en *-ka*. De beide laatste hebben een gemeenschappelijken oorsprong, doch dit is voor de practijk van geen belang.

Van *-i* moet opgemerkt worden dat het dikwijls van den stam waarachter het wordt geplaatst gescheiden wordt door een medeklinker, die somtijds, zooals in *nantangisi* „beweenen”, Mal. *mēnangisi* (stam *tangis*), de oorspronkelijke eindmedeklinker van den stam is, in andere, b.v. *nangasoeki* „met honden jagen op” (stam *asoe*, algemeen Austronesisch), daarentegen weer niet. Zoo ontstaan schijnbaar de achtervoegsels *-si*, *-ki*, *-ti*, enz., terwijl men in werkelijkheid steeds met hetzelfde achtervoegsel *-i* te doen heeft.

Ook bij *-aka* vindt men dikwijls een dergelijken „tusschenklank”, waardoor dit achtervoegsel schijnbaar wordt uitgebreid tot *-raka*, *-taka*, *-saka*, *-maka*, enz., zooals in *nombanawoesaka* „naar beneden laten vallen”, *nantenteraka* „uitleggen”, *nantoentoemaka* „volgen”, *nandjosobaka* „ergens tusschensteken”, enz.

In andere gevallen ontbreekt zulk een medeklinker, zooals in *nombamarisai* „met spaansche peper (*marisa*) inwrijven”, *nantadiaka* „weggooien”, *nantendeaka* „opgooien”, *nantoedoeaka* „wijzen”.

Van *-i* moet nog opgemerkt worden dat het somtijds niet gehecht wordt aan den stam maar aan den substantief-vorm (*p*-vorm) van een werkwoord, b.v. *nompesaiiki* „afhalen (iemand), aankeeren om te halen (iets)”, bij *nesai* „aangaan, aankeeren”.

De betekenis van *-i* en *-aka* kan in deze korte schets buiten beschouwing blijven.

2. Het achtervoegsel *-ka* is van eenigszins anderen aard dan *-i* en *-aka*. De beide laatste elementen vormen met het woord waaraan zij gehecht zijn een nieuw begrip (zij het dat dit begrip gemeenlijk een samengesteld karakter draagt). Van *-ka* geldt dit slechts bij uitzondering: in den regel blijft dit achtervoegsel, wat zijn betekenis betreft, op zich zelf staan, zonder met het door het grondwoord uitgedrukte begrip tot een nieuw geheel samen te smelten. Ook in den vorm komt dit, zooals beneden zal blijken, tot uiting.

De beteekenis van *-ka*, waarvan het zooeven gezegd uit den aard der zaak een uitvloei is, is in hoofdzaak drieledig; het duidt aan:

- a. „aan, voor, ten behoeve van”.
- b. „ten opzichte van, met” (speciaal bij wederkeerige vormen).
- c. „door, vanwege, om”.

De losheid van de verbinding tusschen het achtervoegsel en het woord waaraan het is gehecht blijkt, wat den vorm betreft, in de eerste plaats bij de aanhechting van bezittelijke achtervoegsels (II 2). Het volgende staatje geeft daarvan een beeld:

nioelikana „hij heeft (het hem) gezegd” (de beide voorwerpen, „het” en „hem”, zijn niet uitgedrukt, vgl. *nioelikanamo tinana*: ... „hij zeide tot zijn moeder: ...”).

nioelika kami „wij hebben (het hem) gezegd”.

nioelikata „wij (met insluiting van de(n) toegesprokene(n)) hebben (het hem) gezegd”.

nioelika mioe „jullie hebt (het hem) gezegd”.

nioelikara „zij hebben (het hem) gezegd”.

Doch: *nioelikoeaka* „ik heb (het hem) gezegd”.

nioelimoeaka „jij hebt (het hem) gezegd”.

In de laatste twee vormen (die met *-koe* en *-moe*) vindt dus een omzetting van de volgorde plaats, in dier voege dat eerst het bezittelijke element en dan pas *-ka* komt. Bij *-kana* enz. is dit niet het geval.

In de tweede plaats kan het voorkomen dat *ka* geheel los staat van het woord waarvan het afhangt¹⁾, of zelfs geheel zelfstandig, zonder eenig werkwoord of bijvoeglijk naamwoord, optreedt. Het heeft in dit geval steeds de beteekenis van „aan, voor, ten behoeve van”, zooals in de volgende voorbeelden:

ka iakoe sanoe of *ka akoe* (spr. *kakoe*) *sanoe* „een gedeelte is voor mij bestemd” of „geef mij ook wat” (in de laatste beteekenis ook *mai sanoe*, *mai kakoe sanoe*).

ka iko sanoe „een gedeelte is voor jou bestemd”.

ka ia sanoe „een gedeelte is voor hem bestemd”.

ka kami sanoe „een gedeelte is voor ons bestemd”.

ka kita sanoe „een gedeelte is voor ons (of: voor U) bestemd”.

ka komioe sanoe „een gedeelte is voor jullie (of: voor U) bestemd”.

ka geira sanoe „een gedeelte is voor hen bestemd”.

Opm. Tegen de spelling *kakoe* in plaats van *ka akoe* is eigenlijk geen enkel bezwaar in te brengen. Alleen kan zij aanleiding geven tot onduidelijkheid wanneer *-kakoe* aan een werkwoordsvorm wordt gehecht, b.v. *nocapa ntoto nitagimockakoe hilao mandioe ri karona?* „om welke reden (lett. „om wat”) toch verhinder je mij in de Paloe-rivier te gaan baden?”, waarin *akoe* voorwerp is van *nitagimoe* en *-ka* („om, wegens”) terugslaat op *nocapa* „wat”. Duidelijker is dus de spelling in twee woorden: *nitagimoeaka akoe*, die echter

¹⁾ Bij *nioelikoeaka* enz. is dit nog niet het geval, zooals blijkt uit den klemtoon.

de uitspraak onvoldoende weergeeft, omdat de beide op elkaar volgende *a*'s tot een enkele *a* worden samengetrokken.

Voorbeelden van *ka* als zelfstandig voorzetsel, doch met bijbehorend werkwoord, zijn:

nikeninamo hae ka i Boengko-boengko „hij bracht het gindsheen aan B.”

nielikoe ka tinakoe, hetz. als *nielikoe ka tinakoe* (zie boven) „ik heb het aan mijn moeder gezegd”.

dopa nielina ka tinana, hetz. als *dopa nielikana tinana* „hij heeft het nog niet aan zijn moeder gezegd”.

Zelfs kan het voorkomen dat een achtervoegsel *-ka* nog eens in zelfstandigen vorm wordt herhaald, blijkbaar omdat zijn beteekenis als onderdeel van een geheelen werkwoordsvorm niet meer voldoende krachtig is, b.v. *nipepeisanika ka kita* = *nipepeisanika kita* (V 3 b Opm.); *nielikakoe ka tinakoe* (zie boven) „ik heb het aan mijn moeder gezegd”; *nielika kami ka ia* „wij hebben het aan hem gezegd”. In dit geval vindt men dus niet de omzetting van *-kakoe* en *-kamoe* tot *-koeka* en *-moeka*.

Eveneens geheel in overeenstemming met de losse verbinding tusschen *-ka* en het woord waaraan het is gehecht is, dat dit laatste, wanneer het een onovergankelijk werkwoord of bijvoeglijk naamwoord is, geheel onveranderd kan blijven, b.v.:

nabiaka soeana „hij is moedig (*nabia*) vanwege zijn eigen omgeving, omdat hij in zijn eigen omgeving is” (van een haan gezegd).

nobereika „trouwen met”.

nosimpagoka „aan elkaar trachten afhandig te maken”.

Toch vindt men ook gevallen waarin, evenals dat boven bij eenige *-i*-afleidingen gebleken is, een geheel nieuwe overgankelijke stam wordt gevormd, bestaande uit een substantief-vorm + *-ka*, b.v. *nomporiapoeka* (hetzelfde als *noriapoeka*) „koken voor (iemand)”, van *noriapoe* „koken”. Het spreekt wel haast vanzelf dat wanneer van dergelijke samenstellingen met *-ka* vervoegde vormen moeten worden gemaakt (wat b.v. van *nobereika* niet mogelijk is, omdat een vorm **nipobereikana* hetzelfde zou beteekenen als *nipobereina*, zie V 4 b), geen andere dan de zooeven genoemde stam (substantief-vorm + *-ka*) kan optreden, dus *noeapa nikasoegikana*? „waar is hij rijk door geworden?”, *noeapa nikabiamoe ka*? „hoe komt het dat je zoo brani bent?” Vormen als *noriapoeka* staan dan ook feitelijk geheel op één lijn met de aan het slot van III 4 genoemde, met dien verstande dat deelwoorden van den langeren stam (zooals *nomporiapoeka*) niet altijd voorkomen omdat men voldoende heeft aan den korteren vorm.

Opm. In de wederkeerige vormen met *-ka* moeten wij ons in het Ned. wat eenvoudiger uitdrukken dan het L. dat doet, b.v. *nosintomoeka*, lett. „een wederzijdsche ontmoeting hebben (*nosintomoe*) met”, d.w.z. „(iemand of iets) ontmoeten”, *nosipatesika* „vechten, oorlogvoeren met”.

VII. Iets over de telwoorden.

1. De hoofdtelwoorden komen voor in twee vormen, zelfstandige en samengestelde. De laatste bestaan uit een korten vorm van het in aanmerking komende telwoord, gevolgd door een „hulptelwoord” of „maatwoord”. Laatstgenoemde soorten van woorden zijn zeer talrijk.

De in samenstellingen optredende vormen luiden, van 1 tot 10: *sa-*, *roea-*, *taloe-*, *pata-*, *lima-*, *ono-*, *pitoe-*, *waloe-*, *sio-*, *sapoeloe-* (voor de zelfstandige vormen zie men de woordenlijst).

Deze vormen worden, wanneer het „hulptelwoord” of „maatwoord” met *k*, *p*, *t* of *s* begint, gewoonlijk door een neusklank gevolgd, die natuurlijk met de *k* samensmelt tot *ngg* en met de *s* tot *ndj* (I 3), b.v. *sanggakoe* „een handvol” (st. *kakoe* „met de volle hand grijpen”), *roea-ndjikoe* „twee el” (st. *sikoe* „elleboog”). Uitzonderingen op dezen regel zijn o.a. *sapoeloe* (10), *roepoeloe* (20), enz. (vgl. Mal. *sěpoeloeh* enz.), en *sakoeja* „hoeveel”, uit *sa* + *koeja*, een op zich zelf niet voorkomend woord waarvan de beteekenis „wat” is (vgl. *nanggoeja* „wat doen aan?”, *koekoejamo iko?* „wat zal ik je doen?”; *nokoeja* „wat doen?”, *mokoeja iko?* „wat wil je doen?”; *nompokoeja* „wat doen met, waarvoor gebruiken?”, *moepokoeja dopi itoe?* „waarvoor wil je die plank gebruiken?”).

Ook bij de beginklanken *b* en *d* komt somtijds een neusklank voor, b.v. *taloe-mboela* „drie maanden”, van *boela* „maan, maand”; *sakoeja-mbongi* „hoeveel nachten”, van *bongi* „nacht”; *pata-ndapa* „vier vadem”, st. *dapa*.

Een eigenaardigheid van het L. en zijn naaste verwanten is dat de bovengenoemde neusklank in een aantal woorden behouden blijft, ook al staan zij niet in samenstelling met een telwoord. Op deze wijze ontstaan dus nieuwe woorden, met een neusklank aan 't begin, b.v. *mboela* „maand” (als tijdmaat, b.v. *nagana mboelana* „haar maanden waren vervuld”), *mpae* „jaar” (id.; *pae* is „rijst”; de eigenlijke beteekenis van *sampae* is „een rijstperiode”, „een rijstjaar”), *ntapi* „laag”.

De bovengenoemde „maatwoorden” bestaan dikwijls uit de stammen van werkwoorden welker beteekenis zich daartoe leent, b.v. *sabingga* „een helft” (in de lengte gespleten), st. *bingga* „splijten”; *sanggoto* „een in de dwars afgesneden stuk”, st. *koto* „in de dwars doorsnijden”, enz.

Van de hulptelwoorden (die uit de Maleische spraakkunst voldoende bekend zijn) verdient speciaal het woord *angoe* vermelding, omdat het, in samenstelling met *sa-*, dus in den vorm *sangoe* (eig. *saangoe*), in de plaats is getreden van het ontbrekende zelfstandige telwoord voor „één”. De beteekenis, die ongeveer weer te geven is met „stuks”, leent zich daartoe zeer goed. *Sangoe* moet echter niet gebruikt worden wanneer het taaleigen een ander hulptelwoord verlangt. Zoo gebruikt men van personen gewoonlijk *saito* (= *sěorang*) en van kleine dieren *sambaa*, *roembaa*, enz. Van snijdende voorwerpen zegt men *samata*, enz., b.v. *taono samata* „een kapmes”. Ook *angoe* kan met andere

telwoorden verbonden worden, dus *roeangoe* (*roeaangoe*) „twee stuks”, *taloeangoe* „drie stuks”, enz. *Roeaito* enz. wordt echter niet gezegd; men gebruikt daarvoor de volle vormen *randoea*, *tataloe*, enz.

De samengestelde vormen boven de 10 luiden:

sapoeloe (*bo*) *sa-*, *sapoeloe* (*bo*) *roea-* enz. (meest zonder *bo*), *roeapoeloe* (20), *roeapoeloe bo sa-*, enz., *taloeapoeloe-*, enz., *saatoe-* (100), enz., *saatoe saapoeloe bo sa-*, *saatoe bo saapoeloe sa-* (111), enz., *roeaatoe-* (200), *sandjoboe-* (1000), enz., *sariwoe-* (10.000), enz. De zelfstandige vormen zijn hieraan gelijk, behoudens het laatste deel (*randoea* in plaats van *roea-*, *tataloe* in plaats van *taloe-*, enz.).

Opm. 1. Men lette op het verschil tusschen *sandjakaja* „een schuitvol” en *sangoe sakaja*, dat ook deze beteekenis kan hebben, maar in de eerste plaats wil zeggen „een schuit”, enz. (doch *nosandjakaja kami hilaoe* is „we zijn in één prauw gegaan”).

Opm. 2. De bovengenoemde woorden voor „een” worden alleen gebruikt wanneer men werkelijk wil doen uitkomen dat men met niet meer dan één individu of exemplaar te maken heeft. Ongelukkigerwijze bezitten het Ned. en andere Europeesche talen twee woorden „een”, een telwoord en een onbepaald lidwoord ('n), ten gevolge waarvan vele Europeanen de neiging hebben om overal waar in hun taal het onbepaalde lidwoord „een” optreedt, dit in de Indonesische talen weer te geven met een telwoord. Zij gebruiken om den haverklap *sangoe*, *saito* of *sambaa*, en in het Volapuk-Maleisch *satoe*, wanneer die woorden in 't geheel niet op hun plaats zijn. Hun Inheemsche ondergeschikten treden veelal ijverig in hun voetstappen. Het vermijden van deze fout is van groot gewicht.

2. De rangtelwoorden worden gevormd door voorvoeging van *ka-* en achtervoeging van *-na* aan een zelfstandig of samengesteld telwoord, b.v. *karandoeana* „de tweede”, *karoeangganina* „de tweede maal”. Soms vindt men een achtervoegsel *-ka*, dat voor het bepalen van de beteekenis buiten beschouwing kan worden gelaten, b.v. *kapitoengganikana* „de zevende maal”. Dit *-ka* treedt ook wel in andere gevallen op.

VERHALEN.

I.

Naria ana madika saito mombine, saito ana madika langgai. Nosipoberei geira hai. Naoepoe geira ninika ri ara ngata hii, dako samboela kalioena ninika, hilaoe nosipakenimo nopae. Nakawa hamai ri tana popae, noparoedjamo geira. Nagana samboela geira noparoedja, nopidamo. Nagana patapoeloe bongi paera hai nipida, nigawimo. Nagana roea-mboela nipewawomo. Nasaepa nowoemo pae hai. Nangaoepa nikatomo. Naoepoe geira nokato, niboliakamo ri ara gampiri. Nagana samboela kalioena nokato, nakawamo topobaloe tapi. Nangoeli topobaloe tapi: „Sii tapikoe rapobaloe, poea”. Nangoeli madika:

AANTEKENINGEN.

Madika of *maradika* (Jav. *mardika*, enz.), een oorspronkelijk uit het Sanskrit afkomstig woord, in het Kailisch aanduiding van een adellijke (lid van een hoofdengeslacht).

Mombine „vrouw, vrouwelijk”, *langgai* „man, mannelijk”.

Berei „echtgenoot(e)”; *noberei* „trouwen, getrouwd zijn”; *nompoberei* „tot berei nemen of hebben”; *nosipoberei* „met elkaar trouwen, getrouwd zijn”.

Geira „zij” (mv.), staat naast *ira*. De lettergreep *ge* komt ook voor in verbinding met het lidwoord voor personen (of als zoodanig optredende dieren enz.) *i*, en heeft dan eveneens meervoudige kracht, b.v. *i Radjagoemanta*, „Radjag.”, *gei Radjagoemanta*, „R. en de zijne(n)” (Minahassisch Maleisch *dorang Radjag.*), wat, al naar omstandigheden, kan zijn „R. en zijn makker(s), R. en zijn vrouw, R. en zijn gezin”, of wat ook maar.

Hai „die, gindsche”, staat naast *itoe* „die bij u”. Hier wordt het gebruikt van iets dat zooeven genoemd is („die, de zooeven genoemde”), waarvoor in goed Ledo alleen dan *itoe* gebezigd kan worden wanneer de betrokken persoon (personen) of zaak (zaken) op eenigerlei wijze in betrekking staat (staan) tot den tweeden persoon. *Geira hai* is dus lett. „die zij”. — Een derde woord voor „die, dat” is *haoe*, lett. „gindsheen”, en dus gebruikt van personen of zaken die zich in een bepaalde richting voortbewegen (*tona haoe* „de menschen die daar loopen”).

Naoepoe „klaar, afgeloopen, *habis*”.

Ri ara staat voor *ri rara*, z.v.a. Mal. *di dalam*.

Ngata hii „dit dorp”. Dit behoeft niet het dorp te zijn waar de verteller zich bevindt, doch kan ook zeer goed het dorp zijn waarheen hij zich in zijn gedachten heeft verplaatst.

Dako „pas”; *dako ri* „van ... af, uit”. Dialectisch wordt ook *lako* en *doko* gezegd.

Dako samboela kalioena ninika, lett. „pas een maand was het voorbijzijn er van dat (zij) getrouwd waren”. Zie IV 4.

Hilaoe nosipakenimo nopae, lett. „gingen (zij) elkaar uitnoodigen om padi te verbouwen”, d.w.z. „wekten zij elkaar op (dus: kwamen zij met elkaar overeen) om rijst te gaan verbouwen”. Dat hier *nopae* en niet de toekomstige tijd *mopae* wordt gebruikt drukt uit dat de handeling ook inderdaad tot uitvoering kwam; men zou kunnen vertalen: „gingen zij op

VERTALING.

I.

Er waren eens een *madika*-dochter en een *madika*-zoon. Die trouwden met elkaar. Toen zij in het huwelijk verbonden waren in dit dorp, toen zij pas een maand getrouwd waren, wekten zij elkaar op om rijst te gaan verbouwen. Op de sawah gekomen gingen zij aan het omwerken van den grond met behulp van karbouwen. Nadat zij dat een maand lang gedaan hadden, plantten zij zaad uit. Veertig dagen (lett. „nachten”) nadat hun rijst uitgezaaid was, werd het zaaisel geboet (het gewas bijgewerkt). Na twee maanden werd het gewied. Na geruimen tijd droeg de rijst vrucht. Toen ze rijp was, werd ze geoogst. Nadat zij klaar waren met oogsten, werd (de rijst) opgeborgen in de rijstschuur. Een maand na afloop van den oogst kwam er

wederzijdsche aansporing den landbouw beoefenen”, ware het niet dat *nosipakeni* niet behoeft in te sluiten dat beide partijen de handeling van het uitnoodigen verrichten, zooals wij ook in het Ned. spreken van „elkaar volgen”, daarmee bedoelende dat de eene partij de andere volgt, niet omgekeerd.

Nosipakenimo bestaat uit *nosipakeni* en de partikel *mo*, die ongeveer overeenkomt met Mal. *lah*. Deze partikel, het beneden te noemen *pa*, en nog een paar andere eenlettergrepige woordjes tellen voor den klemtoon mee (deze valt dus in dit geval op de lettergreep *ní*) en worden daarom met het voorafgaande woord aaneengeschreven.

Ri hamai, hamai, ri samai, samai „daar, ginds”. Voor „daar bij u” heeft men *risitoe* of *ritoe*. Een ander woord voor „daar, ginds” is *risia, ria*, waarmee een bepaald punt wordt aangewezen.

Tana popae „sawah”, *taloea* „ladang”, *pampa* „tuintje”, „zeer kleine droge akker” (ook op het erf).

Nagana „voldoende, vol” (Mal. *gënap*).

Nopida „zaad uitzaaien door op geregelde afstanden een aantal korrels in de modder (van de sawah) te laten vallen”.

De stam *gavi* duidt aan het overplanten van een deel der jonge rijstplantjes naar plekken waar de rijst niet goed is opgekomen.

Nasaepa, lett. „toen het lang (geduurd had)”. De partikel *-pa* treedt hier op in de beteekenis van ons voegwoord „toen”. Andere beteekenissen van *-pa* zijn „nog” en „pas”, zooals in *nepa* „nog niet!” (*djangan docloe*).

Nokato „oogsten”, onovergankelijke vorm van den stam *kato*.

Topobaloe tapi, gevormd met het element *to* (uit het niet in het L. gebruikelijke *taoe* „mensch”), gevoegd voor den substantiefvorm van *nobaloe* „verkoopen” (overgankelijke vorm: *nompobaloe*). Zie II 3 Opm.

Tapikoe rapobaloe „een wan (wannen) van mij die verkocht zal (zullen) worden, die ten verkoop wordt (worden) aangeboden”.

Poea „heer” is uit een Boegineesch idioom overgenomen. Het echte L. woord is *poeë*.

„Sakoeja alina?" „Limapoeloe". Nangoeli madika: „Domo ratawari? Roeapoeloe bo alima!" Nangoeli topobaloe tapi: „Taloepoeloe". Nangoeli madika hai: „Roeapoeloemo bo alima!" Nangoeli topobaloe tapi: „Ledo, taloepoeloepa". Nangoeli madika: „Dekeimo roeapoeloe bo alima!" Kana nangoeli toepoe noe tapi hai: „Taloepoeloepa". Nialamo noe madika. Nangoeli bereina mombine: „Hee poea, ane mangala pae komioe raalika tapi, pae ri ambena ntoto". Nangoeli madika langgai: „Pae damo nadea hai, rapakoele mangalana hamai ri ambena!" Nangoeli madika langgai: „Pae bawonamo hii koeala!" Kana nangoeli bereina mombine: „Ledo, kana pae ambena ala". Kana nangoeli madika: „Ledo koepakoele mangala ri ambena, ledo aga sanggineni raaliaka pade rakawa pae ri ambena". Naara geira hai nosinggaraoemo. Nangoeli madika langgai: „Iko itoe nitagimoe pae ra'alika tapi. Kita hii ledo ria tapita. Ane mombajoemo kita pae damo hilaoe manginda tapi ntona. Naria tapi hii, aginamo ra'ali". Kana ledo nidekei noe bereina pae nialika tapi. Sampe nosinggaraoemo geira hai. Nasae nasae geira nosinggaraoe, nangoeli langgai: „Ane iwetoe tano iko, ledo nidekeimoe pae nialika tapi, palaimo iko hilaoe". Nangoeli mombine: „Ledo akoe malai". Kana nangoeli langgai hai: „Palaimo haoe, damo koedekeika iko sanoe pae hii, domo kita moberei". Wesiapa djarita noe langgai hai, nalaimo mombine. Nalai mombine hai ri banoea ntinana. Nangoeli tina noe mombine hai: „Nakoeja iko, ana, bo itoemo?" Nangoeli

Alina „de prijs er van".

In *roeapoeloemo bo alima* heeft -mo nadrukleggende functie, wat ook het geval kan zijn in de gebiedende wijs.

Taloepoeloepa bevat de partikel -pa (zie boven); dus lett. „pas wanneer (de prijs) 30 is (sta ik de wan af)".

Kana „moeten, stellig, in elk geval, toch".

Ala (stam) „nemen"; een ander *ala* beteekent „opdat".

Hee, tusschenwerpsel.

Ntoto „heelemaal, echt, zeer".

Damo beteekent „nog slechts", lett. „reeds slechts". Op zichzelf heeft *da* niet de betekenis van „slechts" (hiervoor gebruikt men *aga*), maar alleen die van „nog". In het Ned. wordt van de uitdrukking „nog slechts" veel minder gebruik gemaakt dan in het L.; in de vertaling moet *damo* dan ook dikwijls op andere wijze weergegeven worden, of onvertaald blijven.

Rapakoele mangalana „men zal ze kunnen nemen". Het achtervoegsel -na van *mangalana* duidt het voorwerp aan („ze, het"). Het komt geheel overeen met Mal. -nja in vormen als *mēngambilnja*, *mēndēngarnja*, enz., en kan evenals dit laatste ook weggelaten worden.

Pae bawona „rijst (die) het bovenste er van (is)". *Hii* „deze, dit" moet wel eens met „hier" vertaald worden, of onvertaald blijven. Het eigenlijke woord voor „hier" is *risii*.

Kana ... ala „neem stellig ..., neem in elk geval ...". *Kana* is geen werkwoord maar een bijwoord.

Pade „dan pas, toen pas, vervolgens".

Rakawa, van het werkwoord *nanggawa* (st. *kawa*) „vinden, aantreffen, bereiken", niet te verwarren met het bijvoeglijk naamwoord *nakawa* „aankomen".

Naara „toen, vervolgens", niet te verwarren met *naara* of *na'ara* „hongerig".

Iko itoe, lett. „die jij, jij daar"; *kita hii*, lett. „deze wij, wij hier".

een wanverkoopster. Deze zeide: „Hier heb ik een wan te koop, heer”. De *madika* zeide: „Hoeveel kost die?” „Vijftig (bossen rijst)”. De *madika* zei: „Kan men daar niet meer op afdingen? (Ik bied) 25 (bossen)”. De wanverkoopster zei: „Dertig”. De *madika* zei: „Vijf en twintig!” De wanverkoopster zei: „Nee, het blijft bij 30”. De *madika* zei: „Geef ze maar voor 25!” De eigenares van de wan bleef zeggen: „Het blijft bij 30”. Toen accepteerde de *madika* (dat bedrag). Zijn vrouw zei: „Wanneer U rijst neemt, heer, om de wan voor te koopen, (neem dan) rijst (die) heelemaal onderaan (ligt)”. De *madika* zei: „Er is al veel rijst (in de schuur), zou men dan (rijst) die daar onderaan ligt kunnen nemen!” De man zei: „Ik zal de rijst nemen die hier bovenaan ligt!” Zijn vrouw bleef zeggen: „Nee, je moet de rijst nemen die onderaan ligt”. De *madika* hield vol: „Ik kan geen (rijst) onderuit nemen, men zal niet maar één bos hebben weg te nemen alvorens de rijst die onderaan ligt te bereiken”. Toen werden zij boos op elkaar. De *madika* zei: „Jij, jij wilt de rijst niet afstaan om de wan voor te koopen. Wij hebben geen wan. Als wij rijst willen stampen moeten wij andermans wan gaan leenen. Hier is een wan, laat men die nu (ook) koopen”. Zijn vrouw bleef weigeren de rijst af te staan om de wan voor te koopen. Ten slotte werden zij boos op elkaar. Toen zij eenigen tijd gekibbeld hadden, zei de man: „Als je dus zóó (optreedt), en de rijst niet wilt afstaan om de wan voor te koopen, ga dan maar weg”. De vrouw zeide: „Ik wil niet weg”. De man hield vol: „Ga maar weg, ik zal je een gedeelte van deze rijst geven, (maar) wij zullen niet langer gehuwd blijven”. Toen de man zoo gesproken had, ging de vrouw weg. Zij ging naar het huis van haar moeder. De moeder van de vrouw zei: „Hoe komt het, kind, dat je daar bent?” De vrouw zei: „Mijn

Nantagi „tegenhouden, beletten, verbieden”.

Ledo ria, verkorting van *ledo naria* „er is niet”.

Hilaoe, silaoe, haoe „gaan”, lett. „gindsheen”, zooals in *palai hilaoe* enz. „ga weg daar naar toe” (met aanwijzing van de richting).

Tapi ntona (uit *n tona*) „een wan van (andere) menschen”.

Aginamo „welaan, laat het geschieden” (met *-mo*).

Dekei (stam) „geven, toestaan”.

Kana ledo nidekei noe bereina pae nialika tapi; men zou hier verwachten *ra'alika*; door het gebruik van *nialika* wordt tevens het resultaat (het niet doorgaan van den koop) tot uitdrukking gebracht (zie boven).

Sampe is het Mal. *sampai* „tot, totdat”.

Iwetoe, iweitoe „*bēgitoe*, als dat (bij u)”; *iwesia* „als dat (daarginds)”; *iwesii, iwehii, iwei* „*bēgini*, als dit”. De *i* aan het begin van een woord van 3 of meer lettergrepen valt gemakkelijk af.

Tano „dus, dan”.

Sanoe „een gedeelte”.

Domo, ledomo „niet meer”; *dopa, ledopa* „nog niet”.

Djarita „woorden”.

Bo heeft verschillende beteekenissen, zooals „en, zoodat, dat”, maar ook „aangezien”.

mombine hai: „Nipopalaimo noe bereikoe iakoe”. Nangoeli tinana: „Ane iwetoe tano bereimoe, domo hilaoe iko, ana. Risiimo!” Hamai langgai pangane naboli ri sooe mpae nipobereinamo topobaloe tapi. Nangoeli pangane mombine hamai nte tinana: „Hamai pae, ina, nioeli noe bereikoe, ka iakoe sanoe”. Nangoeli tinana: „Ratoedoekamo tona, ana, hilaoe mangalana pae”. Nitoedoemo tona hilaoe mangala pae sapoeloe. Nilemba ntona hai saito sapoeloe. Djadi sapoeloe geira hai saatoe pae nikenira. Nakawa ri banoea nangoeli tina noe mombine hai: „Rapombajoemo pae hii”. Nangoeli anana hai: „Rapombajoeta sangganimo, ina”. Nipombajoeramo ntalitina. Naose sangganimo pae hai nipombajoera. Nagana sapoeloe bongina pae hai naoepoe nipombajoe nadoeamo mombine hai. Aga samboela nadoea mombine hai, namatemo. Pae ipangane hia damo nikande podoana.

Nakoeja iko ana bo itoemo „waarom is het, kind, dat jij daar (lett.: dat) bent”. *Iko* behoort bij *nakoeja*: „hoe zit het met jou”. Dat in dezen zin *itoe* gebruikt wordt is omdat het niet de bedoeling is te zeggen „hoe komt het dat je je daar op die plaats bevindt”. Wanneer het Nederlandsch „hier” of „daar” gebruikt, maar deze woorden geen betrekking hebben op de plaats (plek, ruimte) waar de betrokken persoon of zaak zich bevindt, maar op die persoon of zaak zelf, moet in de Indonesische talen in 't algemeen een aanwijzend voornaamwoord (en geen aanwijzend bijwoord) gebruikt worden.

Domo hilaoe iko ana, zachter dan *toemo hilaoe iko ana* (*domo* is het gewone, *toemo* het verbiedende „niet meer”).

Pangane (eig. *ipangane*) beteekent „zooeven”, hier „de zooeven genoemde”. Het is iets ruimer dan ons „zooeven”, daar het ook b.v. 's middags om 5 uur gebruikt kan worden ten opzichte van een tijdstip in den vroegen morgen. Tegenover *pangane* staat *ngena* „straks”, „later op den dag”, „later in den nacht” (*ngena bongi* = „vannacht, a.s. nacht”, tegenover *ribongi* „vannacht, gepasseerde nacht”).

Langgai pangane ... nipobereinamo topobaloe tapi. Hier volgt op het onderwerp (de man) een vervoegde vorm, waarin dat onderwerp nog eens door *-na* wordt opgenomen. Letterlijk staat er dus: „de zooeven genoemde man ..., hij nam de wanverkoopster tot vrouw”. Door deze constructie valt op het onderwerp een zekere nadruk. De vooropplaatsing van *hamai* en het doen voorafgaan van *pangane* aan de bepaling (*naboli ri sooe mpae*) die bij het voorafgaande zelfstandige naamwoord behoort stempelt dezen zin tot een specimen van losse spreektaal.

Sooe mpae, lett. „rijsthut”.

Nangoeli pangane mombine hamai nte tinana „(de) zooeven genoemd(e), de vrouw die daar bij haar moeder was, zeide”. *Nte* is verkorting van *ante* „met” (soms door „en” te vertalen).

Ina, aanspraakwoord voor „moeder”, zooals *tata* voor „vader”. De gewone woorden zijn resp. *tina* en *toeama*.

man heeft me weggestuurd''. Haar moeder zei: „Als je man zich dus zoo gedraagt, ga je niet meer (naar hem toe), kind. Blijf maar hier!'' De man, die achter was gebleven in de veldhut, nam de wanverkoopster tot vrouw. De vrouw die bij haar moeder was zeide: „Daarginds is rijst, moeder, mijn man heeft gezegd dat een gedeelte daarvan voor mij bestemd is''. Haar moeder zei: „Laten wij (lett. „men'') er menschen voor uitsturen om de rijst te gaan halen, kind''. Toen zonden zij tien menschen om de rijst te gaan halen. Die menschen droegen ieder tien (bossen). Zoodoende brachten zij met hun tien 100 bossen rijst aan. Toen zij thuis waren gekomen zei de moeder van de vrouw: „Laten we deze rijst stampen''. Haar dochter zei: „Laten wij ze maar in één keer stampen, moeder!'' Toen stampten moeder en dochter ze, zij stampten de rijst in één keer schoon. Tien dagen nadat de rijst gestampt was, werd de vrouw ziek. Slechts een maand was zij ziek geweest, toen zij overleed. De zooeven genoemde rijst werd alleen nog maar opgegeten op haar doodenmaal.

Mangalana pae „om de rijst te gaan halen''; men ziet dat het gebruik van *-na* niet uitsluit dat het voorwerp nog eens met name genoemd wordt.

Lemba (stam) „aan de beide uiteinden van een stok over den schouder dragen'', zooals men doet bij het vervoeren van padi.

Saito sapoeloe, lett. „een persoon tien'', d.w.z. „tien (bossen) per persoon''.

Geira ntalitina „zij met inbegrip van de moeder'', d.w.z. „moeder en kind(eren)''. Andere voorbeelden van het voorvoegsel *ntali*: *manoesia tataloe ntalisampesoewoe* „drie gebroeders, gezusters, twee broers en een zuster, twee zusters en een broer'' (*sampesoewoe* = broer, zuster; *manoesia* = mensch), *geira ntalisarara-sanggani* „hij, zij met een of meer volle neven of nichten'' (*sarara* = familielid; *sanggani* = eenmaal; *sarara-sanggani* = neef, nicht in den eersten graad). In plaats van *geira* kan natuurlijk een andere vorm van het pers. voornaamwoord van den 3en pers. meervoud komen, zooals in dit geval het bezittelijk voornaamwoord *-ra*.

Naose „schoon gestampt, tot *bêras* (*ose*) gestampt''.

Pae-ipangane hia „die zooeven genoemde rijst''. *Hia* of *sia* beteekent „die (dat) daarstraks genoemde, die (dat) bekende, die (dat) ... je weet wel'' en is dus een aanwijzend voornaamwoord. Vgl. *risia* „daar''.

Damo nikande podoana, voor *damo nikande ri podoana*, met weglating van het locale voorzetsel, zooals ook in andere talen wel voorkomt. Het gebruik van *damo* veronderstelt een „niet meer'', in dit geval dus het niet meer gegeten worden van de rijst door de overleden vrouw, voor wie zij bestemd was geweest.

Op bepaalde tijdstippen na het overlijden heeft een maaltijd plaats, waarbij een gebed (*doa*) voor de(n) overledene wordt gezegd. Deze heele plechtigheid heet *podoa*.

II. Koriowala ante Balitoetoe.

Nangoeli i Bawoe: „Haoe ri oemba poeramo komioe damo mboi naramba?” Nangoeli koriowala ante balitoetoe: „Hilaoe mompene hadji”. „Maipia mompene hadji?” Nangoeli koriowala ante balitoetoe: „Moteba sakaja roeroe”. „Maipia moteba sakaja?” Nangoeli koriowala ante balitoetoe: „Boela meonga”. Neongamo boela hai, hilaoe waimo i Bawoe hai. Nangoeli i Bawoe: „Naoepoemo sakaja itoe niteba?” Nangoeli koriowala ante balitoetoe: „Dopa naoepoe niteba”. Nangoeli i Bawoe: „Maipiapa rateba?” Nangoeli koriowala ante balitoetoe: „Pitoe-mbongipa”. „Kajoe noeapa rateba?” Nangoeli koriowala ante balitoetoe: „Gampaja”. Nangoeli i Bawoe: „Ratebamo masasinta! Ewa nasaramo rarakoe kita hilaoe mompene hadji”. Nangoeli koriowala ante balitoetoe: „Io, ratebamo”. Naoepoe nitebara sakaja hai, nikeniramo ri tasi. Nakawa ri tasi, nangoeli i Bawoe: „Maipiamo kita hilaoe?” Nangoeli koriowala ante balitoetoe: „Maile bongi kita hilaoe”. Nikawana naile bongi hai, hilaoemo geira ri sakaja. Nakawa ri sakaja, nesawimo i Koriowala, nesawimo i Balitoetoe, nesawimoenimo i Bawoe. Dako nolipa sakaja hai, notoedoemo i Balitoetoe. Potoedoe i Balitoetoe, nangoeli i Bawoe: „Noeapa notoedoe itoe, Balitoetoe?” Nangoeli i Balitoetoe: „Pompanisi sakaja”. Nangoeli i Bawoe: „Berimba ane pompanisi sakaja bo nesoea oewe?” Nangoeli i Balitoetoe: „Nemo maeka, Bawoe!” Sampe hilaoe ri tatanga ntasi kana notoedoemo sakaja. Nangoeli i Bawoe: „Berimba kana notoedoe-toedoemo sakaja hii, Balitoetoe?” Nangoeli i Balitoetoe: „Nemo maeka! Wesia mami”, nioelina, „kita hilaoe mompene hadji, baloemba namhaso, kana rapanisita sakaja”. Kaganana taloe-nggani notoedoe-toedoe bali-

Haoe ri oemba „waar naar toe gaan”; *ri oemba* = waar?

Poera „heelemaal, allemaal”, *poera-poera* „allemaal, allen, alles”.

* *Mboi* of *mbaoe* „ieder, elk”; *damo mbaoe naramba* „ieder nog slechts keurig netjes”.

Nompene hadji „naik hadji”; *nompene* = opklimmen (in huis, in een boom).

Maipia of *naipia* is „wanneer in de toekomst”, tegenover *ipia*, dat vraagt naar een tijdstip in het verleden. *Mai-* of *nai-* vindt men ook in *maile* of *naile* „morgen” en *maipoea* of *naipoea* „overmorgen”.

Maipiapa rateba „wanneer pas zal zij gehakt worden?” Men ziet dat het pers. voornaamwoord van den derden persoon („ze”) niet wordt uitgedrukt, evenmin als dit het geval is met het woord voor „jullie” in de in het voorafgaande voorkomende zinnetjes *maipia mompene hadji* en *maipia moteba sakaja*, en met dat voor „ik” in *hilaoe mompene hadji* in het begin van het verhaal. Speciaal het gebruik van het woordje *ia* („hij, zij, het”) waar dit zonder gevaar voor de duidelijkheid kan gemist worden, is in strijd met het taaleigen en leidt tot noodelooze omslachtigheid, die onaangenaam is voor het gehoor.

Ewa „als, als het ware” is meermalen niet al te letterlijk op te vatten.

Nasaramo rarakoe „mijn binnenste is al gehaast”.

II. De Wielewaal en de Specht.

Het Varken zeide: „Waar gaan jullie beiden (lett. „allemaal”) zoo mooi uitgedost naar toe?” De Wielewaal en de Specht zeiden: „We gaan ter bedevaart (naar Mekka)”. „Wanneer gaan jullie naar Mekka?” De W. en de Sp. zeiden: „(We moeten) eerst een prauw hakken”. „Wanneer zullen jullie dat doen?” De W. en de Sp. zeiden: „Komende maand”. Toen die maand aangebroken was, ging het Varken weer (naar hen toe). Het zeide: „Is die prauw al klaar (gehakt)?” De W. en de Sp. zeiden: „Nog niet”. Het V. zei: „Wanneer zal dat dan gebeuren?” De W. en de Sp. zeiden: „Over een week”. „(Van) wat voor hout zal ze gehakt worden?” De W. en de Sp. zeiden: „Van papajahout”. Het V. zei: „Laat ze vlug gehakt worden! Ik brand als het ware van verlangen om ter bedevaart te gaan” (lett. „dat wij ter bedevaart gaan”). De W. en de Sp. zeiden: „Ja, we zullen ze hakken”. Toen ze de prauw gehakt hadden, brachten ze die naar zee. Toen ze aan zee gekomen waren, zei het V.: „Wanneer zullen we vertrekken?” De W. en de Sp. zeiden: „Morgenavond”. Toen dat tijdstip aangebroken was, begaven zij zich naar de prauw. Bij de prauw gekomen stegen de W., de Sp. en ook het V. in. De prauw was nog maar net op gang, toen de Sp. aan het kloppen ging. Op het kloppen van den Sp. zei het V.: „Wat maakt daar zoo’n kloppend geluid, Specht?” De Sp. zei: „Dat is het dichten van (de reten in) de prauw”. Het V. zei: „Hoe komt het, wanneer het ’t dichten van de prauw is, dat er water binnendringt?” De Sp. zei: „Wees maar niet bang, Varken!” Totdat ze het ruime sop gekozen hadden ging de prauw steeds door met een kloppend geluid te doen hooren. Het V. zei: „Hoe zit dat toch, Specht, de prauw gaat aldoor maar door een kloppend geluid te doen hooren!” De Sp. zei: „Wees maar niet bang! Zoo is het nu eenmaal”, zei hij, „als we ter bedevaart gaan, dan zijn de golven hoog (lett. „groot”), (zoodat) we de prauw moeten kalefaten”. Nadat de Sp. driemaal geklopt had spleet de prauw in tweeën.

Nangoeli i *Bawoe*, uitgesproken: *nangoeli Bawoe* (I 2).

Nikawana naile bongi hai, lett. „het was gekomen tot dien morgen nacht”.

Moeni „ook”, *wai* „weer”.

Nolipa „loopen”, ook „op gang komen” (van een vaartuig).

Pompanisi, verbaal substantief van *nompanisi* (st. *panisi*) „reten enz. in een prauw dichten”.

Nemo „*djanganlah*”; hier dient *mo* tot versterking van *ne* of *nee*, het verbiedende „niet”. Voor het verbiedende „niet meer” (*djangan lagi*) gebruikt men *toemo*.

Tatanga ntasi „het midden van de zee”.

Notoedoe-toedoe „aldoor een kloppend geluid doen hooren”.

Mami staat in beteekenis gelijk met het Maleische *memang*.

toetoe, nabinggamo sakaja, nabingga randoea. Nabinggapa sakaja hai, neworomo i Balitoetoe nte i Koriowala hilaoe ri lolo ntalise. Neworopa geira hai ri lolo ntalise, nipongirikaramo i Bawoe. Nangoeli i Bawoe: „Iwei tano nompene hadji, naranindi nompene hadji”. Naeo mpadondo nakawamo i Bawoe ri biwi ntalinti. Nangoeli ia: „Naranindi tano nompene hadji, sangoe moeni, naara tai. Sangganinapa iakoe domo nompene hadji! Iakoe nangoeli nabelo nompene hadji, tano aga naranindi bo naara tai”. Nangoeli kalaoema: „Noeapa nioeli noe bawoe?” „Iakoe hii dako nompene hadji”. Nangoeli i Kalaoema: „Nodawa mpoeoe bawoe! Iakoe ri biwi ntalinti ledo nompene hadji bo iko tolare-mate bo hilaoe nompene hadji!” Nangoeli i Bawoe: „Mbamo iko, Kalaoema? Keni iakoe hilaoe mangande dale ntona”. Nangoeli i Kalaoema: „Itoemo itoe topompene hadji!” Nangoeli i Bawoe: „Kamaimo!” Nesawimo kalaoema ri bawoate noe bawoe, nesoeamo ri onge noe bawoe sangoe. Nikeninamo hilaoe nangande dale ntona. Nakawa ri soso noe wala, nigeronamo wala. Sampesoea ia, nikandenamo dale. Dako sampakoe nikandena, nongare kalaoema ri ongena: „Hoo toepoe noe dale, sii topangande dalemoe!” Nangoeli kalaoema ri bawoate: „Mbamo?” Nangoeli kalaoema ri onge: „Sii”. Nangowamo bawoe. Nangoeli wai kalaoema ri bawoate: „Oembamo?” Nangoeli wai kalaoema ri onge: „Sii”. Kana nangowamo bawoe. Kana nangoeli wai kalaoema ri bawoate: „Oembamo?” Nesana kalaoema ri onge: „Sii”. Kana nangowamo bawoe. Nagana tataloe boeloe nipangowa noe bawoe, namatemo bawoe. Namatempa bawoe, damo kalikoa nanggeni kalaoema randoea hae ri biwi ntalinti.

Kaganana taloe-nggani notoedoe-toedoe balitoetoe, lett. „(bij) het vol zijn er van dat de specht driemaal een klopgekluid had gemaakt”; zie IV 4.

Nongiri „lachen”; *nompongirika* „lachen om, uitlachen”.

Naco „dag worden, dag zijn”, bij *eo* „dag, zon”; *mpadondona* „’s morgens vroeg”, later dan *nasadondo* (vlak vóór zonsopgang) en *nasabobaja* ($\pm 4-5$ uur). De beide laatste woorden zijn bijvoeglijke naamwoorden. In dezelfde beteekenis als *nasadondo* en *nasabobaja* komen *nedondo* en *nebobaja* voor. Naast *naco* staat *nabongi* „nacht worden, zijn”. Ook andere zelfstandige naamwoorden kunnen op deze wijze van *na-* (*ma-*) voorzien worden, b.v. *nakabilasa* „jongeling worden”, *narandaa* „jong meisje worden”, *nakapalamo* „hij is (al) dorpshoofd geworden”.

Biwi ntalinti „de rand van het strand, de (zandige) zeeoever”.

Sangoe moeni, naara tai, lett. „nog een ding, de buik is hongerig”. *Tai* is zoowel „drek” als „buik”.

Sanggan „eenmaal”; *sangganina* „een andere maal”. *Sa-.....-na* heeft de bet. „een ander(e), de, het andere”.

Nabelo „goed, aangenaam, mooi, lekker”.

Mpoeoe „inderdaad, erg, in hooge mate”.

Toen de prauw gespleten was, vlogen de W. en de Sp. weg naar den top van een *talise*-boom. Toen zij daarheen gevlogen waren, lachten zij het Varken uit. Het V. dacht: „Zoo is het dus als men ter bedevaart gaat, het is koud om ter bedevaart te gaan”. Den volgenden morgen kwam het V. op het strand. Hij dacht: „Het is dus een koude onderneming om ter bedevaart te gaan, en bovendien een hongerige. Een anderen keer wil ik niet meer ter bedevaart gaan. Ik dacht dat het aangenaam was om ter bedevaart te gaan, intusschen brengt het slechts kou en honger mee”. Een heremietkreeft zei: „Wat zegt het varken?” „Ik ben (pas) terug van de bedevaart”. De Kreeft zei: „Dat varken liegt alsof het gedrukt staat! Ik, die aan het zeestrand (woon), ben niet (eens) ter bedevaart geweest, en zou jij, dooie bovenlander, dan ter bedevaart gaan!” Het V. zei: „Waar ben jij, Kreeftje? Geleid mij gindsheen om de menschen hun maïs op te eten”. Het Kr. zei: „Dat is me de Mekka-ganger wel!” Het V. zei: „Kom hier!” Het kreeftje klom op den rug van het varken, een ander (kreeftje) kroop in den neus van het varken. Het (kreeftje) wees het (varken) den weg om de maïs van de menschen op te gaan eten. Bij de heining gekomen vernielde het (varken) die. Zoodra het binnen was gedrongen, begon het van de maïs te eten. Pas één kolf had het opgegeten toen het kreeftje in zijn neus begon te schreeuwen: „Hei daar, eigenaar van de maïs, hier is iemand die je maïs opeet!” Het kreeftje op den rug (van het varken) zei: „Waar?” Het kreeftje in den neus zei: „Hier”. Het varken zette het op een loopen. Het kreeftje op den rug zei weer: „Waar?” Het kreeftje in den neus zei weer: „Hier!” Het varken holde door. Het kreeftje op den rug zei weer: „Waar?” Het kreeftje in den neus antwoordde: „Hier”. Het varken holde door. Toen het drie bergen ver gerend had, blies het varken den laatsten adem uit. Toen het varken dood was, bracht een kraai de twee kreeftjes (terug) naar het zeestrand.

Tolare-mate, lett. „dooie bovenlander”, z.v.a. „stomme boerenkinkel” (ook: *tolare-bai*, van *nabai* „droog”). In samenstellingen kunnen bijvoeglijke naamwoorden (en ook werkwoorden) hun voorvoegsel verliezen. — *Tolare* zijn speciaal de menschen uit de bergen ten W. van het Paloedal; de Koelawiërs, Bada’ers enz. heeten *Toindate*.

Mbamo voor *oembamo*, *ri oembamo*.

Itoemo itoe „*itoe dia*”.

Bawoate (*bawo-ate*) „bovenrug”.

Soso „rand, kant langs iets” (b.v. langs een wand).

Sampesoca bevat *sa-* („één”) en het verbale substantief *pesoca*, van *nesoca* „binnengaan”. De beteekenis van dezen vorm is „met dat binnenging, met dat binnen was gegaan”.

Nagana tataloe boeloe nipangowa noe bawoe „toen het varken drie bergen gerend had”, zie IV 5.

III.

Naria ngana randoea, mombine i Siti, langgai i Mohama, nangadji. Ane manggowiamo mombine hai, ratoedoe noe goeroena mombajoe dale. Nangoeli ia hai: „Isema madota mombajoeka iakoe hii? Ane maose rapombajoena, rapobereina iakoe”. Nangoeli i Mohama: „Mpoeoe-mpoeoe, Siti?” Nangoeli i Siti: „Io”. Nidekeinamo ka i Mohama mombajoe dale. Nipombajoe i Mohama, naosemo. Nabongi bo naeo mpadondo bo nanggowia wai nitoedoe wai noe goeroena mombajoe dale. Nangoeli i Siti: „Isema mombajoeka iakoe dale hii, ane maose rapobereina iakoe”. Nangoeli i Mohama: „Mpoeoe-mpoeoe, Siti?” Nesana i Siti: „Mpoeoe-mpoeoe, Mohama”. Nidekeinamo ka i Mohama dale nipombajoe. Naosemo nipombajoe i Mohama. Nasae ira hai nangadji, nata-mamo i Siti, natamamo i Mohama. Ri oeatoena nagana oemoeroena sapoeloe mpaena nipoberei noe madika ntanina. Nangoeli i Mohama: „Hee Siti, ledonitoramoe djandjita?” Nagana sambongi pangoelina djaritana iwesia, hilaoemo i Siti ri banoea i Mohama. Nakawa ri banoea i Mohama, nangoeli i Mohama: „Nemo iko toemai, Siti, apa iko nobereimo”. Nangoeli i Siti: „Iakoe hii ledomo malai, nantora djandjita”. Nangoeli i Mohama: „Ane iwetoe iko, Siti, mompakamate iakoe”. Nangoeli i Siti: „Ledo iko mamate, iakoe hii ledomo malai”. Nangoeli i Mohama: „Kana koi ri banoea noe bereimoe”. Kana nangoeli i Siti: „Ledomo iakoe silaoe ri banoea”. Kana nangoeli i Mohama: „Koi ri banoea, sii pompewajo keni sangoe, salaga sangoe, ladi samata”. Nandjilimo i Siti ri banoea noe bereina. Nakawa ri banoea ia, noloeloemo. Naoepoe noloeloe, nangantomo. Naoepoe nanganto, nosalaga. Naoepoe nosalaga, nikojotina kandoekoena. Nangoeli bereina: „Hee Siti, koimo posondoe kanda,

Ngana is „kind” in den zin van „klein kind”; *ana* is „kind” in betrekking tot de ouders en kan ook van dieren enz. gebruikt worden.

In *ane manggowiamo mombine hai ratoedoe noe goeroena mombajoe dale* is *mombine hai* het onderwerp van *manggowia*, wat niet alleen beteekent „late namiddag” (tusschen $\pm$ 5 uur en zonsondergang) maar ook „in den laten namiddag zijn, verkeeren, leven”. De lett. vertaling is dus: Wanneer dat meisje in den namiddag was werd ze enz. Voor het gebruik van den toekomenden tijd zie men II 3.

Natama „tammat”.

Ri oeatoena (uitgesproken *riwatoena* met een *w* als in het Ned.) „ten tijde er van” *Oeatoe* is het Boeg. *wéttoe*, Mal. *waktoe*.

Oemoeroe is het Boeg. *oemoeroe*, Mal. *oemoer* „leeftijd”.

Sapoeloe mpaena „tien jaar”, van *pae* „rijst”. Zie VII 1. Bij „maatwoorden” vindt men dikwijls *-na* „er van” achtergevoegd, wat natuurlijk slaat op het geheel waarvan een deel genomen wordt.

Nagana sambongi pangoelina djaritana iwesia, lett. „ten volle een nacht was zijn

III.

Er waren twee kinderen, een meisje, Siti, en een jongen, Mohama, die het Koran-onderwijs volgden. Wanneer het tegen zonsondergang liep, werd dat meisje door haar leermeester gelast, maïs te stampen. Dan zeide zij: „Wie wil er voor mij stampen? Als hij (mijn maïs) schoon stampt, zal hij mij tot vrouw krijgen”. Dan zeide Mohama: „Is dat echt waar, Siti?” Siti zei dan: „Ja”. Dan gaf ze haar maïs aan M. om die te stampen, en M. stampte ze schoon. 's Avonds, en 's morgens vroeg, en 's namiddags weer werd haar opnieuw door haar leermeester opgedragen om maïs te stampen. S. zei (dan weer): „Wie wil voor mij deze maïs stampen? Als ze schoon (gestampt) wordt, zal hij mij tot vrouw krijgen”. Dan zei M.: „Is dat heusch waar, S.?” S. antwoordde: „Heusch, M.!” Dan gaf zij de maïs aan M. en hij stampte die, hij stampte ze tot ze schoon was. Toen zij langen tijd Koran-onderricht hadden genoten, waren S. en M. afgestudeerd. Toen zij 10 jaar oud was, nam een andere *madika* haar tot vrouw. Toen zeide M.: „Wel S., herinner je je onze afspraak niet?” Een dag nadat hij die woorden gesproken had, ging S. naar het huis van M. Toen zij in M.'s huis gekomen was, zei M.: „Kom niet hier, S., want je hebt al een man”. S. zeide: „Ik wil niet meer weggaan, vanwege onze afspraak”. M. zeide: „Als je zoo (doet), S., zul je maken dat ik den dood vind”. S. zeide: „Je zult niet sterven! Ik wil niet meer weggaan”. M. zeide: „Je moet naar het huis van je man gaan”. S. bleef zeggen: „Ik wil niet meer naar huis gaan”. M. hield aan: „Ga naar huis, hier is een spiegel, neem dien mee, (met) een kam en een mes”. Toen keerde S. terug naar het huis van haar man. Toen zij thuis gekomen was, poederde zij zich. Toen zij zich gepoederd had bekeek zij zich in den spiegel (dien zij van M. ontvangen had) en kamde zich vervolgens (met M.'s kam). Toen zij daarmee klaar was ging zij zich de nagels snijden (met het zoojuist ontvangen mes). Haar man zei: „Hé, S., ga het eten opscheppen, ik heb honger”. S. zeide: „Wacht even,

zeggen (van) zijn woorden (die) zoo (waren) (geleden)”.

Koi; dit woord treedt op als gebiedende wijs bij *silaoe*, *hilaoe*, *haoe* „gaan”.

Sii pompewajo keni sangoe enz. De bedoeling van M. is, aan S. een geschenk mee te geven als aandenken. Voor *pompewajo* gebruikt men in Paloe-stad *pempewajo*. De volgorde der woorden in *sii pompewajo keni sangoe* is eenigszins eigenaardig.

Ladi samata „een mes”. Hier treedt *mata*, dat niet alleen „oog” beteekent maar in het algemeen „het essentieele van iets”, van een snijdend voorwerp dus het scherp, op als hulpelwoord (VII 1).

Koimo posondoe kande „ga de gekookte rijst opscheppen”. Anders dan in onze taal kunnen in het Ledo twee gebiedende vormen op elkaar volgen.

naaramo taikoe''. Nangoeli i Siti: „Nepa roeroe, da nokojoti iakoe''. Nangoeli wesia i Siti, nanaoemo ri tana bereina. Naoepoe ia nokojoti ri ara nggoelamboe, nidjalona noe ladi taina. Bereina ri tana hai damo natekadja nanggita raa nanawoe dako ri ara banoea. Nompene ia ri ara banoea bo nesoea ri ara nggoelamboe, namatemo bereina. Namatepa bereina, nibobanamo gimba, nakawa poeramo tona. Nakawa tona hai, hilaoemo nokae dajo sanoe, sanoe nowia pokowa. Naoepoe pokowa hai, nipekidioenamo bereina. Naoepoe nidioe niboe-ngoemo, pade niken i dajo. Nakawa ri dajo, nidikamo ri ara dajo. Niiwoemo. Notinggoeli poeramo tona hai hilaoe ri banoea.

IV.

I Lolopalo nte i Binipale hilaoe norompo. Nakawa ri tasi, nitaoerakamo rompo ri ara ntasi. Nasae nasae geira hai, i Lolopalo ante i Binipale, nariamo lamale nesoea ri rompo; nialaramo nidika ri ara ndjakaja, pade nidikara wai ri ara ntasi rompo. Nasae nasae nioretakara waimo rompo, nidikara ri ara ndjakaja lamale. Naoepoe nidika ri ara ndjakaja lamale hai, nesoremo geira ri batana. Lamale hai sangoe sakaja. Nakawa ri batana nidikaramo ri ara bingga. Lamale hai sapoeloe binggana. Nikeniramo nisajoaka ri ara ngata. Nangoeli i Binipale: „Ali ali lamale!'' Nangoeli tona: „Keni toemai wei''. Hilaoemo nikenikana tona lamale. Nakawa hamai: „Sakoeja sabingga?'' Nangoeli i Binipale: „Taloe-soekoe''. Nitawari ntona hai roea-soekoe. Nidekeinamo anoe sapoeloe binggana

Nepa roeroe „*djangan doeloe*''; *nepa* is het verbiedende „nog niet''.

Nokojoti „zich de nagels snijden'', onovergankelijke vorm van den stam *kojoti* „snijden, doorsnijden'' (van nagels, een halssnoer). *Kojo* (*nanggojo*) is „kerven'' van tabak of „doorsnijden'' van visch of vleesch.

Nidjalona noe ladi taina, „zij stak met het mes in haar buik''. *Noe* (of de enkele neusklank *m*, *n*, *ng*, al naargelang van den medeklinker die er op volgt) heeft niet alleen de functie van aanduiding van den tweeden naamval maar ook die van „met'' (instrumentaal). In de zuiver-instrumentale beteekenis kan *ka* (het achtervoegsel) voor zoover ik weet alleen gebruikt worden wanneer de aanduiding van het „instrument'' voorafgaat, b.v. *noeapa nitoeđjamoeka*? „waarmee heb je hem gestoken?''

Lolopalo, lett. „Spitsbil'' (*nalolo* = spits).

Norompo „garnalen vangen met behulp van een daartoe bestemd net, *rompo* geheeten''.

Nitaoerakamo; de bedrijver van de handeling is weer, zooals zoo dikwijls het geval is (zie boven), verzwegen.

Nasae nasae geira hai „toen zij eenigen tijd (*nasae nasae*, minder lang dan *nasae* „lang'') (daarmee bezig geweest waren)''.

Nesore „uit het water op het droge komen''; de stam *sore* (*nandjore*) wordt gebruikt

ik ben nog bezig met nagelsnijden''. Toen S. dat gezegd had daalde haar man op den grond af. Toen zij klaar was met nagelsnijden binnen de klamboe, stak zij zich met het mes in den buik. Haar man, die zich op den grond bevond, schrok toen hij zag dat er bloed uit het huis naar beneden viel. Hij klom in huis en ging de klamboe binnen: zijn vrouw was dood. Toen zijn vrouw gestorven was, sloeg hij op de trom (en) alle menschen kwamen (aanloopen). Toen de menschen gekomen waren, ging een gedeelte een graf graven, een ander deel een draagtoestel maken. Toen de draagbaar klaar was, liet hij zijn vrouw baden. Toen zij gebaad was, werd zij ingewikkeld en naar het graf gebracht. Daar aangekomen werd zij in het graf gelegd. Het graf werd met aarde gevuld en de menschen keerden allen naar huis terug.

IV.

Spitslijf en Breedhand gingen garnalen vangen. Toen zij in zee gekomen waren lieten zij het net in zee zakken. Toen zij, Sp. en Br., eenigen tijd daarmee bezig waren geweest, waren er garnalen in het net gekomen. Zij namen die er uit en deden ze in de schuit; vervolgens deden ze het net weer in zee. Na eenigen tijd trokken ze het net weer op en deden de garnalen in de prauw. Toen dat gedaan was gingen zij aan wal. Er waren een schuitvol garnalen. Aan land gekomen deden zij ze in korven. De garnalen (vulden) tien rugkorven. Zij brachten ze naar het dorp en ventten ze rond. Br. zei (riep): „Garnalen te koop!” Iemand zei: „Breng ze hier!” Ze ging de garnalen aan d(i)e persoon brengen. Toen ze daar gekomen was, (vroeg die persoon): „Hoeveel (kosten ze) per mand?” Br. zei: „45 ct.” De ander bood 30 ct. (Daarvoor) stond ze (al) de tien manden af. Sp. vroeg: „Hoeveel

van het binnenhalen van waschgoed dat in de zon gedroogd is (*nandjoreaka* = uit het water halen).

Batana „de wal”.

Nisajoaka = gevent.

Ali ali lamale „koop, koop garnalen”.

Keni toemai wei; het woordje *wei* beteekent eig. „zoo”, doch wordt ook als verzachting van een bevel gebruikt: „alsjebliet”.

Sakoeja sabingga, lett. „hoeveel een mand?”

Sasoeke is 15 ct. (een halve gulden heet *soekoe-soekoe*). De helft van dit bedrag (dus $7\frac{1}{2}$ ct.) heet *satali* (kwartje = *tali-tali*). Een halve cent heet *sagoba* (voor $2\frac{1}{2}$ ct. zegt men *saoea*) en *ampa doi* „vier duiten” heeft de waarde van een cent.

Anoe sapoeloe binggana hai; *anoe* is „hij, zij die, dat wat, iemand die, iets dat”, hier „de, een hoeveelheid van”. *Anoe* te bezigen als gewoon betrekkelijk voornaamwoord (die, dat)

hai. Nangoeli i Lolopalo: „Sakoeja lamale poera-poera?” „Aga roea-soekoe”. Nangoeli i Lolopalo: „Nasempo mpoeoe”.

Hilaoe wai geira norompo. Nakawa hamai ri tatanga ntasi, nitaoerakamo rompo ri ara ntasi. Nasae nasae nariamo lamale ri ara rompo, nioretakara ri ara ndjakaja, naponoe sangoe sakaja. Da ri tatanga ntasi geira, nakawamo tona nangali lamalera. Nangoeli tona hai: „Sii doikoe sasoeke, Lolopalo, soeka ka iakoe lamale”. Nangoeli i Lolopalo: „Soekakamo itoe, Binipale”. Nangoeli i Binipale: „Ledo iakoe mosoeke, aginamo iko Lolopalo”. Nangoeli i Lolopalo: „Soekamo, Binipale”. Nangoeli i Lolopalo: „Ikopa do moeisani, mantoetoe palemoe nabini iko?” Nisoekamo i Binipale, nikakoena mai lamale hai, aga sanggani nikakoena lamale sandjakaja, haee poeramo ri tona. Doi ntona neali aga sasoeke. Nangoeli i Lolopalo: „Berimbamo iko tano, Binipale?” Nangoeli i Binipale: „Itoemo itoe nicelikoe ipangane hia, iko mosoeke, Lolopalo, iwesiimo hii lamale sandjakaja aga sanggani nikakoeke”. Nagigi rara i Lolopalo, niboendjanakana palona ri sakaja, nabingga randoea sakaja. Djadipa geira damo nesawi ri sakaja ntona bo notinggoelimo ri banoea, i Lolopalo haee ri banoeanamo, i Binipale haee ri banoeanamo.

is niet gebruikelijk. Een andere beteekenis van *anoe* is „ding van, bezit van”, b.v. *anoekoe* „iets van mij, de, het mijne, van mij”; dit *anoe* kan speciaal de beteekenis hebben van „huis van”, nl. in uitdrukkingen als *haee ri anoe i Lamane* „naar L.'s huis (d.w.z. naar L.) toe gaan” (vgl. Ned. *te zijnent* enz.). Ook in de beteekenis „dinges” en „N.N.” (*i Anoe*) komt *anoe* in het Ledo voor.

Naponoe sangoe sakaja „een schuit vol”; *sandjakaja, sangoe sakaja* „een schuitvol” (aanduiding van een hoeveelheid).

Soekakamo itoe „meet (ze) maar af voor dien (persoon daar bij jou)”; *mosoeke*, onovergankelijke vorm van den stam *soeka* „meten”.

Aginamo, zie Aant. Verh. I.

Ikopa do moeisani, mantoetoe palemoe nabini iko; dit is bedoeld als waarschuwing („je zult wel zoo verstandig zijn je handen niet in haar volle breedte te gebruiken”), maar wordt door de toegesprokene niet begrepen.

Mai kan onvertaald blijven; het is vermoedelijk een kortere vorm van *hamai* en beteekent dan eig. „daar”, of wel, op den tijd toegepast, „toen” of „dan”.

Iwesiimo hii „z66 (als het nu is)”.

Djadipa „daarom”.

Bo notinggoelimo ri banoea „en keerden (zoo) naar huis terug”.

(hebben) de garnalen gezamenlijk (opgebracht)?" „Slechts 30 ct." Sp. zei: „Dat is erg goedkoop".

Zij gingen weer uit om garnalen te vangen. Ginds in volle zee gekomen lieten zij het net in zee zakken. Na eenigen tijd waren er garnalen in het net gekomen. Ze trokken het binnen boord, (en de inhoud) vulde de geheele schuit. Toen zij nog in volle zee waren kwam er iemand garnalen van haar koopen. Die persoon zei: „Hier is geld van mij, drie stuiver, Sp., meet mij (daarvoor een hoeveelheid) garnalen af". Sp. zei: „Meet (jij) ze maar voor hem af, Br." Br. zei: „Ik wil geen (garnalen) afmeten, doe jij het maar, Sp." Sp. zei: „Meet (jij) ze af, Br." Sp. zei: „Zou jij 't soms niet weten, dat je die breede handen van je maar gebruikt (lett.: volgt)!" Br. mat ze af; toen zij met de volle hand een greep deed naar de garnalen, pakte ze in slechts één keer de heele schuitvol garnalen, (die) allemaal naar dien man gingen. Het geld (dat) de koper (gegeven had) bedroeg slechts 15 cent. Sp. zei: „Hoe heb ik het dan toch met je, Br.?" Br. zei: „Dat is nu juist wat ik zooeven gezegd heb, jij hadt ze af moeten meten, Sp., nu is de heele schuitvol garnalen in slechts één keer door mij opgepakt". Sp. was uit haar humeur, (en daarom) deed zij haar zitvlak met kracht op (den bodem van) de schuit neerkomen, (zoodat) de schuit in tweeën spleet. Zoo-doende moesten zij in de prauw van een ander stijgen en keerden zoo naar huis terug, Sp. naar haar huis en Br. (eveneens) naar haar huis.

V. Walesoe ante Toempa ante Boelaili.

Nowegamo geira tataloe hai. Djadi pangane hia nosimpakenimo geira hai. Nesana i Boelaili nangoelika i Walesoe: „Kita hilaoe mekapa”. Nesana i Walesoe nangoeli: „Ri oemba, roa?” „Hamai ri biwi noe binangga!” Djadi nesana i Toempa nangoeli: „Iakoe moeni saito”. Djadi naganamo geira tataloe. Djadi pangane hia hilaoemo nangalamo bingga, nangalamo posoka. Djadi nolipamo hilaoe ri poena noe kapa. Naara ipangane hia nakawamo ri poena noe kapa; naara nakawa mai ri poena noe kapa pangane hia, nitingoanamo woea noe kapa, nadea ntoto. Djadi pangane hia nosokamo i Toempa, i Boelaili nompenemo ri lolo noe kapa hai, i Walesoe pangane nompene moeni ri lolo noe kapa. Djadi pangane hia ninawoesakanamo woea noe kapa hai. Djadi pangane hia nadeamo woea noe kapa ninawoesakana. Djadi pangane nesanamo i Toempa nangoeli: „Nadeamo woea noe kapa hii, Walesoe!” Nesanamo i Boelaili nangoeli: „Nadeamo itoe”. Djadi pangane nanaoemo geira dako ri lolo noe kapa hai, nitidoeroenamo kapana. Djadi pangane niparibinggana. Naoepoe niparibinggana hai naponoe poeramo binggana, naara naede moenimo eo. Naede mai eo ipangane hia nesanamo i Toempa: „Kita mandjilimo, roa, apa mabongi ngena kita ri dala”. Naara pangane hia da kapodjarita-rita geira hai, nanggaboentoemo binangga. Nesanamo i Walesoe nangoeli: „Noeapa nogoeroe itoe, roa?” Nesana i Boelaili: „Bara poiri”. „Kita hilaoe mandjilimo masasinta”. Naara pangane hia, dako nidika ri winga panggala, nakawamo

Walesoe „muis, rat”; *boelaili*, een soort grondhagedis.

Nesana „antwoorden”, hier „beginnen te spreken naar aanleiding van een bepaalde omstandigheid”.

Kita hilaoe mekapa. De Hagedis doet het voorkomen alsof de drie vriendinnen zich op de weefkunst zullen gaan toeleggen, doch dit is niet anders dan een list van haar, om de Muis in het verderf te storten. Het verhaal vermeldt niet waaraan deze vijandige gezindheid van de Hagedis en de Kikker tegenover de Muis is toe te schrijven.

Roa „tžman”; wordt gebruikt als aanspraak door vrouwen onder elkaar (mannen gebruiken *le*).

Binangga „(kleine) rivier, beek”, tegenover *karona* „groote rivier” (de Paloe-rivier). *Iakoe moeni saito*, lett. „ik ook een (persoon)”.

Posoka, een voorwerp om mee af te stooten (*nosoka*), nl. de vruchten van den boom.

Poena is wel ontstaan uit *pooena*, Mal. *pohonnja*, doch de lettergreep *-na* wordt niet meer als bezittelijk voornaamwoord gevoeld.

Niparibinggana, van *bingga*, mand die op den rug wordt gedragen (ook: een kleinere mand met hengsels). Namen van receptacula e.d. kunnen worden voorzien van het voorvoegsel *pari-* (*nompari-*) met de bet. „doen in het voorwerp dat door het grondwoord wordt aangeduid”, b.v. *niparigimpoe djara* „het paard wordt in den stal opgesloten”, *niparikamboti*

V. De Muis, de Kikker en de Hagedis.

Dit drietal was bevriend. Zij wekten elkaar op; de Hagedis zeide tot de Muis: „Laat ons katoen gaan halen”. De Muis antwoordde, zeggende: „Waar dan, vriendin?” „Daar aan den oever van de rivier!” Toen zei de Kikker: „Ik ga ook mee”. Zodoende vormden zij een gezelschap van drie. Vervolgens gingen zij mandjes halen, en een voorwerp (nl. de rib van een sagopalm-blad) om (de vruchten) mee af te stooten. Daarna gingen zij op weg naar den katoenstruik. Vervolgens kwamen zij daar aan; toen zij daar aangekomen waren, keken zij op naar de katoenvruchten, het waren er zeer veel. Toen ging de Kikker aan het afstooten, de Hagedis klom in den top van den katoenstruik, en de Muis klom ook in den top van den katoenstruik. Vervolgens lieten zij de katoenvruchten naar beneden vallen. De katoenvruchten die zij naar beneden hadden laten vallen werden talrijk. Toen zei de Kikker: „Er zijn hier al veel katoenvruchten, Muis!” De Hagedis zei: „Er zijn er daar (bij jou) al veel”. Toen daalden zij af uit den top van den katoenstruik en raapten haar katoen op. Vervolgens deden zij die in de mandjes. Toen zij dat gedaan hadden en haar mandjes allemaal vol waren, stond ook de zon laag. Toen de zon laag stond zei de Kikker: „Laat ons terugkeeren, vriendinnen, want wij zullen (anders) straks onderweg door de duisternis overvallen worden”. Terwijl zij nog aan het praten waren, begon de rivier te bandjiren. Daarop reageerde de Muis door te zeggen: „Wat maakt daar zoo’n donderend geluid, vriendinnen?” De Hagedis antwoordde: „Misschien de wind”. „Laat ons gauw teruggaan”. Nauwelijks hadden zij de draagvrachten (met de draagbanden) op de schouders geplaatst, of het

„in een *kamboti* (srt. mand) gedaan”, *niparigampiri* „in de rijtschuur gedaan”. *Pa* is het in V 3 besproken voorvoegsel, *ri* het voorzetsel *ri* „in”. Andere gevallen waarin dit *pari*- optreedt zijn: *niparikekena* „hij nam het onder den arm” (*kele* = oksel), *nipari-poerina iakoe* „hij loopt voor mij” (*ri poeri* = achter), *nomparitatanga* „in het midden plaatsen”.

Mabongi ngena kita ri dala; het onderwerp van *mabongi* „duister (nacht)” is hier niet „het” (de natuur) maar wij, dus „wij zullen het straks duister krijgen onderweg”. Vgl. verh. III, de tweede aantekening.

Kapodjarita-rita, gevormd met het voorvoegsel *ka*- voor den *p*-vorm van het werkwoord (*nodjarita* „spreken”) met woordherhaling. De woordherhaling omvat meestal niet meer dan twee lettergrepen, in dit geval de beide laatste; men kan echter ook zeggen *kapodjari-djarita*. Voor een andere beteekenis van *ka*- met herhaald grondwoord zie men de Woordenlijst op *hoe*.

Kita hilaoe mandjilimo masasinta. Dit zegt de Muis, wie de angst om het hart is geslagen.

oewe. Ee, niboentoelakamo noe oewe walesoe pangane hia. Naara pangane hia aga gei Boelaili pangane hia noraboe poera ante i Toempa, walesoe nana-wemo haoe. Naara pangane hia walesoe hai narampemo ri pombongga. Naara gei Toempa ante i Boelaili nakawamo ri banoeana. Djadi pangane hia naria moenimo ana i Walesoe hai, nompekoetana i Toempa, niolina: „Ee Toempa, oembamo tinakoe?” Nesana i Toempa nangoeli: „Da nalenge rarata nipekoetanamo!” Naara ipangane hia ana i Walesoe hai hilaoe wai si Boelaili, nipekoetanana wai i Boelaili: „Oembamo tinakoe, Boelaili?” Nesana i Boelaili pangane hia: „Dopa nompanga kita nipekoetanamo!” Djadi nandjili wai walesoe hai ri banoeana. Naara pangane hia damo sakide eo ri boeloe. Hilaoe wai ri banoea i Toempa walesoe ipangane hia. Djadi nakawa ri banoea i Toempa ipangane hia, nipekoetanana waimo i Toempa: „Ri oembamo tinakoe ranga hii, nasolomo eo hii, dopa nakawa”. Nesana i Toempa nangoeli: „Koimo peinta, itoe ri pombongga tinamoe!” Djadi pangane hilaoemo nompari-mpari ana i Walesoe hai, nompeinta tinana. Djadi pangane nikawana tinana ri pombongga kadoeli-doelimo. Djadi pangane hia nisoreakamo noe anana hai, damo sakide njawana. Djadi pangane hia nisaloenggoemo noe anana hai, nikeninamo mpandjili. Djadi pangane hia nipotomoenamo bengga, nipekoetanamo bengga hai: „Ee Bengga”, niolina, „balia-oge iko Bengga?” Nesana i Bengga nangoeli: „Oo, io”. Nesana i Walesoe nangoeli: „Jaa, posoeara wei!” Nosocaramo bengga: „Oë”. Nesanamo walesoe nangoeli: „Oeoe, led o iko balia-oge!” Djadi pangane hia nolipa waimo geira hai. Naara pangane hia naka-waomo pompalaisina bengga hai, nipotomoena waimo djara. Nesana wai ana i Walesoe hai nangoeli: „Ee Djara, balia-oge iko Djará?” Nesana i Djara nangoeli: „Balia-oge!” Nesana i Walesoe nangoeli: „Podade wei!” Nodademo i Djara hai: „Iahaha!” Nesana i Walesoe nangoeli: „Oeoe, led o iko balia-oge!” Naara pangane hia namosoemo ante banoeana geira hai, nipotomoenamo tawe-we. Nesanamo i Walesoe nangoeli: „He Ewé! Balia-oge iko itoe, Ewé?”

Dako nidika ri winga panggala „pas waren de rugvrachten op den schouder geplaatst”. *Panggala* is van *nanggala* (st. *kala*) „op den rug dragen in een mand, met behulp van draagbanden over de schouders” (vandaar het *nidika ri winga* van den tekst). Het verbale substantief duidt in dit geval het voorwerp van de handeling aan.

Ee, interjectie.

Gei, zie aant. I. Hier en even verder wordt de persoon die door dit *gei* wordt ingesloten (in dit geval de kikker) nog eens afzonderlijk genoemd.

Nompekoetana „iemand ondervragen”, of „iets vragen”.

Oembamo tinakoe (voor *ri oembamo tinakoe*) „waar is mijn moeder gebleven?”; dit „gebleven” zit in *mo* „nu” (in tegenstelling met vroeger).

Da nalenge rarata, lett. „ons binnenste is nog moe”; het gebruik van het pers. voornaamwoord van den eersten persoon meervoud inclusief wijst er op dat de spreekster boos is.

Si, voorzetsel met dezelfde beteekenis als *ri*, doch alleen gebruikt bij aanduidingen van personen. Bij persoonlijke voornaamwoorden en eigennamen mag alleen *si*, niet *ri* gebruikt worden, in andere gevallen komen beide naast elkaar voor.

Damo sakide eo ri boeloe „er was nog maar weinig zon op de bergen” (*sakide* slaat op den afstand tusschen de zonneshijf en den bovenrand van de bergen). Het Paloe-dal

water kwam er aan. Wel, de muis werd door het water meegesleurd. Alleen de Hagedis en de Kikker zwommen beiden (naar den overkant), de muis werd door den stroom meegevoerd. De muis dreef aan bij een inlaat voor water (op een sawah). De Kikker en de Hagedis kwamen thuis. Nu was er ook een jong van de Muis, dat vroeg aan de Kikker: „Kikker, waar is mijn moeder gebleven?” De Kikker antwoordde: „Ik ben nog niet eens uitgerust en nu word ik al ondervraagd!” Toen ging het jong van de Muis weer naar de Hagedis toe en vroeg weer aan de Hagedis: „Waar is mijn moeder gebleven, Hagedis?” De Hagedis antwoordde: „Ik heb nog niet eens een sirihpruim genuttigd en nu word ik al ondervraagd!” Toen keerde de muis weer naar haar huis terug. Toen de zon al bijna onder was ging de muis weer naar het huis van de Kikker. Toen ze daar gekomen was vroeg zij weer aan de Kikker: „Waar is mijn moeder nu toch gebleven, kasian, de zon is al onder en ze is nog niet gekomen”. De Kikker antwoordde: „Ga maar kijken, je moeder is daar bij den water-inlaat”. Toen ging de jonge muis snel heen om naar haar moeder te kijken. Zij vond haar liggen bij den water-inlaat. Toen bracht haar jong haar op het droge; er zat nog maar een beetje leven in. Haar jong nam haar in de armen en bracht haar naar huis terug. (Onderweg) ontmoette het een buffel; het vroeg aan dien buffel: „Zeg Buffel”, zei het, „ben jij een *balia-oge*, Buffel?” De Buffel antwoordde: „O ja”. De Muis antwoordde: „Kom, laat je stemgeluid dan eens hooren!” De buffel deed zijn stem hooren: „*Oë*”. De muis zei: „O, jij bent geen *balia-oge*!” Toen liepen zij weer door. Toen de plek waar zij den buffel verlaten hadden al ver achter haar lag, ontmoette zij weer een paard. De jonge Muis zei weer: „Wel Paard, ben jij een *balia-oge*, Paard?” Het Paard antwoordde: „Ja”. De Muis antwoordde: „Zing dan eens!” Het Paard zong: „*Iahaha*”. De Muis zei: „O, jij bent geen *balia-oge*!” Toen zij dicht bij huis waren ontmoetten zij een kat. De Muis zei: „He, Poes, ben jij

en de Paloe-baai worden aan de westzijde door hooge bergen begrensd.

Ranga, uitroep om te beklagen, „kasian”.

In *nasolomo eo hi* (waarmee de jonge muis op de werkelijkheid vooruitloopt, want de zon was nog niet geheel onder) behoort *hi* niet bij *eo*, maar bij den heelen zin; men kan het hier weergeven met „nu”.

Nompari-mpari „zieh haasten”.

Kadoeli-doeli „liggend”, eig. „neegerold”, want de stam *doeli* beteekent „rollen”.

Nikeninamo mpandjili of *nikeni-mpandjilino* „zij bracht haar terug” (*nandjili* = terugkeeren; de *m* verbindt het woord *pandjili* aan het voorafgaande).

Balia-oge „groote sjamaan” (voor het genezen van zieken wordt gebruik gemaakt van sjamanen).

Jaa, tusschenwerpsel; *oeoe* (op hoogen toon geuit), id.

Djará, met het accent op de laatste syllabe (in de aanspraak).

Nesana i Djara nangoeli: balia-oge! Dikwijls wordt, om een bevestigend antwoord te geven op een vraag, het hoofdwoord van die vraag herhaald. *Io* is meer toestemmend: „goed”.

Nesana tawewe nangoeli: „Io!” Nesana wai i Walesoe nangoeli: „Ane balia-oge iko, podade wei!” Nodademo tawewe pangane hia: „Ngao!” „Balialia-oge iko”, niolina, „tano! Ledo moetoeloengi akoe ranga?” Nesana tawewe: „Nakoeja”, niolina, „mositoeloe-toeloengi”. „Kamai pakoelisi tinakoe hii ranga”. Nesanamo i Ewe nangoeli: „Nakoeja tinamoe?” Nesana walesoe hai nangoeli: „Ee, niboentoelaka noe oewe”. Djadi pangane hia nompenemo ri banoea tawewe hai. Djadi nesana i Walesoe pangane hia nangoelika tawewe: „Koimo peinta mioe tinakoe hai”. Djadi pangane hia hilaoemo tawewe hai. Nesanamo tawewe hai nangoelika ana noe walesoe hai: „Ane mopakoeli akoe”, niolina, „ne komioe motingo-tingo, ne mangonteaka”. Djadi nesanamo i Walesoe: „Io”. Djadi pangane hia haoemo i Ewe hai nopakoeli. Ledo nipa-koelisi pangane hia, aga nikandena. Djadi pangane hia nikandemo ntawewe hai walesoe hai. Djadi pangane hia koetoe-koetoenamo tawewe nangande walesoe. Djadi nasaemo nokoetoe-koetoe hai, nesanamo ana noe walesoe hai: „Noeapa koetoe-koetoenamo itoe, Ewe?” Nesana tawewe ipangane hia: „Nakoeja komioe nangonteaka? Koetoe-koetoe mpakanangi”. Djadi pangane hia naopoemo nikandena hai walesoe pangane hia, nalaimo tawewe hai, kalioelioemo nanao. Djadi pangane nekoetanamo ana noe walesoe hai: „Oembamo tinakoe, Ewe?” Nesana i Ewe nangoeli: „Itoe nilodoe noe sempe”. Djadi pangane hia hilaoemo ranga nioenggerakana sempe hai. Nikawana tinana hai damo balenggana naboli, naopoe poeramo nikande ntawewe karona. Djadi domo ia notingo, damo notoemangi. Naara pangane hia nitadiakanamo balengga ntinana hai.

Naara pangane hia nangoedjoe moenimo i Ewe hai, madota hilaoe mompene hadji. Naara pangane hia nagana sapoeloe mbongina kamate tina i Walesoe hai, hilaoemo mompene hadji i Ewe. Naara pangane hia i Ewe hai nakawamo ri Maka, ono-mboela ia ri Maka, nandjilimo toemai ri ngatana. Naara pangane hia nakawamo ri ngatana i Ewe hai, nakarebamo: „Nakawamo i Ewe mompene

Nakoeja „hoe, waarom”, ook voor *ledo nakoeja* „het hindert niet, het mag, geen bezwaar” (in deze bet. ook *ledo makoeja* of alleen *makoeja*).

Peinta mioe. De gebiedende wijs van het meervoud (of, als in dit geval, van het beleeftde enkelvoud) wordt gevormd door den gebiedenden vorm van het enkelvoud te doen volgen door *mioe* (-ta) of *komioe* (kita), het eerste bij overgankelijke, het tweede bij onovergankelijke vormen of bijvoeglijke naamwoorden, b.v. *palai poeramo komioe* „gaan jullie allemaal weg”, *kamai risii komioe* „komen jullie hier”. In combinatie met een tweede gebiedende wijs: *kamai peinta mioe* „komt U het zien”.

Nopakoeli, onovergankelijke vorm, „geneeskundig te werk gaan”. De overgankelijke vorm is *nompakoelisi* „iemand geneeskundig behandelen”. De stam is *pakoeli* „geneesmiddel”. *Nopakoeli* wordt ook van den patiënt gezegd: „zich laten behandelen” of „geneesmiddelen gebruiken”.

Koetoe-koetoenamo „het ging krak-krak”, *koetoe-koetoenamo i Walesoe* „de Muis deed kraakgeluiden hooren” (toen zij opgegeten werd). Deze vorm bestaat uit een herhaald geluidswoord gevolgd door het bezittelijk voornaamwoord -na. Ook van bewegingswoorden komen dergelijke vormen voor, bv. *mbeli-mbelinamo matana* „zijn oogen rolden heen en weer”,

een *balia-oge*, Poes?" De kat antwoordde: „Ja". De Muis antwoordde weer: „Als jij een *balia-oge* bent, zing dan eens!" De kat zong: „Miauw". „Jij bent dus werkelijk een *balia-oge*", zei zij; „wil je mij niet helpen, kasian?" De kat antwoordde: „Ik heb geen bezwaar", zei ze, „om elkaar te helpen". „Kom dan mijn moeder medicineeren kasian". De Kat antwoordde: „Wat is er met je moeder?" De muis antwoordde: „Wel, ze is door het water meegesleurd". Toen klom de kat in huis. De Muis zei tot de kat: „Gaaf U maar naar mijn moeder kijken". Toen ging de kat naar haar toe. De kat zei tot de jonge muis: „Als ik bezig ben met medicineeren", zei ze, „moeten jullie niet praten en geen vragen of opmerkingen ten beste geven". De Muis antwoordde: „Goed". Toen ging de Kat medicineeren. (Maar) zij medicineerde (de muis) niet, maar at haar op. Dus de kat at de muis op. Het ging krak, krak toen de kat de muis opat. Toen zij eenigen tijd lang krak, krak had gedaan, vroeg de jonge muis: „Wat maakt daar zoo'n krakend geluid, Poes?" De kat antwoordde: „Waarom maken jullie op- en aanmerkingen? Dat is het gekraak van de kaneel". Toen zij de muis heelemaal opgegeten had, ging de kat weg, zij daalde dadelijk uit huis af. Toen vroeg de jonge muis: „Waar is mijn moeder, Poes?" De Kat antwoordde: „Daar onder de groote aarden kom". Toen ging zij (daar) kasian (naar toe) en tilde de kom op. Zij bevond dat van haar moeder nog slechts de kop over was gebleven, het lichaam had de kat heelemaal opgegeten. Ze gaf geen geluid meer, maar weende alleen maar. Vervolgens wierp zij den kop van haar moeder weg.

Daarna vatte de Kat (weer) het voornemen op om op reis te gaan, zij wilde de bedevaart gaan ondernemen. Tien dagen na den dood van de moeder van de Muis ging de Kat ter bedevaart. De Kat kwam in Mekka aan, bleef daar zes maanden en keerde toen weer naar haar dorp terug. Toen zij in haar dorp was aangekomen, werd het bekend: de Kat is (terug)gekomen

doeli-doelinamo goli „de knikker rolt voort", *mbaoe-mbaenamo kajoe nambela oewe* „het stuk hout gaat telkens heen en weer, daar het water er tegenaan komt", *rea-reana kila* „de bliksem flikkert".

Pakanangi, srt. wilde kaneelboom, waarvan de bast als genees- en toovermiddel gebruikt wordt.

Kalioe-lie „dadelijk"; *nolioe* = voorbijgaan, *nalioe* (bijvoeglijk naamwoord) = voorbij.

Nilodoe „overdekt, overstulpt". Men hoort ook *niladoe*.

Nangoengeraka „openen".

Naboli „overblijven, achterblijven"; *nomboli*, *nombaboli* (st. *boli*) „neerleggen, neerzetten, deponeren, bewaren". Ongeveer dezelfde bet. als *nombaboli* heeft *nombaboliaka*.

Kamate tina i Walesoe hai, met weglating van het teeken van den tweeden naamval (n) vóór *tina*, wat in Paloe-stad afgekeurd wordt.

Toemai „herwaarts"; *toelaoe* „derwaarts", doch in de richting waarin zich ook de toegesprokene bevindt of begeeft, tegenover *silaoe*, *hilaoe*, *halaoe*, *haoe* „gindswaarts" (in een andere richting dan waarin de toegesprokene zich bevindt). Deze woorden moeten soms door „gaan", resp. „komen" vertaald worden (III 1).

Nakareba „richtbaar worden", van *kareba* „bericht".

hadji''. Djadi pangane hia nesanamo i Boelaili nangoelika i Toempa: „Ee, kita hilaoe mantomoenaka i Ewe dako nompene hadji''. Nesana i Boelaili: „Ante isemamo kita, roa, hilaoe?'' Nesana i Toempa nangoeli wehii: „Ee, rapo-kiotamo i Walesoe hilaoe saito, ala magana kita tataloe haoe''. Djadi pangane hia nesanamo i Toempa nangoeli: „Koimo pokio, Boelaili, i Walesoe!'' Djadi pangane hia hilaoemo i Boelaili nompari-mpari nompokio i Walesoe. Djadi pangane hia nakawamo i Boelaili hai ri banoea i Walesoe. Nesana i Boelaili nangoelika i Walesoe: „Ee roa'', nioelina, „kita hilaoe mantomoenaka i Ewe dako nompene hadji''. Nesana i Walesoe nangoeli: „Ee, komioemo hilaoe, roa! Ewa dopa kadeakoe mantomoenaka i Ewe. Da nalonggora rarakoe'', nioelina, „nantora tinakoe nikandena''. Nesana i Boelaili nangoelika i Walesoe: „Ee, domo madota mekande, roa, natobamo, apa dakomo ri Maka ia hai''. Djadi pangane hia nesanamo i Walesoe nangoeli: „Ane iwetoe tano, kitamo toelaoe''. Djadi pangane hia hilaoemo geira hai, i Walesoe ante i Boelaili pangane hia, mompesaikimo i Toempa. Djadi pangane hia nakawa ri banoea i Toempa i Walesoe nte i Boelaili, nongaremo i Boelaili: „Ee Toempa'', nioelina, „kamaimo! Kita hilaoemo''. Djadi pangane nanaoemo i Toempa hai; hilaoemo geira ri banoea i Ewe. Naara pangane nakawamo ri banoea i Ewe, nikawana i Ewe randja mpodjene. Djadi pangane hia nipeintanamo walesoe hai ante toempa nompene. Djadi pangane hia mbeli-mbelinamo mata i Ewe hai, nompeinta walesoe. Djadi pangane hia nesanamo i Walesoe nangoelika i Toempa pangane hia: „Ee, lee nioelikoe mami, roa, da naeka ntoto rarakoe, peinta mbeli-mbelinamo matana nompeinta kita''. Djadi nesana i Boelaili: „Ee, domo madota, natobamo!'' Nesana-sana walesoe hai nangoelika i Boelaili: „Berimba tano matana mbeli-mbelinamo hai?'' Djadi nesana i Boelaili nangoeli: „Ee, domo madota, tona dakomo ri Maka hai''. Djadi nesanamo i Walesoe: „Kita mandjilimo''. Djadi nesana i Boelaili: „Rapakaoepoeta mosambaja i Ewe, pade raganggota palena, pade

Nantomoenaka „iemand gaan ontmoeten''.

Nompokio „roepen'', in den zin van „bij zich laten komen'', tegenover *nombangareaka* „aanroepen, uit de verte roepen'' (met krachtig geluid).

Ala magana kita tataloe haoe „opdat wij ten volle drie zijn wanneer we gaan''. Het is gebruik dat men een uit Mekka teruggekeerd hadji gaat begroeten, liefst met een gezelschap tegelijk.

Nekande, onovergankelijke vorm, „mensen eten'' (hier op dieren toegepast).

Kitamo toelaoe staat tegenover het voorafgaande *komioemo hilaoe* (zie boven).

Randja mpodjene „ bezig met *nodjene* (zich reinigen voor de sembahjang)''.

Lee is hier verlopen uitspraak van *ledo* „niet''. Een ander *lee* beteekent „urine''.

Nesana-sana; de woordherhaling kan, behalve die van aanduiden van een herhaalde handeling of toestand, nog verschillende andere functies hebben; hier is de beteekenis versterkend, maar zij kan ook verzwakkend zijn. Men zou *nesana-sana walesoe hai* weer kunnen geven met „de muis antwoordde toch'' (ondanks het geruststellend antwoord dat zij ontvangen had).

Tona dakomo ri Maka hai, lett. „iemand die uit Mekka terug is daar''; de beteekenis van *tona* „mensch, iemand'' gaat hier over in die van een redengevend voegwoord („daar,

van de bedevaart. Toen zei de Hagedis tot de Kikker: „Kom, laten wij de Kat een bezoek gaan brengen, die van de bedevaart terug is gekomen”. De Hagedis zei: „Met wie zullen wij daar heen gaan, vriendin?” De Kikker antwoordde als volgt: „Wel, laten wij de Muis uitnoodigen om mee te gaan, opdat wij met z'n drieën gaan”. Toen antwoordde de Kikker: „Ga de Muis maar roepen, Hagedis”. De Hagedis ging daarop vlug de Muis roepen. Zij kwam in het huis van de Muis en sprak tot de Muis: „Wel vriendin”, zei ze, „laten wij de Kat een bezoek gaan brengen, die van de bedevaart terug is”. De Muis antwoordde: „Gaan jullie maar, vriendin. Ik heb om zoo te zeggen nog geen zin om de Kat te ontmoeten. Ik ben nog angstig”, zei ze, „(want) ik ben nog niet vergeten dat ze mijn moeder op heeft gegeten”. De Hagedis antwoordde: „Ze heeft geen lust meer in menscheneten, vriendin, ze is daar al van bekeerd, want ze is uit Mekka teruggekomen”. Toen antwoordde de Muis: „Als het dan zoo is (als jij zegt), laat ons dan (samen) gaan”. Toen gingen zij op weg, de Muis en de Hagedis, om de Kikker af te halen. Toen de Muis en de Hagedis bij het huis van de Kikker kwamen, riep de Hagedis: „Kikker, kom hier! We gaan!” Toen daalde de Kikker af en zij gingen naar het huis van de Kat. Toen zij in het huis van de Kat kwamen, vonden zij de Kat bezig met de rituele reiniging voor de sembahjang. Zij (de Kat) zag de muis en de kikker binnenkomen. Haar oogen rolden heen en weer bij het zien van de muis. Toen zei de Muis tot de Kikker: „Ach, heb ik het niet van te voren gezegd, vriendin, ik ben nog buitengewoon bevreesd, zie haar oogen eens rollen nu ze ons ziet”. De Hagedis antwoordde: „Och kom, ze is niet begeerig meer, ze is er al van genezen”. De Muis drong aan en zei tot de Hagedis: „Waarom gaan haar oogen dan zoo heen en weer?” De Hagedis antwoordde: „Och wat, ze heeft geen begeerte meer, ze is immers uit Mekka terug!” De Muis antwoordde: „Laten wij maar terugkeeren”. De Hagedis antwoordde: „Laten we wachten tot de Kat klaar is met de sembahjang en haar dan de hand geven; daarna pas zullen we afscheid nemen en weggaan”. Toen kwam de Kat klaar met haar godsdienstoefening. Nauwelijks had zij den heilgroet naar rechts en naar links uitgesproken, of onmiddellijk greep zij de muis. De kikker en de hagedis sprongen in den ketel die diende voor het water voor de rituele reiniging (waar de Kat de reiniging voor de sembahjang uit verrichtte).

immers'), zooals ook meermalen het geval is in andere talen met woorden van gelijke beteekenis.

Rapakaoepocta (st. *oepoe*, *naoepoe* „klaar, af”) *mosambaja i Ewe*, lett. „we zullen de Kat klaar laten zijn met sembahjangen”.

De stam *ganggo* is het Mal. *gënggam*.

mompalakana kita malai''. Djadi pangane hia naoepoemo i Ewe nosambaja. Dako noberesala i Ewe hai ri kana bo ri kairi, kalioe-lieo nisakana walesoe pangane hia. Djadi toempa nte boelaili netempa ri tjere podjene.

Noberesala ri kana bo ri kairi „den heilgroet uitspreken naar de rechter- en de linkerzijde'', de laatste verrichting bij de vijfmaal daags plaats hebbende Mohammedaansche godsdienstoefening. *Nobere-sala* is uit een Boegineesche taal overgenomen (*bere* is het Mal. *běri*).

Tjere podjene. Het verbale substantief *podjene* heeft hier de beteekenis van „plaats waar de handeling geschiedt'' (IV 1).

WOORDENLIJST.

Het materiaal voor deze woordenlijst is verzameld in Paloe, waar de Ledo-taal nogal sterk blootstaat aan vreemde invloeden, speciaal van het Boegineesch en andere talen van Zuid-Celebes. Er is naar gestreefd, zuiver Ledo te geven en niet meer vreemde elementen op te nemen dan noodig is, maar de mogelijkheid bestaat dat, mede ten gevolge van onbekendheid van schrijver dezès met de Zuid-Celebes-talen, een enkele maal een vreemd woord is ingeslopen waar een inheemsch op zijn plaats zou zijn geweest.

Dat er in de woordenlijst nochtans heel wat vreemde elementen zijn opgenomen is een gevolg van het feit dat het Ledo op zoo ruime schaal Boegineesche enz. woorden heeft overgenomen, die somtijds zelfs het oorspronkelijke woord (voor zoover aanwezig) geheel verdrongen hebben. Zoo gebruikt men b.v. voor „kemiri” in Paloe en zijn naaste omgeving alleen het vreemde woord *sapiri*, terwijl *beaœe*, dat in het achterland (Biromaroe enz.) nog in gebruik is, daar nauwelijks meer bekend is. Men maakt dan ook in Paloe onderscheid tusschen de taal van de *Benda* (de stad) en die van de *Biwi* (de „rand”, het achterland). Hieruit mag echter niet worden afgeleid dat de taal van de stad een eenheid zou vormen, want iedere wijk heeft zijn eigen idioom, dat natuurlijk door de bewoners als het meest zuivere Ledo wordt beschouwd. Dialectverschil schijnt mij een op den voorgrond tredende eigenaardigheid van het Ledo te zijn, wat vermoedelijk samenhangt met de omstandigheid dat de Paloe-vlakte eerst in recenten tijd droog is geloopt en er zich toen menschen uit verschillende streken gevestigd hebben, die verschillende Kailische dialecten spraken, waarvan het Ledo de overhand heeft gekregen. De verschillen zijn weliswaar meestal van weinig belang, maar zij zijn, zelfs binnen de grenzen van de conglomeratie Paloe, nogal vrij talrijk te noemen.

Wanneer men in de woordenlijst twee of meer vertalingen van een zelfde Nederlandsch woord aantreft is dit somtijds toe te schrijven aan dialectverschil (ik heb n.l. niet één bepaald dialect als „standaard-Ledo” aangenomen, maar mijn materiaal in verschillende dorpen en stadswijken verzameld; na voortgezet onderzoek zal wellicht een dialect kunnen worden aangewezen dat als het meest voor standaardtaal in aanmerking komend kan worden beschouwd). In verreweg de meeste gevallen heeft men dan echter te doen met twee of meer vertalingen die van hetzelfde woord kunnen worden gegeven, en dan spreekt het wel vanzelf dat die vertalingen elkaar niet dekken, maar in beteekenis, of anders toch vrijwel altijd in spraakgebruik, uiteenloopen. Waar dit verschil gemakkelijk in het kort kon worden aangegeven is dit geschied; in andere gevallen wordt het aan den lezer overgelaten om zelf het

onderscheid vast te stellen. Voor wie goed Ledo wil leeren spreken is voortdurend contact met de levende taal uit den aard der zaak toch onmisbaar. Een Nederlandsch en een corresponderend Ledo-woord zullen elkaar immers slechts in de minderheid der gevallen volkomen dekken, om van alle andere verschillen in uitdrukkingswijze tusschen de beide talen nog maar te zwijgen.

Met het vaststellen van de beteekenis waarin het Nederlandsche woord zelf genomen moet worden zal de lezer wel geen moeite hebben.

De overgankelijke deelwoordsvormen die gemaakt worden met het voorvoegsel *nomba-* of *nompa-* (zie III 1) zijn in deze lijst opgenomen in den vorm met *nompa-*, wat eveneens samenhangt met het feit dat ik mijn materiaal voornamelijk in Paloe-stad verzameld heb. Buiten Paloe hoort men *nompa-* zelden, en ook in de stad zijn er velen die *nomba-* zeggen, maar *nompa-* heeft ongetwijfeld vóór dat het oorspronkelijker is, en derhalve zij die *nomba-* als minder zuiver beschouwen in zekeren zin gelijk hebben. *Nomba-* is door klankverzwakking uit *nompa-* ontstaan, dat op zijn beurt teruggaat op *nampa-* (Koe-lawisch en Lindoesch *nampa-*), wellicht in sommige gevallen ook op *nopa-*, welke vorm b.v. wordt aangetroffen in *nopaelo*, naast *nangelo*, stam *elo* „zoeken”. Ook in de andere Kailische dialecten is *nomba-* de gewone vorm.

Om deze vormen met *nompa-* te onderscheiden van de eveneens met *nompa-* aanvangende deelwoorden waarin *pa* tot den stam behoort (waarvoor dan, overeenkomstig de in III 1 gegeven regels, *nom-* is geplaatst) is achter deze laatste tusschen haakjes een *p* gevoegd, om aan te geven dat de stam met dien medeklinker begint. Ook in andere gevallen is, ter bevordering van de duidelijkheid, wel eens een klinker of medeklinker tusschen haakjes geplaatst, om aan te geven dat de stam van den voorafgaanden overgankelijken deelswoordsvorm met dien klank begint. Overigens wordt door het tusschen haakjes staan van een letter (en evenzoo van een lettergreep enz.) te kennen gegeven dat de betrokken uitdrukking met of zonder dien klank (enz.) gebruikt kan worden, terwijl ook wel eens uitdrukkingen die minder zuiver Ledo zijn, maar toch veel gebezigd worden, tusschen haakjes zijn geplaatst.

Ter vertaling van een woord dat een overgankelijk begrip weergeeft zijn dikwijls twee vormen opgenomen, een overgankelijke en een onovergankelijke. Een enkele maal is dit afzonderlijk aangegeven, doch in het algemeen is er van uitgegaan dat de lezer op de hoogte is van het in de Inleiding over dit onderwerp opgemerkte. Soms zijn ook meer dan twee vormen opgegeven. Is er slechts één vermeld, dan beteekent dit niet dat er geen andere kan voorkomen.

Wanneer achter een zelfstandig naamwoord tusschen haakjes *na* is gevoegd beteekent dit dat het altijd of zoo goed als altijd met dit bezittelijk aanhechtsel voorkomt.

Dat deze woordenlijst zeer onvolledig is, en men er waarschijnlijk ook tal van „gewone” woorden tevergeefs in zal zoeken, behoeft wel nauwelijks te worden opgemerkt.

A

AAL, masapi (*groot*), lindoe (*klein*).
 AAN, ri; (*datief*), *achtervoegsel* ka (VI 2).
 AANBLAZEN (*vuur*), nantawoeisi; (*met den blaasbalg*), nompaboeso; (*door een bamboekoker*, tawolo *geheeten*), nantawolo.
 AANBRANDEN, naboa.
 AANDOEN, *zie: aantrekken*.
 AANGENOMEN KIND, ana patoewoe.
 AANKOMEN, nakawa; (*vaartuig*), nesampo.
 AANNEMEN (*aanpakken*), nompadjoko; (*aanvaarden*), nangala(a), nompao.
 AANPASSEN, nompesoeka.
 AANPLANT, toeda-toeda (*zie: gewas*).
 AANPUNTEN, nantadani.
 AANRAKEN, nantoei, nompatoei.
 AANREIKEN, nompadoedoeaka.
 AANSPOELEN, narampe.
 AANSPOREN (*opwekken*), nompake-ni(p). *Zie ook: aanzetten*.
 AANSTEKEN, nantoendjoe, nantoenoe.
 AANSTALTEN MAKEN (*om te vertrekken*), nanggaliwo.
 AANSTELLEN, nantoeoe, nompaboli; *zich —*, noladja, nongei.
 AANTAL, bila, kadea; *een aantal*, santanga, sanoe.
 AANTREKKEN, no- (*b.v. nobadjoe, 'n baadje aantrekken*), nompasoea(p).
 AANVAL; *hij krijgt een — van zijn ziekte*, nekakawa doeana.
 AANVOERDER, tadoelako (*i.d. oorlog*).
 AANWIJZEN, nantoedoeaka.
 AANZETTEN, nandjarawi, nesarawi; (*een paard*), nompakagasi(p), nompakasalisa(p).
 AAP, ibo, anggo.
 AAR (*jonge*), wosoe mpae; *de rijst schiet aren*, newosoe pae.
 AARDBEVING, lingoe.
 AARDE (*wereld*), lino, doenia;

(*grond*), tana.
 AARDNOOT, tjangkore, tjanggore.
 AARDSTORTING, *zie: afstorten*.
 AARS, kapoeroe.
 AAS, opa.
 ACCOORD GAAN, nasintoewoe.
 ACHT, oewaloe, waloe.
 ACHELOOS, natjapa.
 ACHTEN, *zie: respect*.
 ACHTER, ri bengo noe; (*ver achter*), ri poeri noe; *schuin achter mij*, ri pipikoe.
 ACHTERAAN, ri poeri.
 ACHTERBLIJVEN (*bij 't loopen*), naripoeri, naboli ri poeri; (*in huis enz.*), naboli.
 ACHTERLATEN, nompaboli (*b.v. in huis: ri banoea*), nomboli(b); *achtergelaten (b.v. door vergeten)*, nakabolita.
 ACHTERNALOOPEN (*hard*), nompagara; (*uit de verte volgen*), nantoentoemaka.
 ACHTERPOOT, kada poeri.
 ACHTERSTE, *zie: bil*.
 ACHTERSTEVEN, goeli.
 ACHTERUITGAAN, nokanggaoera, nokanggaoera ntoebengo, nooera ntoebengo.
 ACHTERZIJDE, bengo.
 ADELLIJKE, maradika, madika.
 ADEM, inosa.
 ADEMEN, noinosa.
 ADER, oewa.
 AFDALEN, nanaoe; (*v.e. berg*), notoea.
 AFDINGEN, nantawari, notawari, netawari.
 AFDRIJVEN, nanawe, naawe; *doen afdrijven*, nangawesaka, nangawe.
 AFGAAN (*v.e. geweer*), neboesi.
 AFGEDAAN, naepoe, (*v.e. zaak*) nibotoesi(mo), nabotoe.
 AFGEVEN, natjolo.
 AFGUNSTIG, *zie: jaloersch*.

AFHANDIG; *elkaar — trachten te maken*, nosimpagoka.
 AFKEER HEBBEN VAN (*geslachtelijk*), nomporajoe; *hij heeft een afkeer van hem*, nawoeloe matana nanggita ia.
 AFLEEREN; *iets afgeleerd hebben*, nadjea (mo), (natobamo).
 AFMAKEN, nompakaoepoe(p).
 AFSCHIED NEMEN, nopalakana, nompalakana.
 AFSCHUW; *hij heeft een — van hem*, nadaa rarana nanggita ia.
 AFSLUITEN (*weg*), nompabato.
 AFSNIJDEN, nanggoto; *een stukje van iets —*, nandjombe.
 AFSPRAAK MAKEN, nodjandji; — — *met*, nompadjandji.
 AFTAMMELING, bidja.
 AFTAND, kakawao(na).
 AFTOOTEN (*vruchten*), nosoka, nandjoka.
 AFTORTEN (*aarde*), nadoejoe. *Zie ook: instorten*.
 AFWALLEN, naronto.
 AFVEGEN, nomparsi(p).
 AFWEREN, nantinggoe, netinggoe.
 AFWIJKEN, nesai.
 AFWISSELEN (*elkaar*), (*ten opzichte van iets*) nosindjawa-ndjawa, (*in een functie*) nosindjambei-mbei.
 AFZAKKEN, nokanawoe.
 AFZONDEREN, nantaniaka; *zich —*, nantaniaka.
 AKKER, taloea (*voor allerlei gewassen*), pampa (*kleine droge akker, ook op het erf*).
 ALANG-ALANG, djono.

ALLE, ALLEN, ALLES, poera-poera, sinina, ndjoemangoe, ndjoemangoe-mangoe, ndjoemangoe-angoe.
 ALLEEN; *hij alleen, op z'n eentje*, saito-itona, aga saitona.
 ALLERLEI, mpengaja-ngaja, nompe-ngaja-ngaja.
 ALS (*indien*), ane; (*gelijk*), ewa.
 ALSOF, ewa.
 ALTIJD, kana.
 ALWIE, isema isema.
 AMULET, sima-sima.
 ANANAS, taraa.
 ANDER, (*mensch*) saitona, (*dieren*) sangoena, (*kleine dieren*) sambaana, (*zaken*) sangoena, (*bij vormen met sa-*), -na (*een andere keer*, sangganina); (*anders*), ntanina; *anderen*, tona.
 ANDERS, ntanina, santanina.
 ANGEL, lari.
 ANKER, balango.
 ANTWOORDEN, nesana.
 ARENBOOM, konaoe.
 ARM (*bijv. nw.*), nakasiasi, (*straat-arm*) napakasi; (*zelfst. nw.*), pale, (*v.e. inktvisch*) karawe; *bovenarm*, takio, kabosoe.
 ARMBAND (*soorten*), gadi (*v. metaal*), patima-tima (*breeder, van metaal*), ponto (*nog breeder, v. goud*), lola (*gouden bovenarmring*), boeloesoe (*wit*), enz.
 ASCH, awoe.
 ASSISTENT-RESIDENT, tomaoge.
 AVONDSCHMERING; *het is —*, naleremo.

B

BAADJE, badjoe.
 BAARD, boeloe noe ade, djanggo; (*op de wangen*), boeloe noe бага.
 BAARMOEDER, kajoe mpoana.
 BADEN, nandioe; (*overg.*), nompadioe.
 BAKKEN (*in een pan*), nandjole, nosole; (*brood*), nantoenoe.
 BALK, baloti.
 BAMBOE (*soorten*), awo, balolaoe, bolowatoe, wolowoeloe.
 BAMBOEKOKER *voor water*, simboea;

— *voor palmwijn*, patana; — *voor tabak*, balo ntambako.
 BAMBOELAT (*gepunte*), saia.
 BAMBOESPRUIT, toemba noe awo.
 BANDJIREN, nanggabeentoe; (*v. h. water i. d. Paloerivier*), naoge.
 BANG, naeka; *bang maken*, nompae-ka(p); *bang zijn voor*, nompoka(ka)eka, naekaka.
 BANKBILJET, oea karatasa.
 BAREN, noana; (*overg.*), nompooanaka,

- nangote(o).
 BARMHARTIG; — *voor anderen*, nasi mata nompeinta tona.
 BARST; *een — hebben*, nolada.
 BARSTEN, nepogoe.
 BAST, koeli. (*Zie: foeja, vezelbast.*)
 BASTVEZELS (*v. d. arenpalm*), opi.
 BATAAT, (n)tomolokoe.
 BEBLAZEN, nantawoeisi, netawoeisi.
 BEBOETEN, nompagiwoe (*alleen van adat-boeten*).
 BED, pamangka (*van hout*), randja (*van ijzer*) (*zie: slaappleats*).
 BEDEKKEN, nantoetoei, nantaoengo, nangoengo (oe). *Zie ook: overdekken.*
 BEDGORDIJN, koelamboe.
 BEDIENDE, (ngana) toedoea, ngana nitoedoe-toedoe.
 BEDOELING, hadja, akata, patoe-djoe. *Zie ook: doel, opzet.*
 BEDREIGEN, nomparangga(p).
 BEDRIEGEN, nompabagioe, nompoto-dojoka (*beetnemen*); (*onoverg.*), nebagioe, nepotodojoka.
 BEDROEFD; *ik ben —*, nasesa rara ntaikoe, nasoesa rarakoe.
 BEDWELMD, nalangoe; *bedwelmen*, nompalangoe (l); *bedwelmend*, nakalangoe.
 BEDWINGEN, nantalamaka.
 BEEN (*toelang*), boekoe; (*kaki*), kada.
 BEETJE (EEN), sakide; *een klein beetje*, sakitje, sakidje; *bij kleine beetjes opmaken (visch, geld)*, nompoinggi.
 BEETPAKKEN, nanggenggenisi(k); (*door grijpen*), nandjaka. *Zie ook: hand.*
 BEGAAN; *laten —*, nompalamba(p).
 BEGEERIG, *zie: willen*; (*sterker*), naoge rara.
 BEGEERTE, dota.
 BEGELEIDEN, nanggeni, nompороа.
 BEGIETEN, nompadoendoesi.
 BEGIN, pamoela.
 BEGINNEN, nantepoeoe, notepoeoe, nompamoela(p).
 BEGRAVEN, nantana.
 BEGRIJPEN, nangisani nompabatoeani, nompaha(p); *ik begrijp het niet (ik kan er niet bij)*, naingoe rarakoe (*zie ook: verbijsterd*).
 BEHAARD, noboeloe.
 BEHAGEN SCHEPPEN IN, nompokono.
 BEHALVE, ri sawalikoena, aga.
 BEHOORLIJK, nasipato.
 BEITEL, paa.
 BEK, soemba.
 BEKEND, nakareba.
 BEKENNEN, nangakoe; (*overg.*), nompangakoe(p).
 BEKIJKEN, nompewile, nompelendje.
 BEKLIMMEN, nompene; (*beklaute-ren*), nanggase.
 BELASTING, balasitee.
 BELEEFD, noada.
 BELEMMEREN, *zie: tegenhouden, storen.*
 BELLETJE, banggoela.
 BELOONEN, nantambo.
 BELOVEN AAN, nompadjandjika(dj).
 BELUST; *hij is (er) — (op)*, nario matana.
 BEMODDERD, natampo.
 BENAUWD, nalingongo; (*geen lucht kunnen krijgen*), nasoempoe rara.
 BENEDEN, ri ambena, (*als voorzetsel*) ri ambe noe; *naar — brengen*, nantaoeraka.
 BENEDENEIND, tampa-ambe.
 BENEDENLAND, lemba.
 BENGELLEN, nontoja.
 BEPAALD, nanoto, natantoe.
 BEPLANTEN, nantoeda, nompida (*zie: zaaien*).
 BEREIKEN, nanggawa.
 BEREKENEN, nompareke.
 BERG, boeloe.
 BERGBEWONER, tolare.
 BERICHT, kareba.
 BERIJDEN, nompesawi.
 BEROUW HEBBEN, nandjoso rara (*werkw.*).
 BESCHAAMD, naea, naea mata.
 BESCHADUWD, naoloe.
 BESCHIJNEN, nangindo, neindo, nompawanta, newanta; (*een bepaalde plek*), nompana, nepana. *Zie: bestralen.*
 BESCHULDIGEN, nompapai.
 BESCHUTTEN, nompalendoe; *beschut*, naoloe.
 BESLISSEN, nompabotoesi; *beslist*,

- nabotoe.
 BESMEREN MET, nompagese noe.
 BESNIJDEN, nandjoena, nompasoena.
 BESPATTEN, nantampedje, (*onoverg.*)
 netampedje.
 BESPOTTEN, nompangadjoka(p).
 BESPUITEN, nompoejji.
 BESPUWEN (*met gekauwde medicijn*),
 nandjoepa.
 BEST; *zijn* — *doen op*, nompariara(p),
 nompariarantaika(p); *zijn uiterste* —
doen (op), nompasimboekoe(p).
 BESTIJGEN (*rijdier, prauw*), nompesaw
 sawi; (*berg*), nantende.
 BESTRALEN (*sterk, heet*), nompapara,
 (*onoverg.*) nerara.
 BESTUREN (*prauw, auto*), nompagoelini;
 (*land*), nomparenta(p).
 BETALEN, nombajari(b), nompabajari
 (*beide: iem. of iets*).
 BETAMEN, *zie: behoorlijk*.
 BETASTEN (*in 't donker*), nompaga-
 jo.
 BETEEKENIS, batoea.
 BETER, nabelopa, natoeakapa; (*v.e.*
zieke), nabelo(mo).
 BETREDEN, nompadjedje.
 BETROUWBAAR, nisaroemaka. (*Zie:*
vertrouwen).
 BEU, nabasa rara.
 BEURS, karepe.
 BEURT, lele; *om de* —, nosindjambei-
 mbei.
 BEVALLEN, noana; *het bevalt mij*,
 nipokonokoe.
 BEVEL, petoedoe.
 BEVELEN, nantoedoe.
 BEVEN, noridi, nolete.
 BEVREESD, *zie: bang*.
 BEVRIEND ZIJN, nowega.
 BEVRIJDEN, nompabasaka(b), na-
 nggabasaka, nompakabasaka(k).
 BEWAKEN, nompadjagai; (*oppassen,*
waken bij), nantongoraka.
 BEWAREN, nompaboli, nomboli(b).
 BEWATEREN, nangoewesi(oe).
 BEWEENEN, nantangisi; (*een doode*),
 nantete (*ook onoverg.*).
 BEWEGEN, nompagoeja, nompagoja;
zich bewegen, nokainggoe.
 BEWIJZEN, *zie: duidelijk*.
 BEWONEN, nompontoero.
- BEWUSTELOOS, nalimpoe.
 BEZEM, pandjaewe.
 BEZICHTIGEN, *zie: bekijken*.
 BEZIG (*met eten enz.*), randja (mpa-
 ngande enz.).
 BEZITTING, anoe (*met bezittelijk*
voornaamwoord); *bezittingen*, mbara-
 mbara.
 BEZOEKEN; *N.N. bezoeken*, nandja-
 jo ri banoea i Anoe.
 BIDDEN, nerapi doa.
 BIJ (*zelfst. nw.*), wani; (*voorz.*), ri;
 (*dichtbij*), namosoe ante, namosoe bo.
 BIJEEN, nasiromoe; *bijeenbrengen*,
 nompasiromoe(p).
 BIJEENKOMEN, nasiromoe.
 BIJEENROEPEN, nompasiromoe(p).
 BIJL, balioe.
 BIJLICHTEN, nandjiloki.
 BIJNA, sakidepa.
 BIJTEN, nanggiki, nompalopo.
 BIL, takoe mpalo.
 BINDEN (*zoals een paard a.e. boom*),
 nantataka; (*zoals een schaap, aan*
voor- en achterpooten), nantipoe-
 nggoe; (*rijst, een huis*), nompooe;
 (*iem. de handen binden*), nantipoe-
 nggoe, (*id. op den rug*) nandjiloe.
 BINDSEL, loei.
 BINNEN, ri arana, ri ara noe.
 BINNENBRENGEN, nandjoearaka;
 (*v. dieren in hun verblijf*), nandjoea.
 BINNENGAAN, nesoea; *binnenge-*
gaan, nisoeaki, nipesoea.
 BINNENSTE, rara.
 BITTER, napai.
 BLAAR; *een blaar, blaren vormen*, ne-
 poroe.
 BLAAS, poleeka.
 BLAASBALG, poboeso.
 BLAASROER, sopoe.
 BLAASROERPIJLTJE, wila.
 BLAD, tawa nggajoe, tawa noe kajoe;
een blad (v.e. boek e.d.), santaoe; *een*
bladzijde, sablingga ntaoe.
 BLAFFEN, nelolo.
 BLANK, naboela.
 BLATEN, nombee; (*v. geiten*), noba-
 hehe.
 BLAUW, nagawoe.
 BLAZEN, nantawoeisi; (*v.d. wind*),
 neboeroe.

- BLEEK, nawai.
 BLIJ, nadamba, nadamba rara.
 BLIJKBAAR, zie: *duidelijk*.
 BLIK, bele, basikali.
 BLIKSEM, kila; *het bliksemt*, nokila.
 BLIND, naboero.
 BLINKEN, nenggila, nawaja.
 BLOED, raa; *bloeden*, naraa.
 BLOEDVERWANT, sarara.
 BLOEDZUIGER, linta.
 BLOEIEN, nosese.
 BLOEM, sese; (*van pisang*), poesoe.
 BLUSSCHEN, nompatesi(p), nompapaja.
 BOCHT, leko; *een — maken (van personen)*, neleko, (*v.e. weg*) noleko.
 BODE, toedoea.
 BODEM (*v.e. mand e.d.*), palo (*a.d. onderzijde*).
 BOEK, boo.
 BOEREN (*boer laten*), notoga.
 BOETE, giwoe.
 BOK, towaoe laki.
 BONT, nariko, narido; (*van kippen*), nakido; (*geklekt*), naloba.
 BOOG, pana.
 BOOM; *een —*, kajoe sanggajoe (*niet van palmen e.d.*).
 BOOMEN (*vaartuig*), nompabale, no-bale.
 BOOMSTAM, bata (noe kajoe).
 BOOMVRUCHT, woea nggajoe, woea noe kajoe.
 BOONTJES, lobe.
 BOOR, pogoro.
 BOORD; *aan — gaan*, nesawi ri sakaja, nesawi ri kapala.
 BOOS, narae.
 BORD, pingga.
 BOREN, nogoro.
 BORST, bambara; (*borsten*), soesoe.
 BOS, kineni (*alleen v. rijst*); *een bos*, sanggineni; *twee bossen rijst (bij elkaar)*, saboesoe.
 BOSCH, rara kajoe, rara nggajoe; (*groot bosch op de bergen*), pangale, rara mpangale.
 BOSCHBLADLUIS, katoengo.
 BOSCHKIP, manoe nggakajoe.
 BOT, nanggoeloe.
 BOUWEN, nowia, nompowia.
 BOVEN, ri bawona (*bijw.*), ri bawo noe (*voorz.*); *boven komen (op den top)*, nasawi.
 BOVENARM, zie: *arm*.
 BOVEN BRENGEN (*in huis*), nango-re(o), nangoretaka.
 BOVENKANT, bawo.
 BOVENLAND, lare (*niet van Koelawi enz.*).
 BOVENLOOP, oeloe.
 BRADEN, nosole, nompasole, nandjole.
 BRAKEN, notoloea.
 BRANDEN (*vlammen*), nawaja; (*hoog opvlammen, van vuur*), nawonda; (*in brand staan*), napapoe; (*den akker*), nantoendjoe (taloea); *sterk branden of vlammen*, narega.
 BRANDHOUT, kajoe apoe.
 BREED, nabini.
 BREKEN (*onoverg.*), nakoto (*doorbreken, patah*), napasa (*stukbreken, pëtjah*); (*overg.*), nanggato, nompakoto, nompasa, nompapasa.
 BRENGEN, nanggeni.
 BRIEF, soera.
 BRIL, padoma.
 BROEDEN, nangoro (*werkw.*).
 BROEDER of ZUSTER, sampesoewoe; (*oudere*), toeaka; (*jongere*), toeëi.
 BROEK, poeroeka.
 BRON, mata noe oewe.
 BROODBOOM, kamondji.
 BRUG (*v. rotan*), tete; (*v. hout of bamboe*), lolea; (*nieuwerwetsch*), djambata.
 BRUIDSCHAT, soenda.
 BRUILOFT, poboti.
 BRUIN, zie: *rood*.
 BUFFEL, bengga.
 BUIDELBEER, timpaoesoe.
 BUIGEN, nompabaloe (*overg.*); *het hoofd buigen, een buiging maken*, notoengga.
 BUIK, tai.
 BUIKBAND (*doek*), pompoe tai.
 BUIKLOOP; *ik heb buikloop*, naloë palokoe.
 BUIKPIJN; *ik heb buikpijn*, nadoea taikoe.
 BUIT, poeli; *buitmaken*, noeli, nompoeeli.
 BUITEN (*voorz.*), ri sawalikoe noe; *naar — gaan, komen*, nesoeuwe; *naar*

— *brenge*n, nandjoewoeraka.
BUKKEN, notantoea.

BUNDEL; *een bundel*, sampoe.
BUNDELEN (*hout*), nompoe.

C

CACTUS, lari.
CASSAVE, kasoebi.
CASTREEREN, nantindi.
CHINEES, baba, tjina.
CHRISTEN, sarani.
CIGARET, roko.
CITROEN, lemo (*soorten*: lemo kasoe-
mba, l. baranga, l. kande (*pom-
pelmoes*), l. poeroe, l. bengga, l. tjina
(*gegeten*)).
COITUS UITOEFENEN (*v. men-*

*sch*en), nosikedjoe (*grof*), nosipo-
gaoe; (*eufemistisch*), nosikande; (*v.
d. man*), nekedjoe, nepogaoe, neka-
nde; (*id. met voorwerp*), nangedjoe,
nompogaoe, nangande; (*v. dieren*),
nosirasi, nerasi, nomparasi (*r*).

COLOCASIA (*knolvrucht*), kadoeë.

CONTROLEUR, kontoloro, toea konto-
loro.

COPRA, kaloekoe bai; — *maken*, nobai.

CURCUMA, koeni.

D

DAAR, (*ri*) hamai, (*ri*) samai, risia,
ria; (*daar bij u*), risitoe, ritoe.
DAAROM, itoe bo, itoe sabana bo, hai
bo, hai sabana bo, djadi, djadipa.
DADELIJK, kalioe-lieo, (*soms*) kapola-
pola.
DAG, eo.
DAGELIJKS, eo-eo.
DAK, ata.
DAL, saloe (*rivierdal*).
DALEN, notoea.
DAM, wondjaa, woendjaa.
DAMAR, dama (*zie*: hars); damarzo-
eken, nedama.
DAN, *zie*: meer.
DANSEN (*v. d. sjamaan*), notaro.
DAPPER, nabia.
DARMEN, tailiko.
DAT, itoe (*bij u*), hai; haoe (*van iem.
of iets in beweging; in dit geval mag
echter ook wel hai gebruikt worden*);
(*voegwoord, in den zin van „zoo-
dat”*), bo.
DAUW, tontoroe, tantoroe.
DEEL, tibo, bagia; *zijn* — *gekregen*
hebben, naboetoe.
DEKEN, gabara.
DEKKEN (*met dakbedekking*), no-
mpeatani.
DEKSEL, toetoe; (*v. e. kookpot*), lenga.
DENKEN, nompekiri, nantanondoaka
(*overg.*); (*bij zich zelf zeggen*), na-
ngoeli(oe); *denken aan*, nantora.

DEUR, pooepi wamba; *deuropening*,
wamba.

DEZE, *zie*: dit.

DIAGNOSE OPMAKEN, neboto.

DICHTBIJ, namosoe; (*voorz.*), *zie*: bij;
dicht bij elkaar, nosinggamosoe.

DICHTDOEN, nangoepi(oe) (*deur*
e.d.); nantampoensisi (*boek*).

DICHTEN (*een prauw*), nompanisi(p).

DICHTKNIJPEN (*de keel*), nanggo-
dje (*iemand*).

DIE, *zie*: dat.

DIEF, topangangga, (tobibo). (*Zie*:
lastig.)

DIEP, nandala.

DIER, binata.

DIJ, timpoe.

DIJKJE (*in de sawah*), kalawata.

DIK (*van mensch of dier, gemoek*), na-
boja; (*v. e. voorwerp, tēbal*), nakoe-
mba.

DIKWIJLS, nadea-nggani, nadea ngga-
nina.

DINGES, noe anoe.

DINSDAG, eo salasa.

DIT, hii, sii.

DJAGOENG, dale.

DJAMBOE, djamboe, takaoe, makoe
(*soorten*).

DOBBELEN, nobotoro; *dobbelaar*,
topobotoro.

DOBBER, palanto.

DOCHTER, *zie*: kind.

- DOEK, tjare-tjare (*lap*).
 DOEL, zie: *bedoeling*; als *doel v.e. tocht hebben*, nantoenggai.
 DOERIAN, doeria.
 DOKTER, dokotoro; (*doekoen*), sando.
 DOL, nagila; *dolle hond*, asoe gila.
 DOLK, keri (*kris*), badi-badi, balado (*kortere soorten*).
 DOM, nadojo.
 DONDER, goeroe; *harde donderslag*, goeroe kede.
 DONDERDAG, eo kamisi.
 DONKER (*gēlap*), nalalanda; (*malam*), nabongi.
 DOOD, namate; (*zelfst. nw.*), kamate.
 DOODE, tomate.
 DOODEN, nompatesi(p).
 DOODENMAAL, podoa.
 DOODKIST, loemoe.
 DOOF, nabongo.
 DOOIER, koeni noe intaloe.
 DOORBREKEN (*v. e. touw*), nabotoe.
 DOOREEN, nosigalo.
 DOORGAAN, napola; — *naar binnen*, kapola-pola nesoea.
 DOORN, karoei, timpo; *doornig*, nakaroel, natimpo.
 DOORSCHRAPPEN, nompaprepoe.
 DOORSNIJDEN (*touw*), nanggoto; (*vleesch e.d.*), nanggojo.
 DOORSTEKEN (*oorlel*), nompabolo(ki), nantosoe. (*Zie: steken.*)
 DOORWADEN, nompagoegoe.
 DOORZETTEN (*met*), nompapola(p).
 DOOS, kota, kota-kota; *gevlochten doosje*, epoe.
 DORP, ngata.
 DORSCHEN MET DE VOETEN (*zaairijst*), noini.
 DORSTIG, nabai tambolo.
 DRAAGBAAR, pokowa.
 DRAAGMAND (*op d. rug*), bingga, kamboti (*soorten*).
 DRAAGTOESTEL, pokowa.
 DRAAIEN, nogoli; (*geheel rond*), nogoli-ntoro; *aldoor* —, notoro goli-goli; (*overg.*), nompagoli, (*'n molen*) nompagili; *flink* — (*v.e. tol*), nanoro.
 DRAGEN (*op 't hoofd*), nosoeoe, nandjoeoe; (*op den schouder*), nosimboeaka, nandjimboeaka; (*aan of in de hand*), notipale, nantipale; (*op de heup*), nosaloenggoe, nandjaloeenggoe; (*id. of op den rug in een doek*), notaoeba, nantaoeba; (*op den rug zonder doek, van menschen*), nooeba, nangoeba; (*op d. rug in een mand, met banden over de schouders*), nokala, nanggala; (*aan de beide uiteinden van een stok over den schouder*), nolemba, nompalemba.
 DRAVEN (*paard*), noëda.
 DREK, tai.
 DRENKEN, nompainoe(p), nompopainoe.
 DRIE, tataloe, taloe.
 DRIJVEN, nolanto.
 DRINKEN, nanginoe(i); *te drinken geven*, nompainoe(p); *laten drinken* (*een kind, b.v. uit een kopje*), nompopainoe.
 DRINKNAP, banga (*van klapperbast*).
 DROGEN, nompakangaoe(p), nompakabai(p); *in de zon* —, nompowai.
 DRONKEN, nalangoe.
 DROOG, nangaoe, nabai.
 DROOM, pangipi.
 DROOMEN, nangipi; *droomen van*, nompangipi(p).
 DRUK (*levendig*), naroa; *ik heb het* —, nadea powiakoe.
 DRUKKEN (*naar beneden*), nompardodo(p).
 DRUPPEL, titi (*een* —, santiti); *druppelen*, natiti (*druipen*), nanggarente (*van regen*).
 DUBBELTJE, kete-kete, mata-manoe.
 DUIDELIJK, nanoto; *duidelijk maken*, nompakanoto(p).
 DUIF (*soorten*), banggebodo, togooe, poetia, tokoera.
 DUIKEN, nosoeandala, nosoendala; *duiken naar*, nandjoeandalaki.
 DUIM, tina mpale, kotoempoe.
 DUIT, doi.
 DUIZELIG, nalimpoeno mata.
 DUIZEND, sandjoboe.
 DUIZENDPoot, balipa, alipa, lipa; (*phosphoresceerend*), linggo.
 DUN, nanipi.
 DURVEN, nabia (*bijv. nw.*) (*zie: dapper*).
 DUS, djadi, ane iwetoe (*lett. „als het zoo is”*); (*dan*), tano.

DUUR, nasoeli.

DUWEN (*een duw geven*), nompadjoenoeaka; *onder water geduwd*, nitamanaka ri oewe, nidodomaka ri

oewe.

DWARS, notoebaa.

DWERGACHTIG, nasala nggatoewoe.

DWINGEN, nompasoeroe(p).

E

EB; *het ebt*, nanaoe boese (*zie: vloed*).

ECHT; *een echte, iets echts*, anoe mpoeoe; — *waar*, mpoeoe-mpoeoe.

ECHTGENOOT(E), berei.

ECHTPAAR, ndjamboko (*sandjamboko enz.*).

EEKHOORN, djooe.

EELT, koelimba; *celtig*, nakoelimba.

EEN, sangoe (*ook van groote dieren en soms ook van menschen*); (*van menschen*), saito; (*van kleine dieren*), sambaa; sa- (*b.v.: eenmaal*, sanggani).

EEND, titi.

EENIG, *zie: alleen*.

EENSGEZIND, nosangoe rara.

EEREN, nangadaki(a).

EERGISTEREN, ipoea.

EERST, roeroe.

EERSTE (*de*), pamoelana.

EFFEN, *zie: vlak*.

EL, intaloe, ntaloe.

EIGENAAR, toepoe.

EILAND, lewoeto.

EINDE, kaoepoe.

EINDIGEN, nompakaoepoe(p).

ELDERS, ri sangatana.

ELK, mbaoe, mboi.

ELLEBOOG, sikoe.

EMMERTJE, siboe.

EN, bo; (*met*), ante, nte, ente.

ENDELDARM, tombo; *zijn — komt er uit (als kwaal)*, natombo ia.

ENGELSCH, enggerisi.

ENKEL, boekoe dali, dali.

ENVELOPPE, sepoe noe soera, pomboengoe soera.

ERF, doëata (*spr.: dojata*).

ERFENIS, mana.

ERG, mpoeoe, ntoto (*na het bijbehorende woord*); (*v.e. ziekte*), nantamo.

ERWTJES, tamboeë; *soorten: tamb. nete (klein)*, tamb. bese (*groot*).

ETEN, nangande(k) (*ook onoverg.*); *te — geven*, nompakande(p).

ETTER, nana.

EVEN, sampalai.

EVENALS, ewa.

F

FAMILIELID, sarara.

FEEST, soesa, (*groot*) salia; *feestvieren*, nosalia, nosoesa, nasoesa.

FEL; *de zon schijnt fel*, nerara mpoeoe eo.

FIETS, sapeda; *fietsband*, baa.

FIJN, naloese; (*fijngestampt, fijngemalen*), naoja; (*klein in zijn soort*), nanete.

FIJNHAKKEN, nantamba.

FIJNSTAMPEN, *zie: stampen*.

FLAUW (*tawar*), natawaa.

FLAUWVALLEN, nalimpoe.

FLESC, botolo; (*vierkante flesch*), pelesi, pelese.

FLIKKEREN (*v. sterren*), nompindo;

(*v.d. bliksem*), norea.

FLUIM, gonto.

FLUISTEREN (*tot een ander of met elkaar*), nosiwowaja, nosiwawaja.

FLUIT (*soorten*), soeli, lalowe.

FLUITEN, nonggose.

FOEI, se'.

FOEJA, sindjoelo; *foeja-papier*, pangga.

FONTANEL, woewoe poomi.

FOUT, sala; (*bijv. nw.*), nasala.

FRAMBOESIA, toempi; *aan — lijden*, natoempi.

FRONSEN (*voorhoofd*), nanggoeroe (kire).

FUIK, boewoe.

G

GAAN, hilaœ, silaœ, halaoe, haoe, na-laoe.

GAAR, nangongo.

GAL, ampajoe.

GALOPPEEREN, nangowa-ntonggo.

GAMBIR, tagambe.

GANG; *zijn* — *laten gaan*, zie: *begaan*.

GAPEN, nomoja.

GAREN, bana.

GARNAAL (*groot*), oera; (*kleine*), lamale.

GAST, torata; *gasten hebben*, notorata.

GAT, bolo; *gaatje in wand*, dilo; *een gat maken in*, nompabolo.

GAUW, zie: *vlug*.

GEBED, doa.

GEBEUREN, nadjadi.

GEBIED, parenta (*b.v.* parenta noe Paloe).

GEBOREN WORDEN, niote (*van nangote*). (Zie: *baren*.)

GEBREK; *in gebreke blijven* (*b.v.* *om aan een afspraak te voldoen*), nelewa; — — — *tegenover*, nompalewa.

GEBRUIKEN, no-; (*soms*) nompake.

GEDEELTE, zie: *deel*; *een gedeelte*, sanoe.

GEDULDIG, nosabara; *een* — *mensch*, toposabara.

GEDURENDE, ri ara noe.

GEEL, nakoeni.

GEEN; *er is er geen*, ledonaria, le naria.

GEEST (*v.e.* *overledene*), rate; (*v.d.* *grond*), toepoe ntana, toepoe noe soea; (*in boomen etc.*), seta, djii, wiata.

GEHEIMHOUDEN, nantaboeniaka.

GEHEMELTE, langi-langi.

GEHOORZAAM, natoendoe.

GEHUUCHT, boja.

GEIT, towaoe.

GEK, nagila; *een beetje gek*, zie: *half-gek*.

GEKNAKT, nakoto.

GEKREUKELD, nakoejoe.

GELAAT, lendje, lio.

GELASTEN, nantoedoe.

GELD, doi.

GELEDEN, nalioe (*een week* —, santi-pa nalioe).

GELEDING, lae.

GELIJK, nasimbajoe; *hij heeft* —, nakana nioelina, nambela nioelina.

GELIJKELIJK, zie: *alle*, *elk*.

GELIJKEN OP, nandjawa.

GELIJKTIJDIG, singgani-nggani; — *zijn*, nosinggani-nggani.

GELOFTE, samaja, tindja; — *doen*, nosamaja, notindja.

GELOKEN, napiri.

GELOOF, tapa.

GELOOVEN, nompakakana(p), nompangala(p); *ik geloof het*, (*ook*:) natapa rara ntaikoe, natapa rarakoe, niataparikoe (*Bg.*).

GELUID, oni; *geluid geven*, nomoni.

GELUK, rasi; — *hebben*, norasi, noeli (*op jacht e.d.*).

GELUKKEN, newali, nadjadi.

GEMAKKELIJK, namoera.

GEMBER, koela.

GEMEENSCHAPPELIJK, zie: *gezamenlijk*; *gemeenschappelijk bezitten of verwerven*, nompotimpo, notimpori.

GEMOED, rara ntai, rara.

GEMSBUFFEL, noea.

GENEESMIDDEL, pakoeli; *behandelen met geneesmiddelen*, nompakoelisi(p).

GENEZEN (*werkw.*), nompakabelo(p); (*bijv. nw.*), nabelomo, (*v.e.* *ziekte of wond*) natoromo.

GENOEG, nagana; (*de maat bereikt hebbende*), nasoeke; *ergens* — *van hebben*, nasoemoe rara (*van spijs of drank*) (*zie ook*: *beu*).

GEOORLOOFD, namala.

GEREED, nasadia, natadja.

GEREEDSCHAP, parewa.

GERINGSCHATTING; *met* — *behandelen*, nantoenai, nompatjapa, netjapa.

GERONNEN, noteke.

GESCHENK, pompadekei.

GESCHONDEN (*stukje er af*), natoebi, nasoebi.

GESTAND DOEN, nompasipolea(p).

GESTOLD, noteke.

GESTREEPT, notjoera, nosoera.

GETUIGE, sabi.

- GEUR, soa; — *afgeven*, nesoa.
 GEURIG, nawangi.
 GEVANGENIS, taroengkoe, taroenggoe; *in de* — *zetten*, nantaroengkoe, nantaroenggoe.
 GEVEN, nompadekei; *geef hier*, mai; *geven om* (*vermaning enz.*), nompangala(p), (*willen hooren naar*) nangepe(e).
 GEVEST, kajoe (*ntaono enz.*).
 GEVOELEN, nangepe(e); (*zelfst. nw.*), pombarasai, pomparasai.
 GEVOLG, (*soms weer te geven door*) kaoepoe(na).
 GEVORKT, nopenga, nosopa.
 GEVULD, naisi.
 GEWAS, toeda-toeda (*niet van rijst of maïs*).
 GEWEER, panagoentoe.
 GEWEZEN, ntoea, (leso).
 GEWOON, natopa („*gebruikelijk*” en „*vaardig*”), nabiasa.
 GEWOONTERECHT, ada.
 GEWRICHT, ojoe.
 GEWRICHTSPIJN, ngiloe; — *hebben*, nangiloe.
 GEZAMENLIJK, nosinggani, nosinggani-ninggani.
 GEZANG, dade.
 GEZANT, soero.
 GEZEL, GEZELLIN, roa.
 GEZELSCHAP (*een*), saotoe.
 GEZICHT (*aangezicht*), lendje, lio.
 GEZIN (*een*), santina.
 GEZWOLLEN, nebangga.
 GIDS, mata dala.
 GIERIG, nasina; *gierigaard*, tosina; *zeer gierig*, nasina nggaroke.
 GIERST, bailo.
 GIETEN, nantoli, nompadoea.
 GILLEN, nokidji.
 GINDS, *zie: daar*.
 GISTEREN, iriawi, riawi.
 GLAD, nalengoeroe (*glibberig*), nawoë (*effen*).
 GLAGAH (*riet*), biro.
 GLANZEN, nenggila.
 GLAS, katja (*ook als zelfst. nw.*); *een* — *water*, sakatja oewe.
 GLIJDEN; *zich laten* — (*uit 'n boom enz.*), nokalawoeso.
 GLIMLACHEN, nongiri ri kalimpi.
 GLOED GEVEN (*zon, vuur*), nerara.
 GODSDIENSTOEFENING (*Mohammed.*), sambaja.
 GOED, nabelo.
 GOEDAARDIG (*v. dieren*), nanondo.
 GOEDEREN (*koopwaren*), baloe-baloe.
 GOEDKOOP, nasempo.
 GOLF, baloemba.
 GOM, poeloe.
 GONG, goo (*groot*), kakoela (*klein*).
 GONZEN, nongoeoe.
 GOOIEN (*b.v. een steen*), nompabaoelataka, nomparempetaka; *iemd. goeien* (*met iets*), nomparempe, nompabaoela. *Zie ook: werpen, weggoien*.
 GORDEL, soelepe.
 GORDIJN, powombo; (*v.e. slaappleats*), tabe.
 GOUD, boelawa.
 GOUDDRAAD, koembadja.
 GRAAT, boekoe.
 GRAF, dajo.
 GRAP, koewawa; *grappen maken*, no-koewawa, (*in ongunstige beteekenis*) nongei.
 GRAS, kawoko.
 GRAVEN, nokae, nanggae.
 GRAZEN, nanggoekoe.
 GRENS, pobingga, (sipa); (*afgrenzing, b.v. pagar*), polapi.
 GREPPEL, saloeëla.
 GRIJPEN, nandjaka; *in de vlucht* —, nandjangge.
 GRIJS, naawoe-awoe (*geen echt L.*); (*v.e. paard*), natambaga; *grijs haar*, oewa.
 GROEIEN (*v. planten*), netoemboe.
 GROEN, nakodara.
 GROENTE, oeta (*zie: toespis*).
 GROEP, tibo (*santibo kaloekoe b.v.*).
 GROETEN, nantabe, netabe.
 GROND, tana.
 GROOT, nambaso, naoge; (*v.e. gezin*), nakoemba; (*uitgestrekt*), naloeo; *grooter (dan iets anders)*, natoeaka.
 GROOTOUDER, toepoe, poeë.
 GROT, lia.
 GRUIS (*v. rijst*), wone.
 GULDEN, roepia.
 GULZIG, nadoko, nadjombe; *zeer* —, dokodeo, nadokodeo, djombeara.

H

HAAI, mangiwa.
 HAAK, pokai; (*om iets op te hangen*), posoda; (*vischhaak*), meka, peka.
 HAAN, manoe toeama; *jonge* —, toemboe-lai.
 HAAR (*op het lichaam en v.e. dier*), boeloe; (*hoofdhaar*), boeloea.
 HAARD, awoe.
 HAARDSTEEN, taloesi.
 HAAST HEBBEN, nasara rara.
 HAASTEN (*zich*), nompari-mpari.
 HAGEDIS (*tjitjak*), soso, ndjoso; (*andere soorten*) ndjoko, boelaili.
 HAGEL, panaboeroe.
 HAKEN (*in*), nanggai, nekai; *blijven* —, natekai; *in elkaar* —, nosikai.
 HAKKEN (*hout*), nobeso, nompabeso, nombeso (b); (*prauw*), noteba, nanteba; — *in*, nantimbe, netimbe.
 HAKMES, taono.
 HALEN, nangala(a).
 HALF, *zie: helft*.
 HALFGEEK, nabaja, nabaja-baja, ledogaga nanoto.
 HALM, kada.
 HALS, tambolo.
 HALSSNOER (*soorten*), mandalio, ngalo-ngalo, bili.
 HAMER, paloe, paloe-paloe; *hameren*, nopaloe, nopaloe-paloe.
 HAND, pale (*zie: arm*); *van de — gaan* (*v. koopwaar*), natarala; *in de — houden*, nantipale; *in de — nemen*, nompaganggo; *elkaar de — geven*, nosiganggo pale.
 HANDELAAR, padaga (*in de toko's*), topodaga.
 HANDELEN, nodaga, nobaloe-baloe.
 HANDELWIJZE, gaoe.
 HANDPALM, rara mpale.
 HANDVAT, panggenggenisi; (*v.e. kist*), talinga.
 HANDVOL; *een* —, sanggakoe(k). *Zie: vuist*.
 HANGEN (*onoverg.*), noloë. *Zie: op-hangen*.
 HANGSLOT, rapo-rapo.
 HAPPEN, nesaba.
 HARD, nakaa; (*krachtig, flink*), naroo (*ook van regen*), narimboso.

HARDDRAVERIJ, posiloemba.
 HARDVOCHTIG, naseke.
 HARIG, noboeloe.
 HARK, salaga.
 HARS, HARSFAKKEL, soeloe (*zie: damar*).
 HART, soele; *ter harte nemen*, nompariarantai(p).
 HEBBEN; *ik heb een paard*, naria djarakoe.
 HECHTEN (*zich*), nekantaka; (*bloedzuiger*), netaka; *zich — aan* (*v.e. bloedzuiger*), nantaka.
 HEELEMAAL, sanggani; *de weg is — modderig*, nagege sanggani(mo) dala; *hij staat — niet op*, ledonembangoe-mbangoe.
 HEENGAAN, nalai, haoe; (*sterven*), nepalaisi.
 HEER, toepoe, poea (*Boeg.*); *vrouwe*, id.
 HEERENDIENST DOEN, nodjama.
 HEESCH; *hij is* —, nagoro soearana.
 HEET (*van smaak*), nalala.
 HEETEN, nosangaka.
 HEFT, kajoe.
 HEINING, wala.
 HEKS, HEKSENMEESTER, topeoele.
 HELDER, nalino; *zeer* —, nalenggera.
 HELFT (*de*), santanga; (*v.e. klapper*), santonga; (*in de lengte doorgesneden*), sabingga.
 HELLING, kente.
 HELPEN (*b.v. met geld*), nantoeloenngi; (*bij een werk, feest, enz.*), nompekoenawa.
 HEMEL (*uitspansel*), langi.
 HENGEL, pomeka, pomei; *hengelen*, nomeka, nomei; *met den hengel vangen*, nompameka(m); *hengelstok*, doa.
 HENGSEL, talinga, panggenggenisi.
 HERINNEREN (*zich*), nantora; *neto-ra* (*onoverg.*).
 HERSENEN, oento.
 HERSTELD; *hij is* —, nabelomo ia na-doea. *Zie verder: genezen*.
 HERT, roesa.
 HERTZWIJN, dolodo, dalodo.
 HERWAARTS, toemai.
 HET, *zie: hij*.

HETZIJ, bara.
 HEUP, binggi; *met de handen in de heupen*, nandjoeko binggi.
 HEUVEL, boentina.
 HEVIG (*van regen*), naromba; (*v. wind*), narimboso.
 HIEL, padoe.
 HIER, risii, (sii, hii).
 HIERHEEN, *zie: herwaarts*.
 HIJ, ia.
 HIJGEN, nongasa, kangasa-ngasa.
 HIKKEN, nasidoeka.
 HINKEN, notentenggoeloee.
 HINNIKEN, nerengge.
 HIPPEN, netempa-tempa.
 HOE, berimba (*op welke wijze*), berimbana; nakoeja; *hoe langer hoe grooter*, kasae-sae kambaso-mbaso; *hoe meer het naderde hoe kleiner het werd*, kamosoe-mosoe kakodi-kodi.
 HOED, *zie: zonnehoed*.
 HOEDEN, nangewoe, noëwue.
 HOEF, kaloepa.
 HOEK, pasoe.
 HOEKTAND, ngisi-asoe.
 HOESTEN, nomeke.
 HOEVEEL, sakoeja; *hoeveel ook*, maoe damo sakoeja; *hoeveel te meer*, nemo, ontjopa.
 HOEVEELHEID, dea(na), kadea(na).
 HOEWEL, maoe.
 HOK, gimpoee.
 HOL (*zelfst. nw.*), bolo; *het is —*, no-bolo rarana.
 HOLLER, nangowa.
 HOLTE, bolo.
 HOND, asoe.
 HONDERDTAL, atoe.
 HONGERIG, naara tai.

HONING, tjani.
 HOOFD, balengga; (*v.e. dorp*), kapala.
 HOOFDDOEK, siga.
 HOOFDPIJN (*ik heb*), nadoea balenggakoe.
 HOOG, nalanga.
 HOOGMOEDIG, nalanga rara; — e, tolanga-rara.
 HOOGTE; *op de — van (tegenover, boven, enz.)*, ri toto noe.
 HOOP (*een*), saetoee.
 HOOREN, nangepe(e).
 HOOZEN, nolime, nompalime (*water*).
 HOREN, tandoe.
 HORLOGE, aroelodji.
 HOUDEN (*een dier*), nompatoewoe(p); *houden van*, nompokono.
 HOUT, kajoe.
 HOUTSKOOL, woeri.
 HOUWEN, *een houw geven*, netimbe, nantimbe.
 HUID, koeli; (*gedroogd*), koelimba.
 HUIDVUIL, raki.
 HUIG, dila-kodi.
 HUILEN, notoemangi; *huilebalk*, narenge; *ik moet huilen*, naboekeoerakoe.
 HUIS, banoea.
 HUISRAAD, parewa noe banoea.
 HULDEBLIJK (*schatting*), pekasoe-wia, kasoe-wia.
 HUMEUR; *uit zijn —*, nagigi rara.
 HUREN, nandjewa (*met Maleische w.*).
 HURKEN, notoelangga.
 HUT, sooe.
 HUWELIJK, ponika, poberei; *ten — vragen*, nompadoeta, nedoeta.
 HUWEN, noberei (*onoverg.*); nompoberei (*overg.*).

I

IEDER, *zie: elk*; (*allen*), sinina tona.
 IEMAND, tona saito, saito tona.
 IJVERIG, natoetoe.
 IJZER, ase.
 IJZERDRAAD, kawa.
 IK, akoe, iakoe.
 IN, ri; *er in*, ri rarana, ri arana.
 INDIEN, ane.
 INDIENEN; *een klacht —*, nangoreta-ka(o) djarita.

INDIGO, tao.
 INDRUPPELEN, nompatiti(p).
 INENTEN, nandjoebi, nompasoebi, (nompatoebi).
 INGAAAN, *zie: binnengaan*.
 INGANG (*met hek*), bobaa.
 INGEWANDEN, tailiko.
 INHALEN (*en voorbijkomen*), nompaloemba.
 INHALIG, nangoa.

INHOUD, isi.
 INKT, dawa (*met Maleische w.*).
 INKTVISCH, tjoemi-tjoemi; (*octopus*), koeita.
 INLOSSEN, nantolo.
 INNEMEN (*medicijn*), nangande(k) of nanginoe(i).
 INNEN (*belasting*), nerapi, nandjingara, nantarima.
 INNERLIJK, rara ntai, rara.
 INPAKKEN, nompaboengoe, nomboen-goe(b).
 INSCHENKEN, nantoli, nompadoea.
 INSCHEPEN (*zich*), zie: *boord*.
 INSCHEUREN, zie: *scheuren*.

INSLAPEN, namondjo.
 INSLIKKEN, nangome(o); *ineens in z'n geheel* —, nangome-mpakoja(o).
 INSPANNEN (*zich*), zie: *best*.
 INSTAAN VOOR, nangisani(i).
 INSTAPPEN, nesawi.
 INSTEKEN, nandjoearakara.
 INSTORTEN, naombo; (*v.e. gedeelte v.e. rivieroever e.d.*), natoera.
 INTUSSCHEN, tano, bo tano.
 INVRETEN (*roest*), nekande.
 INWRIJVEN, nompagesi.
 INZAKKEN (*vloer*), naombo; (*been in moeras enz.*), nalondjo.

J

JA, io; (*tot hooggeplaatsten wel*), ie (*Bg.*); *ja zeggen*, noio.
 JAAR, mpae (*een jaar, sampae, enz.*).
 JACHT, zie: *jagen; jachtspeer*, kandjai.
 JAGEN *met honden*, noasoe; — *met ge-weer*, nopanagoentoe; *jagen op*, nangasoeiki, no(m)panagoentoe(p); *er-gens heen jagen*, nangiri(i).
 JALOERSCH, nasiriati; (*op echtge-noot(e)*), nosiri.
 JAMMEREN, nokoelooe.
 JANKEN, nogoea.

JEUKEN, nakakata.
 JIJ, iko.
 JOKKEN, nanggeo, notogi; *je jukt!* nggeomoe! togimoe!
 JONG, nangoera; (*van dieren, zelfst. nw.*), ana (*met bepaling*).
 JONGELING, *jonge man*, kabilasa; *jong meisje*, randaa.
 JONGEN, ngana langgai.
 JONGETJE, lodjo, odjo, bilo, olo.
 JUIST, nakana.
 JULLIE, komioe.

K

KAAK, boekoe noe бага.
 KAAL, nasoela.
 KAAP, tandjo, oedjoe.
 KAARS, gomo.
 KAART (*speelkaart*), boedja; *kaarten*, noboedja.
 KAF, owa (*van rijst*), kajaka (*van mais*).
 KAKELLEN, notoetoepoke.
 KAKKERLAK, pipi.
 KALEBAS, tabo.
 KALK, toila; — *branden*, nompala-boe(p) goesoe.
 KALONG, paneki.
 KAM, salaga; (*v.e. vogel*), talare; (*v. pisang*), iti.
 KAMER, rarana, tombi (*in mijn kamer*, ri aranakoe, ri tombikoe); *slaap* —, rara mpatoeroea.

KANEEL, kanino.
 KANON, maria; (*klein kanon, draai-bas*), lela.
 KANT (*rand*), biwi; *aan beide kanten*, ntimali, ntimali-mali; *aan (den kant van) den weg*, ri sablingga noe dala.
 KANTOOR, kantoro.
 KAPOK, kakawoe.
 KAPPEN (*boom*), nantowo.
 KAT, tawewe.
 KATELA, kasoebi.
 KATOEN, kapa.
 KAUWEN, nanggangia(k).
 KEEL, woeroko; *de — schrapen*, no-nggari, (*een hum-geluid voortbren-gen*) nonteke.
 KEER; *een* —, sanggani; — *op* —, sa-nggani sanggani.
 KEMIRI, sapiri, beaoe.

KENNEN, nangisani (nisanikoe *enz.*, koe(i)sani *enz.*).
 KERVEN, nangojo-ngojo (*gekorven*, niojo-ojo); (*tabak*), nanggojo, nanggojo-nggojo (nikojo-kojo).
 KETEL, tjere.
 KETTING, rante.
 KEUKEN, awoe.
 KEURIG, nagaja, nagaga.
 KIEKENDIEF, lowe.
 KIES, бага.
 KIEUW, karandja.
 KIEZEN, nompelisi.
 KIJKEN BIJ (*een vertooning*), nantara, (*onoverg.*) netara.
 KIJVEN, nosindjese (*vrouwen*).
 KIKVORSCH, toempa.
 KIN, ade.
 KIND, ana; (*klein kind*), ngana; *oudste kind*, loemboea, ana loemboea, ana toeaka; *jongste kind*, ana kaoepoe, ponggaoepoena, ana toeëi, toeëi kaoepoe.
 KINDERLOOS, nagampa; *kinderlooze vrouw*, togampa.
 KINDSCH, nalia.
 KIP, manoe.
 KIST, peti.
 KITTELEN, nompagiri, negiri.
 KLAAR, zie: gereed.
 KLANK, oni.
 KLAP; *een* — *geven* (*met de vlakke hand*), nandjapa, nesapa; (*minder hard*), nantapee, netapee.
 KLAPPEN (*met de tong*), notanggoedoe, notanggidi.
 KLAPPER, zie: kokos.
 KLAPWIEKEN, nonggepe, nenggepe.
 KLAUW, kandoekoe.
 KLEEDING, pakea, pake, pake tjare-tjare.
 KLEEFRIJST, pae poeloe.
 KLEIN, nakodi; *zeer klein*, nakodji, nakotji; *kleiner* (*minder*) *dan iets anders*, natoëi. *Zie ook: fijn*.
 KLEINKIND, makoempoe, toepoe.
 KLETSNAT, nagome.
 KLEVEN (*aan*), nekantaka (ri); *aan elkaar kleven*, nosikapidja, nosikantaka, nosintaka.
 KLEVERIG, napoeloe.
 KLIMMEN (*in*), nompene.
 KLOOVEN, nompabeso, nombeso(b),

nobeso.
 KLOPPEN OP, nantenggedoe, notenggedoe, nantanede, notanede; *foeja kloppen*, nopempe (*boomschors die ik geklopt heb*, koeli nggajoe nipe-mpekoe); *sago kloppen*, nomanggi (*de sago die ik geklopt heb*, tabaro nimggikoe).
 KNAGEN, nekoekoe; — *aan*, nanggoekoe.
 KNAKKEN, nanggotosaka.
 KNALLEN, zie: *afgaan*; (*v.e. voetzoeker*), nepogoe.
 KNAP, napande, nataoe.
 KNAPPEN (*geluid*), nokete. *Vgl.: ruischen*.
 KNEDEN, nompalemo.
 KNELLEN, nangoepi (oe).
 KNEVEL, boeloe noe soemba, boeloe tjoemi.
 KNIE, tapoetoe.
 KNIELLEN, nantapoetoe.
 KNIJPEN, nanggalapii, nekalapii; (*met de nagels*), nanggaleti, nekaleti; (*met de volle hand*), nompie.
 KNIJPER, soepi.
 KNIKKEBOLLEN, nangantoe.
 KNIKKEN, nooendoe; (*met een betee-kenis*), nekaoendoe.
 KNIKKER, goli.
 KNIPPEN, ngoentji, nompagoentji; (*een kleedingstuk*), notai; (*met de oogen*), nompapidaraka (mata); (*v.d. oogen*), nompida.
 KNOOPEN (*netten*), nosira; (*een knoop leggen in*), nantioloe; (*iets ergens in knopen*), nantioloe.
 KNOP, timboeroe.
 KNORREN (*v.e. varken*), nongoeoe.
 KOE, djapi.
 KOFFIE, kopi.
 KOGEL, piloeroe.
 KOKEN, noriapoe, nomporiapoe; (*zoals een ei, Mal. rēboes*), nompadaka; *water* —, nompene oewe; *het water kookt*, norende oewe.
 KOKOS, kaloeke; *kokosboom*, kaloeke, (poena nggaloekoe).
 KOKOSDOP, banga; (*voor water*), bobo.
 KOKOSNOOT, woea nggaloekoe, kaloeke.

KOLF (v. maïs); een —, sampakoe.
 KOM (v. aardewerk), sempe; (van ge-
 emailleerd metaal), tasa; (voor groen-
 te), toeboe.
 KOMEN, zie: aankomen, herwaarts.
 KOMKOMMER, antimoe.
 KOOI, djaba.
 KOOKPLAATS (haard), awoe.
 KOOKPOT, koera.
 KOOPEN, nangali, (onoverg.) neali.
 KOOPWAREN, baloe-baloe.
 KOORTS; koorts hebben, napane
 („warm”), nakokora (met rillingen).
 KOP, balengga.
 KOPER, tambaga; geel koper, gala.
 KOPERDRAAD, sonoe.
 KOPJE, tjangkiri.
 KOPPENSNELLEN, nangae.
 KOPPIG; hij is —, nakaa bagana.
 KORAAL, goesoe; koraalrif, pasi.
 KORAN, koraa.
 KORREL, watoe, (v. rijst, maïs) angoe;
 korrel vormen (v. rijst, maïs), naisi;
 maïs in korrels, dale nteangoe.
 KORST (op wond), toetoe; (v. brood),
 rani.
 KORT, namboekoe, nandaka; (v. men-
 schen), naede (zie: laag); (v. tijd),
 sampalai (= een poosje, een oogen-
 blikje).
 KOUD, naranindi, naranindi, nendjisi.
 KOUS, sepoe nggada, sepoe noe kada.
 KRAAI, kalikoa.
 KRAAIEN, notoetoeroekoe, notoetoe-
 roekoea.
 KRAAL, boekoe, (Paloe-stad) mani-
 mani.
 KRAB, boengga.
 KRABBen, nanggaroe, nompakaroo;
 (v.e. kat enz.), nanggarapoe, neka-
 rapoe.
 KRACHTIG, narisi. Zie: sterk, stijf.
 KRAKEN, nogei, nokere.
 KRANKZINNIG, zie: gek.
 KRASSEN MAKEN OP, nandjai.

KREEFT, oera; heremietkreeftje, ka-
 laoema.
 KREKEL, manoe kaende-ende.
 KRENG (stinkend), mate-poedoe.
 KREUPEL, nakedjo.
 KRIJGEN, nanggawa; gekregen (ge-
 pakt), namala.
 KRIJT, toila balanda.
 KRIMPEN, nekondjo.
 KRING; in een — zitten, noliboe.
 KRIOELEN, nomoejoe.
 KRIS, zie: dolk.
 KROEZIG (van haar), nampoeroekoe.
 KROKODIL, kapoena.
 KROM, natenggo.
 KRONKELEN (zich) (v.e. weg, een
 slang), noleko-leko.
 KROP, kawoea; (v. vogels), tamboeroe-
 ka; met een —, nakawoea.
 KRUIN, boelili.
 KRUIPEN, nendjojo.
 KRUISELINGS, nosindjalampe, nosi-
 ndjoelampe.
 KRUIT, oeba.
 KRULLEN, rombo mpokata.
 KUDDE; een —, saloenoe.
 KUIF, tomba.
 KUIKEN, ana noe manoe.
 KUIT, tawoe nggada.
 Kuitschoppen, newinti, nompawi-
 nti; (met elkaar), nosiwinti.
 KUNNEN, nompakoele(p), nompasa-
 toea(s), nandjatoea; (mogelijk zijn),
 namala; ik kan het niet, ledο nisa-
 toekoe, ledο nisatoeanikoe, ledο ni-
 pakoelekoe.
 KUSSEN (zelfst. nw.), loena;
 (werkw.), nangeki(e), ne'eki.
 KUST, biwi ntasi.
 KUUR, kuren, gaoe, pokainggoe.
 KWART (een), saparapa (geen Ledo).
 KWARTEL, pipiko.
 KWARTJE, tali-tali.
 KWISPEDOOR, potoweoeloe, potewe-
 oeloe.

L

LAAG, naede.
 LAAG (zelfst. nw.), ntapi.
 LAAT; het is — in den avond, nasae-
 mo bongi.

LAATSTE (de), kaoepoena.
 LACHEBEK, nasangiri.
 LACHEN, nongiri; luid lachen, zie:
 schaterlachen; ik moet lachen, nakiri

- taikoe; *aan 't lachen maken*, nompogiri, (*van kleine kinderen*) nangele(e).
- LADDER, tangga.
- LADEN (*v.e. schip e.d.*), nangoelaja (oe); *lading*, pangoelaja.
- LAF, nabanggoe.
- LAM (*verlamd*) *a.d. beenen*, napoenggoe.
- LAMP, poindo.
- LAND (*het droge*), batana; (*staat*), ngata (*b.v. ngata ri Sigi*).
- LANDBOUWER (*die rijst verbouwt*), topopae; *landbouw*, popae.
- LANDTONG, oedjoe, tandjo.
- LANG, nandate, nandoë; (*v. tijd*), nasae.
- LANGZAAM, naoelia, namali.
- LANGZAMERHAND, nasae nasae, nasae-sae.
- LANS, toko (*zie: piek*).
- LANSAT, londja.
- LANTAARN, lantera.
- LAP, *zie: doek*.
- LAPPEN, nantampala.
- LASTIG (*v.e. huilend kind*), nabibo; (*v.e. paard*), nongei.
- LATER, ri poeri, nggapoeri.
- LAUW, nalongo.
- LAWAAI MAKEN, nakanano.
- LEDER, koeli; *lederen*, koeli.
- LEEF TIJD, oemoeroe.
- LEEG, nabo; *leegmaken*, nompaboasi; *leegscheppen* (*put*), nompalime.
- LEELIJK; *zij is* —, nadaa boeloena, nadaa lendjena.
- LEENEN, nanginda(i); *uitleenen*, nompaindangi(p).
- LEERAAR, pandita.
- LEEREN, negoeroe, negoeroeka, nompagoeroeka; *leerling*, ana-goeroe.
- LEGGEN, nompaboli, nomboli(b); *op d. buik* —, nompatoeobo(p); *op d. rug* —, nompatoembale(p); *eieren* —, nointaloe.
- LEGUAAN (*waraan*), timposoe.
- LEIDEN (*een paard, een blinde*), nangoemboe (oe) (*zie: trekken*); (*een blinde, door hem bij het lichaam, b.v. bij den elleboog, vast te houden*), nompaini.
- LEK, nalosoe; (*v.e. dak*), nabongga; (*v.e. bal, fietsband, trommelvel*), naboroe.
- LEKKER, narasa; *lekker ruikend*, nawangi.
- LEMMET, mata.
- LENGTE, ndate, kandate.
- LEPEL, sindoe.
- LEPRA, doea-daa; *lepreus*, nadoea-daa; *lepra-lijder*, todoea-daa.
- LETTER, horopoe.
- LEUGEN, dawa; *leugenaar*, topodawa.
- LEUNEN, netidombo (*met den rug*), netidanda (*met den schouder*); — *tegen*, nompetidombo, nompetidanda.
- LEUNING, pekenggenisi, (tjotjora).
- LEVEN (*levend*), natoewoe. *Zie ook: lawaai*.
- LEVEN HIERNAMAALS, ahera.
- LEVER, ate.
- LEZEN, nompabatja, nombatja(b), (*onoverg.*) nombatja.
- LIAAN, walaa.
- LIBEL, kindoeta.
- LICHAAM, karo; *lichaamsdeel*, sipa.
- LICHT (*niet zwaar*), nangaa; (*niet donker*), nareme; (*v. kleur*), nangoe-ra (*lichtrood*, nalei-ngoera).
- LICHTEKOOI, tona naboeaga, (badjinga).
- LIED, dade.
- LIEF (*v.e. kind*), nanondo, nonondo.
- LIEFHEBBEN, nompotowe; (*geslachtelijke liefde*), nompokono.
- LIEGEN, nodawa; *zie ook: jokken*.
- LIEVER, *zie: beter*; (*uit het Bg.:*) natjoapa.
- LIGGEN, nekagole; (*als een viervoetig dier*), noloeke; (*op d. rug*), notoembale; (*op d. buik*), notoebobo; (*op zij*), notoempipi, notoembiri; *blijven* —, nasampe; *laten* —, nompaboli, nomboli(b).
- LIJK, tomate.
- LIJKEN OP, nandjawa.
- LIJM, popidja; (*voor vogels*), poeloe.
- LIJMEN, nompidja; (*vogels*), nompoe-loe.
- LIKKEN, nompadilapi.
- LINKS, ndjidi, kairi, kai; *linkerhand*, pale-ndjidi, pale-mpobaso; *links gaan*, haoe (sabingga) ri ndjidi, haoe (sabingga) ri kairi (*of: kai*).

LINKSCH, natopa-ndjidi.
 LIP, biwi.
 LIST, akala.
 LITTEEKEN, bala.
 LOEIEN, nongoë.
 LOKHAAN, manoe poati.
 LOKKEN (*boschkippen*), nangati(a);
 (*buffels enz.*), nanganda(a).
 LONG, ate-boera.
 LOOCHENEN, nompesapoeka.
 LODD, balo (balo nawoeri, balo woeri).
 LOON, tambo.
 LOOP (*v.e. geweer*), bado.
 LOOPEN, nolipa; *hard loopen*, nango-
 wa (*zeer hard*), nokakendo.
 LOOS (*zonder inhoud*), namee; (*alleen*
v. rijst), nawara.
 LOS (*niet stevig*), nalembo; (*los, ruim*
in een opening zitten), nakapolo.
 LOSGAAN, nawole.
 LOSKOOPEN, nantolo.
 LOSLATEN, nompabasaka, nangga-

basaka.
 LOSMAKEN, nompawolesaka (*touw*
enz.).
 LOSSEN, nantaroi (*ook onoverg.*).
 LOSTORNEN, nantentesi.
 LOT, toto, oeëre.
 LOVEN, nantende.
 LUCHT, laerawa; (*in een band*), poiri.
 LUCIFER, tjolo.
 LUI, nasanda rara; (*onwillig*), naboe-
 to; (*slaperig, suffig, indolent*), na-
 maœ.
 LUIAARD, tosanda rara.
 LUID, narimboso; *spreek luider*, paka-
 rimboso.
 LUIER, ela noe ngana.
 LUIS; *hoofdluis*, koetoe; *kleerluis*, toema.
 LUISTEREN NAAR, nangepe(e).
 LUIZEN (*luizen zoeken*), neoeka, na-
 ngoeka.
 LUST, dota; — *opwekken bij*, nompas-
 rio(p).

M

MAAG, tai-tina.
 MAAL, zie: *keer*.
 MAAN, boela.
 MAAND, boela, (*als tijdmaat*) mboela.
 MAANDAG, eo sinee, eo sinaia.
 MAANDVERBAND, ela.
 MAANSVERDUISTERING (*er is*),
 nosiome boela bo eo, namate boela.
 MAAR (*slechts*), aga; (*doch*), *blijft*
onuitgedrukt, (*soms*:) aga, aga itoemo,
 (*uit het Boeg*:) akee, akea, iakea.
 MAAT, soeka.
 MACHINE, masina.
 MACHTIG, nakoeasa.
 MADE, kawoenenga.
 MAGER, nadoesoe.
 MAIS, dale.
 MAK, nanondo, nonondo.
 MAKEN, nompowia, nanggawia.
 MAKKER, roa.
 MAL, zie: *bedriegen*.
 MALEN, nogili, nompagili.
 MAN, langgai; (*echtgenoot*), berei;
 (*jonge man*), kabilasa.
 MAND (*soorten*), karandji, kamboti
 (*grof gevlochten*), bingga (*rugkorf*).
 MANEN, nandjingara, nesingara.

MANNETJE, toeamana, tomana, la-
 nggaina, lakina.
 MANGGA, taipa; (*Mangifera odorata*),
 andja.
 MANK, zie: *kreupel*.
 MANNELIJK (*v. menschen*), langgai;
 (*v. dieren*), langgaina, toema, toea-
 mana, laki.
 MARKT, gade; (*i.d. zin v. marktdag*),
 potomoe; *naar de — gaan*, notomoe.
 MASSEEREN, nangondjoe(o) (*wrij-
 vend*), nompie (*knijpend*).
 MAST, pangidoa.
 MAT, ompa; (*bijv. nw., slap*), nalente.
 MATRAS, kasoro.
 MEDEDEELEN AAN, nompopaisani-
 ka, nompepeisanika.
 MEDELIJDEN; *hij heeft medelijden*
met, naasi matana nompeinta.
 MEDICIJN, pakoeli.
 MEEL, laboe; (*tarwemeel*), laboe
 gando.
 MEENEMEN, nanggeni; (*op weg*),
 nompobakoe, nobakoe (*b.v. nobakoe*
doi).
 MEER, nelabi; *nog —*, -pa, nelabipa;
 — *dan ...*, labi ...; — *... dan*, -pa ...

pade, ... pade; (*zelfst. nw.*), rano.
 MEISJE, ngana mombine; *jong meisje*,
 randaa; *klein* — (*als eigennaam*),
 dei, edi, ole.
 MELK, oewe ndjoesoe.
 MENGEN, nompagalo; *dooreen* —, no-
 mpasigalo(p).
 MENGKOEDOE, banggoedoe.
 MENSCH, tona, to-.
 MENSTRUEEREN, nasimboenga.
 MERG, oento.
 MES, ladi.
 MET, ante, nte, ente.
 METEEN, *zie: dadelijk*.
 METEN, nandjoeka; (*lengte*), nantoe-
 woe.
 MIAUWEN, nongao, (*jongen*) nongeo.
 MICA, batoe banggai.
 MIDDAG; *het is* —, natongo eo.
 MIDDEL, enggo; (*v. 't lichaam*), kope.
 MIDDELSTE VINGER, topelioe.
 MIDDEN, tatanga.
 MIER (*soorten*), sojo, sojo-gila, laga,
 lamonti; *witte mier*, ane; *vliegende*
witte mier, lelari, ane.
 MIKKEN (*op*), nolio-lio, nompalio-lio.
 MILLIOENPOOT, oele ngai.
 MILT, bajoe; *gezwollen* —, mari; *met* —
 —, namari.
 MINDER, nakoera; *minder dan*, ledoo
 nagana.
 MIS, nasala.
 MISKRAAM; *een* — *hebben*, nalali.
 MISLOOPEN; *elkaar* —, nosindjili
 dala.
 MISSCHIEN, bara.

MISSELIJK, nalenggawoe rara.
 MISSEN, *zie: mis*.
 MIST, gawoe.
 MODDER, gege, tampo; *modderig*, na-
 gege; *modderpoel* (*als badplaats van*
dieren), rano, porano, tompoe, potom-
 mpoe.
 MOE, nalenge (rara); (*v. lichaamsdee-*
len), namaga.
 MOEDER, tina; (*in de aanspraak*),
 ina, nina.
 MOEDERVLEK, tawaio, towaio.
 MOEDIG, nabia.
 MOEILIJK, napari, nasoesa.
 MOERAS, londjo; *moerassig*, nalondjo.
 MOESSON; *droge* —, oeatoe noe eo;
natte —, oeatoe noe oeda.
 MOETEN, kana.
 MOGELIJK, MOGEN, namala.
 MOHAMMEDAAN, isilamoe.
 MOLEN, pogili, pogoli.
 MOND (*uitwendige*), soemba; (*in-*
wendige), nganga; (*v.e. rivier*), palo,
(v.d. Paloe-rivier) bamba.
 MONDVOORRAAD, bakoe.
 MOOI, nabelo, nanara; *zij is* —, nabelo
 lendjena; (*v. kleeven, sieraden*),
 naramba.
 MORGEN, naile, maile.
 MOSKEE, masigi.
 MOUW, pale (noe badjoe).
 MUG, sani.
 MUIS, walesoe.
 MUSKIET, *zie: mug*.
 MUTS (*mohammedaansche*), songko.

N

NA, *zie: achter*.
 NAAIEN, nodaoe, nompadaoe.
 NAAKT, nelaja.
 NAALD, djaroe.
 NAAM, sanga; *denzelfden* — *hebben*,
 nosangoe-sanga.
 NAAR, ri, haee ri; *naar ... toe gaan*,
 nantotoaka.
 NAAST, nosindjori ante (nte), ri si-
 ndjori noe; *naast elkaar staan*, nosi-
 ndjori neangga, norambanga; *naast*
elkaar loopen, norambanga.
 NABIJ, namosoe.

NACHT, bongi; *een nacht*, sambongi;
's nachts, bongina; *vannacht* (*verle-*
den), ribongi, iribongi, (*toekomst*)
 ngena bongi, bongipa.
 NADENKEN, nompekiri; — *over*, na-
 ntanondoaka, nompekiri.
 NADEREN, nanggamosoei, nompaka-
 mosoe ri.
 NADERHAND, ri poerina.
 NADOEN, nompasiala(p), nepasiala.
 NAGEBOORTE, tawoeni.
 NAGEL, kandoekoe.
 NAKOMELING(SCHAP), bidja.

NAKOMEN, *zie: gestand doen; niet —*,
nompalewa.
NAMIDDAG; *het is — (de zon staat laag)*, naede eo; *late —*, nanggowia;
laat in den —, nggowiana.
NANGKA, ganaga.
NAT, namome, nabangga, nagege.
NAUW, napii.
NAVEL, poese; *navelstreng*, wala-
mpoese (*eig. wala-mpoese*).
NEDERLANDSCH, balanda; *Neder-
lander*, balanda.
NEEF, NICHT, sarara-sanggani; (*oom-
zegger enz.*), pinoana.
NEEN, ledο.
NEERGOOIEN (*zoodat het met
kracht neerkomt*), nompawoendjoe-
taka.
NEERKIJKEN (*van boven*), netiro;
— *op*, nompetiro, (*onoverg.*) nepetiro.
NEERKOMEN, netoeoe.
NEERLATEN, nangoeloe(oe).
NEERLEGGEN, *zie: neerzetten*.
NEERSTRIJKEN, netoeoe.
NEERVALLen, nanawoe.
NEERZETTEN, nompaboli, nombο-
li(b), nompadika; nantoeoe (*v. iets
dat eerst gedragen werd*).
NEET, landja.
NEGEN, sasio, sio-.
NEK, toendoe.
NEMEN, nangala(a); *in de hand(en)*

—, nompaganggo.
NEST, djoemoe, (*v. bijen*) basoe.
NET, djala, landa (*soorten*); *schepnet*,
zie S.
NETJES (*v.e. persoon*), naipa.
NEUS, onge; *door den neus spreken*,
nanggasongo.
NEUSHOORNVOGEL, alo.
NEVELS, gawoe.
NICHT, *zie: neef*.
NIER, woea.
NIET, ledο (*ook i.d. zin v. Mal. boe-
kan*), (*soms versterkt tot*) ledoria;
(*verbiedend*), nee, ne; *niet meer*, le-
domo, domo, (*verbiedend*) toemo.
NIETS; *er is —*, ledο ria noeapa-apa.
NIETTEGENSTAANDE, *zie: hoewel*.
NIEUW, nabaroe.
NIEZEN, nosoembai.
NIPA, nipa.
NOEMEN, nompoposanga(ka).
NOG, da; *nog niet*, dopa, ledopa.
NOK, woemboe.
NOOIT; *nog —*, dopa sanggani.
NOORDEN, tasina.
NU, hii-hii, sii-sii, iwei-wei, iwei-wei
hii, iwei sii-sii, iwesii-sii; *nu en dan*,
sanggani sanggani, (*i.d. zin v. zelden*)
nompetoa, naola.
NUMMER, lamoro.
NUT, toedjoe, goena; *nuttig*, notoe-
djoe, nagoena.

O

OCHTEND; *des ochtends vroeg*, mpa-
dondo, mpadondona; (*voor zonsop-
gang*), nasadondo; *van ochtend*,
impadondo.
OERWOUD, pangale; *dicht —*, panga-
le mbongo.
OEVER, biwi; *steile —*, bingge.
OF, bara.
OFFERTAFELTJE, banta.
OFSCHOON, *zie: hoewel*.
OKSEL, keke.
OLIE, lana.
OMARMEN, nanggapoei(k).
OMBUIGEN, nompabaloe.
OMDAT, apa, nasaba.
OMDRAAIEN, nompagoliaka, nomp-
goli.

OMGOOIEN, nompadoenggasaka.
OMHAKKEN, nantowo.
OMHEINEN, nompawala.
OMHEINING, wala.
OMHELZEN, *zie: omarmen*.
OMHULLEN, nomboengoe(b), nomp-
boengoe; (*zooals een vinger met een
vingerkap*), nompabonggo.
OMHULSEL, pomboengoe.
OMKEEREN, *zie: omdraaien, onder-
steboven; zich — naar achteren*, no-
toebengo; *zich — naar voren*, notoe-
ngajo.
OMKIJKEN, neili; — *naar*, nompeili.
OMKOOPEN, nompepe; *zich laten —*,
nangande pepe.
OMRINGEN, nantikoe.

- OMROEREN, nompagaroë.
 OMSLAAN, natetoeobo.
 OMVALLEN, nadoengga.
 OMVOUWEN, nantiloë.
 OMWANDEN, nomparindi.
 OMWENDEN; *zich* —, negoli.
 OMWIKKELEN, nompabewe.
 OMWROETEN (*met den snuit*), nandjoebi, nandjoebitaka.
 ONBESCHOFT, natoëari.
 ONDER, ri ambe noe; *er onder*, ri ambena.
 ONDERGAAN (*zon enz.*), nasolo.
 ONDERKANT, ambe, tambe.
 ONDERLOOPEN; *ondergelopen*, nisawi noe oewe; (*v.e. zandplaat, een put*), nasomboë.
 ONDERSCHIEDEN, nompelendje.
 ONDERSTE (*het*), ambena ntoto.
 ONDERSTEBOVEN, nosoemboli; — *zetten*, nandjoëbolinaka, -taka.
 ONDERWIJZEN, nompatoëdoeki(p), nompagoëroe(p).
 ONDERWIJZER, goëroe; — *in Koran-rciet*, goëroe mpangadji.
 ONDEUGEND, nakalelo.
 ONDIEP, natoëdoë.
 ONECHT KIND, ana-boële.
 ONGAAR, namata.
 ONGELUK; *een* — *krijgen*, nasalangingdoenggoë.
 ONGELUK AANBRENGEND, naka-boento.
 ONGEORLOOFD, *zie: verboden*.
 ONGERUST; *ik ben* —, ledò ri pontoe-rona rarakoe.
 ONGETROUWD BLIJVEN, nalolobangko, nalalobangko.
 ONKRUID, kawoko.
 ONLANGS, saeo hia, sambongi hia, sanninggowia hia.
 ONMIDDELLIJK, kalioë-lieo.
 ONRIJP, namata.
 ONTBIEDEN, nompokio.
 ONTBLOOTEN, nompepelaja, nompepeonga.
 ONTGINNEN (*bosch kappen*), nantaloë (*ook onoverg.*).
 ONTHALEN, nantoana; — *op*, nantona, nantoana noe.
 ONTKENNEN (*onoverg.*), nesapoe.
 ONTKIEMEN, nemoti; (*kokosnoot*), notoemba.
 ONTLEENEN, nanginda(i).
 ONTLUIKEN, nenggaka.
 ONTMOETEN (*elkaar*), nosintomoe, nosinggawa; *wie heb je ontmoet*, isema nipo-sintomoëmoeka? isema nipo-singgawamoeka? (*bij* nosintomoëka, nosinggawaka); (*iemand gaan ontmoeten*), nantomoenaka.
 ONTROLLEN (*zich*) (*v. bladeren*), nanggambaraka.
 ONTSLAAN, nompabasaka, (nompale-so).
 ONTSNAPPEN, nabasaka, nakabasaka; (*v.e. gevangene*), nalai.
 ONTSTELD, natekadja.
 ONTSTEMD, *zie: humeur*.
 ONTVANGEN (*krijgen*), nanggawa.
 ONTVELD, nabondji.
 ONTWAKEN, nemata.
 ONVERANDERD; *de zieke blijft* —, hate-batena tomadoëa.
 OOG, mata; (*v.e. naald*), bolo.
 OOGENBLIK; *een* —, sampalai.
 OOGLID, koeli noe mata.
 OOGSTEN (*van rijst*), nokato, nanggato; (*v. mais*), nompaja.
 OOGSTMESJE, *zie: rijstmesje*.
 OOGVUIL, geri noe mata.
 OOK, moeni.
 OOM, mangge.
 OOR, talinga.
 OORKNOP, dali.
 OORLEL, tawa ntalinga.
 OORLOG VOEREN, nosimpatesi, nosipatesi; *oorlog*, posimpatesi, posipatesi.
 OORSPRONG (*v.e. rivier*), mata.
 OORZAAK, oempoe, saba; *wat is de oorzaak?* berimba oempoëna, noeapa sabana.
 OOSTEN, kamataëona (*spr. kamatajoëna*).
 OP, ri, ri bawo noe (*er op*, ri bawona); (*bijw., habis*), naoepoe.
 OPBERGEN, nompakatinapa(p).
 OPBLAZEN, nompepebombo, nantawoeisi; *opgeblazen*, nebombo.
 OPDAT, ala.
 OPDROGEN, naoti.
 OPEN, nateoenggeraka; (*wijd open*), notoenganga.

- OPENBARSTEN, nepogoe.
 OPENEN, nangoengeraka(oe), nandjoenggeraka; (v.e. *waterleiding*), nompabonggaraka.
 OPENGAAN, zie: *open*; (v.e. *puist*), nabere.
 OPENSPRINGEN (v.e. *vrucht*), nabeka, nendjeka.
 OPGOOIEN, nantendeaka.
 OPHANGEN (a.e. *haak*), nandjoda; *los* —, nompaloë.
 OPHAPPEN, nandjaba.
 OPHOUDEN, nenonto; (*stilhouden*), netaa.
 OPIUM SCHUIVEN, notengko; *opiumschuiver*, topotengko.
 OPKOMEN (*gewassen*), natoewoe; (*zon etc.*), neonga; (*uitslag e.d.*), netoemboe; (*kooksel dat gaat overkoken*), nosoemawo, nesoemawo; (*water uit den grond*), nemata.
 OPLICHTEN, zie: *optillen*; *een beetje* —, nangoengeraka (oe).
 OPLOOPEN TEGEN, nompardoempa.
 OPLOSSEN, nompaboto.
 OPMAKEN, nompakaoepoe(p).
 OPNIEUW, wai.
 OPPASSEN; *pas op!* pakabelo! pakadjaga! Zie ook: *bewaken, verplegen, voorzichtig*.
 OPPERVLAK, bawo.
 OPPERVLAKTE, loeo.
 OPRAPEN, nantidoeroe.
 OPRICHTEN, nombangoe(b), nompabangoe.
 OPRISPING, zie: *boer*.
 OPROLLEN, nompabaloeloe; *zich* — (v.e. *slang*), noliko.
 OPRUIMEN, nompakatinapa(p).
 OPSCHIEPEN (met een *schepnet* of *wat daarvoor dient*), nandjoejoe; (*van eten*), nandjondoe, nosondoe. Zie ook: *scheppen*.
 OPSCHUDDING; *in* — *zijn, komen*, nabara, narimba.
 OPSCHUIVEN, noëndjoe.
 OPSNUIVEN, nandjoeraka.
 OPSPATTEN, neresi.
 OPSTAAN, neangga; (*uit den slaap*), nembangoe.
 OPSTAPELEN, nompaoetoe(p), nangoetoemaka.
 OPSTOKEN, nantosoe-ntosoe(t), nompatosoe-tosoe, nompasoesoe(p), nompasii(p).
 OPSTROOPEN, nantiloe.
 OPTILLEN, nangonggotaka(o), nanganggataka(a).
 OPTREKKEN, nangore(o).
 OPVANGEN, nandjonggo.
 OPVLIEGEN, neworo.
 OPVOEDEN, nompatoewoe(p).
 OPVOLGEN, nandjambei.
 OPVULLEN, nanggoisini.
 OPWARMEN, nompawesi(p).
 OPWEKKEN, nompakeni(p).
 OPWINDEN, zie: *oprollen*; (*klok enz.*), nompagoentji.
 OPZET; *met* — *doen*, nantoenggai.
 OPZETTEN (*pajoeng*), nanggambaraka.
 OPZIEN (*naar boven*), netingoa, no-toengoa; — *naar*, nompetingoa, nantingoa.
 OPZWELLEN, nebangga.
 ORDE; *in* — *brengen* (b.v. 'n *machine*), nompakabelo(p), ('n *zaak*) nompasilolonga(p).
 OUD, natoea.
 OUDERE BROEDER of *zuster*, zie: *broeder*.
 OUDS; *van* —, mami (*na 't woord waar 't bij behoort*).
 OUDSTE KIND, zie: *kind*.
 OUDSTEN, totoea.
 OUDTIJDS, zie: *vroeger*.
 OVERAL, ri oemba ri oemba.
 OVERBLIJFSEL, labi.
 OVERDAG, eona.
 OVERDEKKEN, nantampoenisi.
 OVERDOEN, nompowia wai, nompowia sangganipa.
 OVEREIND, nontinda.
 OVEREIND ZETTEN, nantinda, nompatinda(p).
 OVERGEVEN; *het aan God* —, nandjaroemaka ri Toepoe.
 OVERGROOTOUDER, toepoe karoea-ntapina, toepoe roea-ntapi.
 OVERHANDIGEN, nompadekei.
 OVERKANT, zie: *overzijde*.
 OVERKOKEN, nesoeliwi.
 OVERLEGGEN (*samen*), notangara; (*bij zich zelf*), nantangara (*iets*).

OVERLEVERING, zie: *verhaal*.
 OVERMORGEN, naipoea, maipoea.
 OVERNEMEN (*een eigenschap*), nompasiala (p).
 OVERPLAATSSEN, nompalindja.
 OVERPLANTEN (*van rijstplantjes op de sawah*), nonana, nomanana.
 OVERRIJP, naroda.
 OVERSCHOT, labi.
 OVERSLAAN, nompaloemaka; *overgeslagen*, nakabolita.
 OVERSPEL BEDRIJVEN, nogaoe sala, nogaoe djina.
 OVERSPRINGEN (*springen over*), nanggawantoesi, nantempasi (*zie: springen*).
 OVERSTAPPEN (*stappen over*), nompaloempaiki.
 OVERSTEKEN (*op een prauw, over*

een brug enz.), newote; (*overg.*), nompawote. *Zie ook: overzijde*.
 OVERSTROOMEN, nompasawi(s).
 OVERTREDEN, nompaloemaka, nandjapoeaka.
 OVERTREFFEN; *hij overtreft ons in bekwaamheid*, nilioemakana kataoe kami, nelioe taoena pade kami.
 OVERVERZADIGD, nasimbaa, (*v. kinderen*) nakaronea.
 OVERWINNAAR, padagi.
 OVERWINNEN, nedagi, padagi; (*overg.*), nompadagi; *overwinning*, padagi.
 OVERZETTEN, nompabotesaka.
 OVERZIJDE, sambote, sandjambote; *de — (v.e. rivier)*, sambote, sandjambotena; *aan de — gekomen (over de rivier)*, natebote.

P

PAAL, tindja.
 PAAR (*een*) (*v. oorknoppen*), saoeta, (*v. aaneengebonden klappers, v. runderen voor een kar*) sandai.
 PAARD, djara; *paardrijden*, nodjara.
 PAD, zie: *weg*.
 PADDE, ntaraka.
 PADDENSTOEL, tambata, tanggidi (*soorten*).
 PADI, pae.
 PAKKEN, zie: *beetpakken*.
 PALING, zie: *aal*.
 PALMIET, oewoe.
 PALMROLMARTER (*„andjing hoe-tan”*), asoelako, tinggaloe (*soms als verschillende soorten beschreven*).
 PALMWIJN, toele; *ongegiste —*, toele momi; *gegiste —*, toele pai, (*zure*) toele poi.
 PAN, kawali.
 PAND, tagala; *een pand geven*, notagala.
 PANDAN, panda.
 PANDELING, tomanginda.
 PAP, kaio.
 PAPAJA, gampaja.
 PAPEGAAI (*soorten*), kea (*wit*), kangaro (*groen*), dore, nori.
 PAPIER, karatasa.
 PAREN, zie: *coitus*.

PARKIET, koloë; (*een kleine groene soort*), geli.
 PAS (*zooveen*), (i) pangane; (*net eventjes geleden*), lako-lakopa, dako-dakopa; *ik heb pas één kind*, dako saito anakoe, da saito anakoe.
 PASSEN, nasoeka; (*pas geven*), zie: *behoorlijk*.
 PATJOL, pomanggi.
 PEES, oewa.
 PELLEEN (*maïs van de klos*), nantie; (*aardnoten enz.*), nompalepa.
 PENIS, lasoe.
 PEPER (*spaansche*), marisa; (*gewone*), marisa djawa.
 PETROLEUM, minja gasa.
 PIEK, tawala (*zonder scheede*). *Zie: lans*.
 PIEPEN (*v. kuikens*), nopio.
 PIJL, ana noe pana; (*v.e. blaasroer*), wila.
 PIJN HEBBEN; *hij heeft pijn*, nadoea niepena.
 PIJNLIJK, nadoea.
 PIKKEN, nantoenggoe, nanteo.
 PINANG (*boom*), pangana; (*vrucht*), pangana; *jonge pinangvrucht*, kalosoe.
 PINANGDOOS, pompangaa.
 PINANGSCHAAR, kalakati.

PINK, kondjili.
 PIS, lee; *pissen*, notolee; *ik moet pissen*, napidji leekoe.
 PISANG, loka.
 PIT, watoe.
 PLAATS, pontoero.
 PLAATSEN, nomboli(b), nompaboli.
 PLAATSVERVERANGER, sambei.
 PLAGEN, nompakee(p).
 PLAKKEN, nompidja.
 PLAN, zie: *bedoeling*.
 PLANK, dopi.
 PLANTEN, nantoeda. *Vgl.: zaaien*.
 PLAS, libo; (*die nooit droogloopt*), rano; (*zoals van regenwater*), lono.
 PLAT, napeka; (*zich niet verheffend, van een oppervlak*), napere; (*v.e. fietsband*), napempe.
 PLEEGKIND, ana-patoewoe.
 PLEK; *een plek*, salibo, santibo.
 PLOEG, padjeko; *ploegijzer*, mata mpadjeko, mata noe padjeko.
 PLOTSELING, sampesanika.
 PLUKKEN, nompoepee; (*bladeren*), nanggeti; (*takjes*), nandjopi.
 POEP, tai; *poepen*, nototai; *ik moet poepen*, napidji taikoe.
 POKDALIG, nakoekoe.
 POKKEN, boeti.
 POLS, ojoe mpale.
 POMP, kompa; *pompen*, nokompa.
 POMPELMOES, lemo kande.
 POMPOEN, tobojo.
 POOT, kada.

POOTGATEN STEKEN, nosakoe.
 POOTSTOK, soea.
 POP, pinaito.
 POREUS, nendjisi.
 POT (*kookpot*), koera.
 POTEN, zie: *planten*.
 POTLOOD, patolo.
 POTTENBAKKEN, nomandoe, (*overg.*) nompamandoe.
 PRATEN, nopeoeloe, (*met elkaar*) no-djarita.
 PRAUW, sakaja.
 PRECIES (*bijw.*); kana-kana (*niet van tijd*).
 PRESENTEERBLAD, potande, lodja (*Bg.*); (*groot*), baki.
 PRIJS, ali.
 PRIJZEN, nantende.
 PRIKKEN, nantosoe.
 PROBEEREN, nompesoba.
 PROEVEN, nompasasai, nompetami.
 PROP (*stop*), toetoe.
 PROPPENSCHIETER, panagoentoe awo.
 PROVIAND, zie: *reisvoorraad*.
 PRUILEN (*mokken*), nompaike.
 PRUIMEN (*sirih-pinang*), nompanga.
 PRUIM TABAK (*een*), samposoegi, (*dial.*) sampotoegi.
 PUIST, bisoe; *een puist hebben*, nabisoe.
 PUNT, ngoedoe.
 PUNTIG, nalolo; (*scherp*), natada.
 PUT, boewoe; *putten*, nandjiboe.
 PYTHON, sawa.

R

RAADHUIS, baroegea.
 RAADSEL, djalili.
 RAKEN; *geraakt*, nambela.
 RAMBOETAN, tjamboeloe-mboeloe (*geen Ledo*).
 RAMMELEN, norenggoe.
 RAND, biwi.
 RAPORTEEREN, nompakiloe(p), nopakiloe.
 RASPEN (*klappervleesch*), nanggaoe (*op een panggaoe genaamd instrument; nanggaoe wordt ook onovergankelijk gebruikt*).
 RAT, walesoe.
 RAUW, namata.

RAVIJN, kiri.
 RECHT, nanao (*ook fig.*), nanoro.
 RECHTDOOR; *loop —!* pakanao molipa! kapola-polamo haoe (*toelaoe*)!
 RECHTS, nggana, kana; *rechterhand*, pale-nggana, pale-mpangande; *rechts gaan*, haoe sablingga ri nggana (kana), haoe ri sablingga nggana (kana), haoe ri nggana (kana).
 RECHTSZAAK, parakara, kara-kara.
 RECHTVAARDIG, nanao, nanoro.
 RECITEEREN (*den Koran*), nangadji.
 REDDEN, zie: *weghalen*.
 REDEN, saba.
 REEDE, laboea, pesampo noe kapala.

REEDS, -mo, naopoemo (= *reeds ten einde, reeds afgeloopen*).

REET; *een — hebben, nongede*.

REGEEREN OVER, nomparenta(p).

REGELRECHT, kapola-pola.

REGEN, oeda.

REGENBOOG, sampinoraa (*in 't Westen*), tiroewe (*in 't Oosten of Zuiden*), woentoeboa (*in 't Noorden*).

REIGER, timbao; (*soorten*;) timbao ranta, t. asoe (*met witten hals*).

REINIGEN, nompakagali(p); *zich het haar reinigen (met klapper enz.)*, noboka; *zich reinigen voor de sembahjang*, nodjene; *zich het achterste, de schaamdeelen reinigen met water na 't voldoen aan een natuurlijke behoefte*, nobaso.

REISVOORRAAD, bakoe.

REIZANGEN UITVOEREN (*van verschillenden aard*), norano, noraego, nosede.

REIZEN (*over zee*), nosoemomba; (*naar 't Bovenland*), nantende; (*per prauw naar Donggala e.d.*), nesoeuwe.

REKENEN, noreke; *rekenen op, zie: vertrouwen*.

RENTE, ana.

RESPECT HEBBEN VOOR, nompombi.

REST, labi.

RHEUMATIEK, koele; *rheumatisch*, nakoele.

RIB, karaka; (*op zij*), boekoe noe oesoe.

RICHTING, toto.

RIET (*soorten*), sirojo, biro.

RIJ, djidjiri; *op een rij, op rijen*, no-djidjiri; *op rijen plaatsen, doen zijn*, nompadjidjiri (dj), nompopodjidjiri; *op één enz. rij zetten*, nompakasadjidjiri(p), nompakaroeadjidjiri, enz.

RIJDEN, no- (*b.v. nodjara, no'oto; doch nesawi ri bengga, op een buffel rijden*).

RIJK, nakaloemana, nasoegi; *rijke*, tosoegi, topooca, topodoi.

RIJKSDAALDER, ringgi.

RIJP, natasa; (*van rijst of maïs*), nangaoe.

RIJST; *padi, pae; gestampde rijst, ose; gekookte rijst, kanda*.

RIJSTBLOK, nondjoe.

RIJSTEPAP, kaio.

RIJSTMESJE, kato.

RIJSTSCHUUR, gampiri.

RIJSTVELD (*droog*), taloea; (*nat*), lida, tana popae (*sawah*); *het rijstveld als zoodanig (zonder de dijkjes)*, rara ntana.

RIJSTVOGEL, rone.

RIJSTWANTS (*walang sangit*), nango.

RIJZEN (*v. deeg*), nebombo.

RILLEN, nolete.

RING, sindji; *ringvinger*, ntamosanga.

RIVIER, karona (*grootte*), binangga (*kleine*).

ROEIEN, nowose, nogajoe.

ROEISPAAN, wose; (*lange riem*), gajoe.

ROEPEN (*bij zich roepen, ontbieden*), nompokio; (*uit de verte —*), nongare, (*overg.*) nompangareaka.

ROER, goeli.

ROEREN, nompagaro.

ROEST, tagara; *roestig*, natagara.

ROG, pagi.

ROL (*een*) (*van touw, metaaldraad*), saliko.

ROLLEN (*den weg, door een stoomwals*), nompadoeli, nompagili; (*onoverg.*), nokadoeli; *rollende*, kadoeli-doeli, kagoli-goli; *doen rollen*, nompadoeli(d).

ROND, napokoe, nalimpokoe; (*lang en rond, als een potlood, een ei*), naliangoe.

RONDGAAN, negoelili, nekoelili, nagoelili.

RANDOM, ntikoe-ntikoe.

ROOD, nalei; (*bloedrood, zooals rood katoen*), nadjilei.

ROOFVOGEL (*soorten*), lowe, panggarewani, koeaja.

ROOK, oenoe, (*licht, zwak*) ramboe.

ROOKEN (*visch e.d.*), nantapa; (*tak*), noroko, (*overg.*) nomporoko.

ROOSTEREN, nantoenoe.

ROOVEN, neago, nangago, nerampaki, nompampaki.

ROOVER, toperampaki, topeago.

ROT, napopo.

ROTAN, laero.

ROUW, ombo.

ROYAAL, nalabo.

RUCHTBAAR, zie: bekend.

RUG, bengo; *bovenrug*, bawo-ate; — *v.e. schild*, oroe.

RUGGEGRAAT, boekoe noe bengo; *ruggegraatsinzinking*, oroe noe bengo.

RUIKEN, nangenga(e).

RUILEN, nosindjambei, nompoposindjambei (*tegen: ante*) (*zie: vervangen*); *iets met elkaar ruilen*, nosindjambei.

RUIM; *ruim in iets zitten*, nakapolo; *ruim genoeg*, naloenga.

RUIMTE ONDER HET HUIS, kapeo.

RUISCHEN (*v. iets dat gesleept wordt, v. droge bladeren, enz.*), nose-re; (*zoals een waterval*), nogoeroe.

RUND, djapi.

RUPS, tantadoe.

RUSTEN, nangosaraka.

RUZIE HEBBEN (*woordentwist*), nosinggaraoe.

S

SAGO, tabaro; *sagopalm*, id.

SAGOEWEEER, zie: *palmwijn*.

SAGOPAP, mbiko; — *maken*, nombiko.

SAMEN, singgani-nggani, nosinggani, nosinggani-nggani, nosanggani.

SAMENHANGEN, nosioempoe.

SAMENKOMEN, nasiromoe.

SAMENTREKKEND (*heet*), nalala.

SAMENVALLEN (*op denzelfden dag*), saeo-eo.

SAMENVOEGEN, nompasinggani(p), nompasanggani(p), nompoposinggani.

SAP (*gom*), poeloe (nggajoe); (*vocht*), oewe.

SARONG, boeja.

SCHAAF, kata.

SCHAAL, doela; (*met voet*), doela nokada; (*zonder voet*), doela lena.

SCHAAMDEEL (*mannelijk*), lasoe; (*vrouwelijk*), batoe; (*eufemistisch van beide geslachten*), ngajo.

SCHAAMGORDEL, pewo.

SCHAAMPLAATJE (*voor kleine meisjes*), djempa.

SCHAAP, bimba.

SCHAAR, goentji tjare-tjare, goentji.

SCHAARSCH, nakoera.

SCHADE, roegi; *schade lijden*, naroegei.

SCHADUW, wajo; (*beschaduwde plek*), kaoloena.

SCHAMEN (*zich*), zie: *beschaamd*.

SCHATERLACHEN, nokaka, nompakaka, (*hooger geluid*) nokede, nompakede, nompakedje.

SCHATTING, pekasoewia, kasoewia.

SCHAVEN; *geschaafd*, zie: *ontveld*.

SCHEDDEL, banga noe balengga.

SCHEEDE, walombo.

SCHEEF, zie: *schuin*.

SCHEEL, nabeli.

SCHEEN, boekoe mboeloe.

SCHEIDEN (*onoverg.*), nogaa; (*overg.*), nompagaa.

SCHULDEN (*met leelijke woorden*), netaibatoe-ntotoea.

SCHELP, boekoe; (*van grootere schelpdieren*), koeli.

SCHEPLEPEL, sondoe.

SCHEPNET, pandjoejoe.

SCHIPPEN, nandjanggoe.

SCHEREN, nompoa (*het hoofd*), nompagaoe; *zich —*, nogaoe.

SCHERP, natada.

SCHERTSEN, nokoewawa.

SCHEUREN, nompabitesi; *gescheurd*, nabite, nasempa; *ingescheurd*, nabite.

SCHIETEN, nompangoentoe(p) (*zie: jagen*).

SCHIJNEN, neindo, newanta; (*lijken*), zie: *alsof*.

SCHIL, koeli; *de — ergens afhalen*, nompalepa.

SCHILD, kaliawo.

SCHILDPAD, bantiloekoe; (*zeeschildpad*), ponoe, sisi (*soorten*).

SCHILLEN (*met een mes*), nandjaja; *zie ook: schil*.

SCHIM, limbajo.

SCHIMMEL, lampoenga; *beschimmeld*, nalampoenga.

SCHOEN, sapatoe, (*oudtijds*) kaloepa.

SCHOFFEL (*handschoffel*), soebe.

SCHOMMEL, toja; *schommelen*, no-toja.

- SCHOOL, sikola; *schoolgaan*, nosikola;
schoolkind, toposikola, ngana sikola.
 SCHOON, nagali; (*zoodat 't blinkt*),
 nagasa.
 SCHOONMAKEN, nompakagali(p).
 SCHOONVADER, SCHOONMOE-
 DER, matoea.
 SCHOONWRIJVEN, nompagegesi.
 SCHOONZOOON, SCHOONDOCHTER,
 mania.
 SCHOONZUSTER, *zie: zwager*.
 SCHOPPEN, nandjepa; (*met 't vlak*
van den voet), nantoempoelaka, (*op*
zij) nanggadjanaka.
 SCHOR, *zie: heesch*.
 SCHORS, koeli (noe kajoe).
 SCHOUDER, winga.
 SCHOUDERBLAD, siroe.
 SCHRAPEN (*de keel*), nonggari.
 SCHRAPPEN (*rotan e.d.*), nonei, no-
 neiki, nompanei(ki).
 SCHREDE, dempa.
 SCHREEUWEN, nongare.
 SCHREIEN, notoemangi.
 SCHRIFT, boekoe, boo.
 SCHRIJVEN, noeki, nangoeki.
 SCHRIKKEN, natekadja.
 SCHROEF, sikoro, lasoekiti.
 SCHROEIEN, naboja (*onoverg.*).
 SCHUB, roeke; *van de schubben ont-*
doen, nomparooke.
 SCHUBZIEKTE, boegi; *aan — lijden*,
 naboegi.
 SCHUDDEN, nompagoaja, nompagoja;
 (*onoverg.*), nogoeja, nogoja; (*v.*
vruchten, door de takken te schud-
den), nomparooemboe.
 SCHUILEN, nekanaoloe, nekaoloe.
 SCHUIM, boera.
 SCHUIN (*niet horizontaal*), notoembi-
 ri; (*scheef staand*), notoempei; (*ten*
opzichte van een rechte lijn), nakei.
 SCHULD, inda; *schuldeischer*, topepa-
 indangi; *schuldenaar*, topoinda.
 SCHULDIG, nasala; *schuldig verkla-*
ren, nompakasala(p).
 SCHUREN, nangampoi(a).
 SCHURFT, kata; *schurftig*, nakata.
 SCHUURPAPIER, ampoi.
 SCHUW, nawoera.
 SIERAAD; *gouden sieraden*, pakea
 boelawa.
 SIRIH, baeloe. *Zie: pruimen*.
 SISSEN, nosee.
 SJAMAAN, topobalia, balia.
 SLAAF, batoca.
 SLAAN, neboba, nompaboba.
 SLAAP (*van 't hoofd*), tantangisa;
slaap hebben (slaperig), narojo mata;
zie ook: slapen.
 SLAAPPLAATS, patoeroea.
 SLACHTEN, nandjambale (*door door-*
snijding van den hals).
 SLAK, kaloembe.
 SLANG, oele; *zwarte, giftige slang*,
 oele woeri; *groene slang*, oele petoe-
 mpa; *python*, sawa.
 SLAP, *zie: zwak*; — *hangen (v. e.*
touw), naloentoe.
 SLAPEN, natoeroe, namondjo; (*van*
een lichaamsdeel), nantari.
 SLAPERIG, *zie: slaap*.
 SLECHT, nadaa.
 SLECHTS, aga.
 SLEEPEN, *zie: trekken, sleuren*.
 SLEUREN, nangoemboesaka(oe).
 SLEUTEL, goentji.
 SLEUTELBEEN, boekoe noe lologi;
holte achter het —, lologi.
 SLIJM (*op een visch*), lengoeroe;
slijmerig, nalengoeroe.
 SLIJPEN, nandjampoe.
 SLIJPSTEEN, watoe posampoe.
 SLIKKEN, nangome(o).
 SLINGEREN, nontoja (*onoverg.*).
 SLINKEN, naopo, nenggoro.
 SLOK (*een*), sanggoedoe.
 SLOKDARM, pangome.
 SLOOP, sepoe noe loena.
 SLORDIG, *zie: netjes; slordig omgaan*
met, — behandelen, — verrichten,
 nompatjampaboea.
 SLUIER (*Mohammedaansche*), barago.
 SLUIPEN, nompekiti.
 SLUITEN, nantaoengo, nangoengo(oe),
 nantoetoei (*zie: bedekken*); (*deur*
enz.), nangoepi(oe); (*een pajoeng*),
 nanggopi.
 SLURPEN, nosiroboe, nandjiroboe.
 SMAAK, rasa.
 SMAL, nabiko.
 SMEDEN, nopempe, nomempe.
 SMELTEN, nagonoe.
 SMEREN, nompagese (*op, ri*).

SMID, pande-ase; *smidse*, sooe mpo-boeso.
 SNAAR, kaloro.
 SNAVEL, soemba.
 SNEL, zie: *vlug*; *snel stroomend*, naringgaa.
 SNIJDEN, nanggojo.
 SNIJTAND, pantawa, ngisi pongiri.
 SNIT, tari, potari (tari noe badjoe, potari badjoe).
 SNOER (een), sabale.
 SNOR, zie: *knevel*.
 SNORKEN, nonggoeri.
 SNOT, wasa.
 SNUIT, soemba.
 SNUITEN; *den neus* —, nompindjoe wasa.
 SOLDAAAT, sorodadoe.
 SOLDEEREN, nompidja.
 SOMMIGE(N) ... *andere(n)*, santangga ... *santanga*. Zie ook: *gedeelte*.
 SOMS ... SOMS, sanggani ... *sanggani*. Zie ook: *nu en dan*.
 SOORT, ngaja; *een soort*, sangaja.
 SPAANDERS, rombo noe kajoe; (*grootere, nog bruikbare stukken*), rogo noe kajoe.
 SPADE, sero.
 SPAN (een), sandanga; *meten met 'n span*, nompadanga.
 SPANNEN, nompadii(d), nompakadii(p).
 SPAREN, nomboli(b), nompaboli.
 SPARTELEN, nekarawemba.
 SPATTEN, zie: *ospatten*.
 SPECHT, balitoetoe.
 SPEEKSEL, weoeloe.
 SPEELGOED, more-more.
 SPEER, zie: *jachtspeer, lans*.
 SPEL, more-more; *zijn spel drijven met*, nompongei-geika.
 SPELEN, nomore; *spelen met*, nomoreka, nompomoreka; *spelen op*, no, nompopomoni.
 SPERMA, tai-lasoe (*gewoon scheldwoord*).
 SPIEGEL, pempewajo, pompewajo.
 SPIJKER, pakoe.
 SPIJT HEBBEN, nandjoso rara.
 SPILZIEK, zie: *royaal*.
 SPIN, kanggaola; *spinneweb*, banoea noe kanggaola.

SPITS, zie: *puntig*.
 SPITSMUIS (*stinkmuis*), ntomoeoe.
 SPLIJTEN, nompabingga; *gespleten*, nabingga, (*v.d. aarde*) nabeka.
 SPLINTER, timpo; *ik heb een — in mijn voet*, natimpo kadakoe.
 SPOEDIG, ledonasae, ledomasae.
 SPOELEN; *den mond* —, nokalimoe-moe.
 SPOOK, mboa.
 SPOOR, walea.
 SPOTTEN, nangadjo.
 SPREKEN, nodjarita; *spreken over*, nompadjaritai. Zie ook: *praten*.
 SPRINGEN (*over 'n kleinen afstand*), netempa; (*over 'n grooten afstand*), nekawantoe; *naar beneden* —, notingganawoe, nokanawoe; *springen naar*, nanggawantoesi.
 SPRINKHAAN, nggaboro; *bidsprinkhaan*, topetimbe.
 SPRUIT, lolo, (*van bamboe enz.*) toemba.
 SPUITEN (*onoverg.*), nompodji, nompama, nepana.
 SPULLEN, noeapa-apa (*je spullen*, noeapa-apamoe).
 SPUWEN, notoweoeloe, noteweoeleoe; *spuwen op*, nanteweloesi.
 STAAN, neangga.
 STAART, lelo.
 STAD, ngata.
 STAL, gimpoe.
 STAM, bata (noe kajoe).
 STAMPEN (*rijst, maïs*), nombajoe, nompombajoe; (*allerlei zaken*), nompawoendjoe (*in een stampblok*; ook *v.d. weg gezegd*), nompaoetoe (*in een vijzel*).
 STAMPER, ialoe, aloe; (*v.e. vijzel*), watoe poroetoe, ana noe (nondjoe) watoe; (*v.e. pinangvijzeltje*), mata mporoetoe.
 STANK, waoe.
 STAP, zie: *schrede*.
 STAPEL (een), saetoe.
 STAPPEN, nodempa.
 STEEK; *in den* — *laten*, zie: *verlaten, nakomen, gebrek*.
 STEEL, pantaka (*van bloemen, vruchten*), palapa (*van bladeren*).
 STEEN, watoe.

- STEIL (*v.e. weg*), notente; *steil oprijzend*, nontido.
- STEKEN, nantosoe, nantoedja (*niet ernstig*); (*met mes*), nompadjalo; (*met speer*), nandjakoe; (*met angel*), nesoei, nandjoei; (*v. onderen nr. boven*), netobo, nantobo; (*pootgaten steken*), nosakoe, nandjakoe; *blijven steken*, naboli, (*in den val*) nasampe; *er is iets in mijn keel blijven steken*, nawoeoe iakoe.
- STELEN, nangangga, (*overg.*) nompangangga(p).
- STELT, tilako; *steltloopen*, notilako.
- STEM, soeara.
- STENGEL, kada.
- STER, betoeë.
- STERK, narisi, naroso; (*v.d. stem*), nambaso; *sterker (dan iets anders, v.e. uitdrukking)*, natoeaka.
- STERVEN, namate.
- STIEFKIND, STIEFOUDER, kamana (*of resp.: ana kamana, toeama kamana, tina kamana*).
- STIJF, nakaa; (*door vermoeidheid*), namaga; (*van vloeistoffen*), noteke; (*v.e. bries*), nakantja, nambaso (pouri).
- STIJGEN, netende; (*v. water*), nompene.
- STIJL, tindja.
- STIKKEN, namate nasoengaa.
- STIL (*v. aard*), namoendo; (*niet druk, v.e. weg enz.*), nalino; (*van water in een rivier dat bijna niet stroomt*), nolindo; *stilletjes, zie: zacht*.
- STILSTAAND (*niet afvloeien, zooals regenwater*), nolinto.
- STINKEN, nawaoe.
- STIP; *een —*, santoeda.
- STOEIEN, nosigiri.
- STOEL, kadera.
- STOF, sowoe; *stoffig*, nasowoe.
- STOFJE IN 'T OOG, rombo.
- STOK, toko, toko kajoe; (*om mee te slaan*), poboba.
- STOM, nabobo; *stomme*, tobobo.
- STOMP, nadoendjoe.
- STOMPEN, nantimbaloe, netimbaloe (*met het vlak der vuist*); nompadja-goeoe, nedjagoeroe (*met de knokkels*).
- STOOMBOOT, kapala apoe.
- STOOTEN (*zich*), natetaroempa, nate-tandjoenoe; (*'t voorhoofd*), natepangga; *stooten tegen*, nompangga.
- STOPFLESCHE, katja-gomo.
- STOPPEL, zie: halm; *stoppelveld*, rara owa.
- STOPPEN (*gat in goed, kleedingstuk*), nanggaraba; (*gat in wand enz.*), nantampala.
- STOREN, nebago, nompabago.
- STORTEN (*geld*), nandjoearak.
- STOTTEREN, nanggadada, (nagaga).
- STRAFFEN, nompabalasi, nebalasi; (*door 't Gouvernement*), nompahoe-koe.
- STRAK, nadii; *strak trekken*, nompadii, nompaka)dii(p).
- STRAKS, gena (*i.d. toekomst*); (i)pa-ngane (*in 't verleden*).
- STRAND, talinti.
- STREELEN, nompawoerera, nomparrera.
- STREEP, sai, (garesi); *een —*, sandjai; *strepn trekken over, op*, nandjai.
- STRIJD VOEREN, zie: oorlog voeren.
- STRIJKEN, nogaroesoe; (*overg.*), nompagaroeseoe.
- STRIK, bantara; basalo, tolia, tandjoo.
- STROOMEN, noili.
- STRONK (*v.e. boom*), patoea.
- STROOIEN, nanggamboeraka; (*zooals op een wond*), nanggamboeroroi.
- STROOMAF VAREN, nokaili.
- STROOMEN, noili.
- STROOMOPWAARTS BRENGEN (*een prauw*), nooeere, nangoere.
- STRUIKGEWAS, goemboe; *met — begroeid*, nagoemboe.
- STUIP HEBBEN („mata tinggi”), nekamboelaja; (*kaken op elkaar geklemd*), nasinggiki.
- STUIT, moei.
- STUIVER, doi bolo, nekele.
- STUREN, zie: besturen; *er op uit —*, nantoedoe.
- STUTTEN, nantoempaki.
- SUIKER, goela; *suikerpalm, zie: arenboom; suikerriet*, towoe.
- SUSSEN, nangondopi(o), (nompalletje(p)).

T

- TAAI, naloei.
 TAAK, powia.
 TABAK, tambako.
 TAK (*kleine*), rangga, rangga kodi;
 (*grootte*), tinggoe, rangga mbaso.
 TAM (*niet schuw*), nanaja; — *varken*,
 bawoe patoewoe; *tamme kip*, manoe
 patoewoe.
 TAMARINDE, poi.
 TAMPAJAN, zie: *watervat*.
 TAND, ngisi; *tandeloos*, nangiro; *tan-*
den vijlen, nokeso, nanggeso (*iemand*).
 TANDVLEESCH, oega.
 TANG, soepi.
 TANTE, pinotina.
 TAPPEN (*palmwijn*), nokojo (toele).
 TASCHJE (*gevlochten*), epoe.
 TASTEN, negarera (*zooals om een luis*
te zoeken), negajo, negama (*in 't*
donker).
 TE, ri; (*bijw.*), gaga (*geplaatst na 't*
woord waar 't bij hoort).
 TEEKEN, tanda.
 TEEKENEN, nogambara, nompaga-
 mbara.
 TEEN, koja nggada.
 TEGELIJK, singgani-nggani. Zie: *sa-*
men.
 TEGEMOETGAAN, nantomoenaka.
 TEGEN ELKAAR AAN, nosirapa;
tegen iets anders aan, narapa.
 TEGENGESTELDE, bali.
 TEGENHOUDEN, nompalawa, nompala-
 wataka, nelawa (taka).
 TEGENOVER, ri toto noe; — *elkaar*,
 nosintoto.
 TEGENSPREKEN, nebali, nompabali,
 nesanai, nandjanai.
 TEGENZIN; *hij werkt met —*, santa-
 nga-ntanga rara ntaina nowia.
 TELKENS, toenggai.
 TELLEN, nompabila.
 TEMMEN, nomp(ka)naja(p).
 TENNISSEN, nosapa.
 TEPEL, ngoedoe ndjoesoe, (ngoedoe
 noe soesoe).
 TERDEGE, ntoto, mpoeoe (*na 't bij-*
behoorende woord).
 TERSTOND, zie: *dadelijk*.
 TERUGHOUDEN (*zooals gasten*), na-
 ntalamaka.
 TERUGKEEREN, nandjili, notinggoe-
 li; — *om iets te halen*, nandjili, (*on-*
overg.) nesili.
 TERWIJL; — *de menschen aan 't*
werk zijn gaat hij weg, hii tona no-
 wia, aga nalai ia.
 TESTIKEL, batoe ntawoe.
 TEVERGEEFS, bajangi.
 TEVREDEN, nadamba rara, (nanja-
 ma rara); (*bevredigd*), naosa rara,
 nasaoe rara.
 THANS, zie: *nu*.
 THEE, tee; (*warme drank*), oewe
 mpane.
 THEEPOT, teko.
 TIEN, sapoeloe; *tienduizend*, sariwoe.
 TIJD, oeatoe.
 TIJDING, kareba.
 TIKKEN, zie: *kloppen*.
 TIMMERMAN, pande kajoe.
 TIN, balo, balo mpoeti, balo poeti.
 TOCH, kana.
 TOEDEKKEN, zie: *bedekken, overdek-*
ken.
 TOEKEEREN; *iemand den rug —*,
 nantoebengosi, netoebengosi, (*zonder*
voorwerp) notoebengo; *iemand de*
voorzijde toekeeren, nantoengajosi,
 netoengajosi, (*zonder voorwerp*) no-
 toengajo.
 TOEKIJKEN, netara; — *bij*, nantara.
 TOELEGGEN; *zich — op (met ijver)*,
 nanggatoetoei.
 TOESPIJS, oeta (*groente, vleesch of*
wat ook maar).
 TOESTAAN, nompadekei.
 TOEVERTROUWEN AAN, nandja-
 roemakaka.
 TOEVOEGEN; *iets — aan*, nantambai.
 TOL, gasi; *tollen*, nogasi.
 TOMAAT, palola djawa, palola nto-
 mini, parantjina.
 TONG, dila.
 TOOM (*met bit*), sama.
 TOONEN (*aan*), nompepinta(ka).
 TOOVERGIF, zie: *vergif*.
 TOOVERPRIESTER, zie: *sjamaan*.
 TOOVERSPREUK, doa; (*met slechte*
bedoeling), doti.

TOP, lolo; (*v.e. berg*), toetoe.
 TOT (AAN), nakawa(ri), kawa-kawa
 (ri); (*van tijd meest*), sampe; *totdat*,
 sampe.
 TOTAAL (*zelfst. nw.*), bila.
 TOUW, kaloro. *Vgl.*: *bindsel*.
 TOUWDRAAIEN, nokando (nokando
 kaloro).
 TRAAN, *tranen*, oewe (noe) mata.
 TRACHTEN, *zie*: *probeeren*.
 TRANSPORTEEREN, nompataoe(p).
 TRAP, tangga.
 TRAPPEN OP, nompadjedje.
 TRECHTER, pandjolong.
 TREDE, ngisi ntangga, ngisi noe tangga.
 TREFFEN, *zie*: *raken*.
 TREKKEN, nangoemboe(oe); *naar zich*
toe —, nantadja; *trekken aan* (*een*
touw b.v.), nodiisi, nompadiisi (*spr.*:
-disi).
 TREKKER (*geweer*), pokobi.
 TREUZELLEN, netisae.
 TRILLEN, *zie*: *beven*.
 TROEBEL, nakora.
 TROM, gimba; (*kleinere srt.*), ganda-

ganda.
 TROMPET, torompe; (*v. rijsthalm*),
 nggololio.
 TRONK, *zie*: *stronk*.
 TROOSTEN, nandjoearakaka djarita
 belo, (nompaleetje (p)).
 TROS (*een*), sampaa (*klappers*,
lansats), samboeli (*pisang*), sarangga
 (*bloemen*).
 TROUWEN, *zie*: *huwen*.
 TUIN, *zie*: *akker*; *tuintje*, pampa.
 TUIT, soemba.
 TULBAND, soeroeba.
 TUSSCHEN, ri olo noe.
 TUSSCHENRUIMTE, olo; (*van wat*
geplant is), lawa.
 TUSSCHENSTEKEN (*iets ergens*),
 nandjosobaka, nantondjobaka (*met*
ri).
 TUSSCHENTIJD, olo.
 TWEE, randoea, roea-
 TWEELING; — *zijn*, norapi.
 TWEESPRONG, popenga noe dala.
 TWISTEN, nosinggaraoe.

U

U, komioe; (*zeer beleefd*), kita.
 UI, pia.
 UIER, soesoe.
 UIL, tokaa, poa (*soorten*).
 UIT (*vuur enz.*), namate; (*licht*),
 napaja.
 UITBLUSSCHEN, *zie*: *blusschen*, *uit-*
doen.
 UITBREKEN (*v. huidziekten*), *zie*:
opkomen.
 UITBROEDEN, nompasa (*ook on-*
overg.).
 UITDEELEN, nantibo.
 UITDOEN (*vuur, licht*), nompatesi(p),
 nompapaja.
 UITEENGAAN (*van twee mensen*),
 nogaa; (*v.e. vergadering, etc.*), nagaro.
 UITEINDE, tampa, doë.
 UITGAAN, *zie*: *uit*; (*naar buiten*
gaan), nesoewoe.
 UITGESTORVEN, naropoe.
 UITGESTREKT, naloeo.
 UITGEVEN (*op de pasar*), nompobalandja.

UITGEZONDERD, *zie*: *behalve*.
 UITGIETEN, *zie*: *gieten*.
 UITGLIJDEN; *hij is uitgegleden*, na-
 tesoro kadana.
 UITGRAVEN, nanggae.
 UITHALEN, *zie*: *wegnemen*, *halen*;
iets ergens uit halen, nandjoewoe-
 raka.
 UITHOUDEN, nompakoele(p). *Zie*:
verdragen.
 UITHUWELIJKEN, nompoborei.
 UITKAUWEN (*suikerriet*), nangoe-
 woe(oe).
 UITKNIJPEN, nompea, nompeasaka.
 UITKOMEN (*ergens terechtkomen*),
 natoedjaraka.
 UITLACHEN, nompogirika.
 UITLEGGEN, nantenteraka.
 UITLOOPEN, *zie*: *uitspruiten*, *ontkie-*
men.
 UITMAKEN, nompakaoepoe (p);
 (*zaak*), nompabotoesi.
 UITNOODIGEN, nompagaga, negaga;
 (*roepen*), nompokio; (*om te komen*

eten), nantomoenaka; (aansporen), nompakeni(p).
 UITPAKKEN (*iets wat omwikkeld is*), nangoenggeraka(oe), nandjoenggeraka; (*inhoud v. iets*), nandjoewoeraka, nompawoeataka.
 UITPOEPEN, nangote(o).
 UITPUILEN, neboenti, (v. oog(en)) nemoto.
 UITTREKKEN; *zich* —, nemoloe, (*liggend*) nompadii, nombadii.
 UITRUSTEN, nangosaraka.
 UITSCHEIDEN, nenonto.
 UITSCHELDEN, nanggaraoesi, (*onoverg.*) nekaraoesi.
 UITSPREIDEN, nantale.
 UITSPREKEN; *hij kan het niet uitspreken*, ledo nasowa nioelina.
 UITSPRUITEN, nembeti.
 UITSTAPPEN, nanaoe.
 UITSTEKEN, neoedjoe, nempandjo. *Zie ook: uitsprekken.*
 UITSTELLEN, nanggondjoraka ri ngajo, nangendjoe(e) ri ngajo.
 UITSTORTEN, nompaboebesaka.

UITSTREKKEN (*d. arm*), nangodo; *zich recht* — (v.e. doode, een gesteven en gestreken kledingstuk), nenggada.
 UITTREKKEN, nompawondjoe (*klee ren*); nompareboe (*haar, veeren, gras*); (*zoals een paal uit den grond*), nompaboeka; (*uit een stapel, kurk uit een flesch, enz.*), nangoso(e).
 UITVALLEN (*haar*), naoegoe; (*tanden*), napongga.
 UITWERKING HEBBEN, nekande.
 UITWERPSELEN, tai.
 UITWIJKEN, nesai; (*om niet getroffen te worden*), nolese.
 UITWISSCHEN, nomparepoe.
 UITWRINGEN, nompoelesaka.
 UITZETTEN (*zwellen*), newoke. *Zie ook: milt, opzwellen.*
 UITZUIGEN, *zie: uitkauwen.*
 UNSTER, datji.
 UUR, djaa; *een uur*, sadjaa; *zeven uur*, tinti of tente papitoe.

V

VACCINATEUR, topesoebi, topetjoebi.
 VADEM, dapa; (*als maat*), ndapa; *met vademeten*, nompadapa.
 VADER, toema; *mijn vader*, toemakoe, tomakoe; (*in de aanspraak*), tata.
 VAGINA, batoe.
 VAK (*een*), sanggota; *een vakje (ook v.e. doos e.d.)*, santombi.
 VAL, bantara.
 VALLEN (*naar beneden*), nanawoe; (*omvallen*), nadoengga; (*van regen*), nadoenggoe; (*van water in een watterval*), nanawoe-ndjaloe, nokanawoe; *naar beneden laten vallen*, nomanawoesaka.
 VAN (*van ... af*), dako ri, lako ri, dako, lako. *Zie ook I 3.*
 VANDAAG, pangane hii, ngena hii.
 VANGEN (*met hand*), nandjaka; (*met stok met strik er aan*), nangaja(a), noaja; (*met net*), nompadjala, nompamongpo; *visch* —, nebae; *met de hand* — (*grote garnalen*), nogama, nompagama; *in een fuik gevangen*,

niala noe boewoe, namala ri boewoe.
 VANNACHT, *zie: nacht.*
 VANOUDS (*memang*), mami (*achter 't woord waar 't bij hoort*).
 VAREN, pakoe; (*werkw.*), nosakaja, (*zeilend of in een schip*) nosoemomba.
 VARKEN, bawoe; (*wild* —), bawoe nggakajoe.
 VAST, natede; (*van te voren*), mami (*achter 't bijbehorende woord*).
 VASTBINDEN, *zie: binden.*
 VASTEN, nopoeasa; *vastenmaand*, boela mpoeasa.
 VASTHOUDEN, nanggenggenisi(k); *zich vasthouden*, nekenggenisi.
 VASTSTELLEN, nompakanoto(p), nompakatantoe(p).
 VECHTEN, nosibaga; (*v. hanen*), nosipoeli; *laten* — (*hanen*), nompoposipoeli; *id. (met kunstsporen)*, nosawoe (manoe).
 VEEL, nadea.
 VEELSOORTIG, nompengaja-ngaja,

- mpengaja-ngaja.
 VEEREN, boeloe.
 VEERKRACHTIG LOS-, OPSPRINGEN, natebesi.
 VEGEN, nandjaewe (*ook onoverg.*), nosaewe.
 VELD, karawana.
 VELLEN, nantowo.
 VENSTER, wamba sala, pemantoe.
 VENTEN, nompalelea.
 VER, nakawao, (*zichtbaar*) n(a)awaraka.
 VERACHTEN, *zie: geringschatting.*
 VERAFSCHUWEN, *zie: afschuw.*
 VERANDEREN (*onoverg.*), nabali; (*overg.*), nompabali(b).
 VERANTWOORDELIJK ZIJN VOOR, nangisani(i); *verantwoordelijkheid*, pangisani.
 VERBERGEN, nantaboeniaka; *zich* —, netaboeni.
 VERBIEDEN, nantagi.
 VERBIJSTERD, napoesa, napoesa rara.
 VERBINDEN (*medisch*), nompaboen-goe.
 VERBLIJFPLAATS, pontoero.
 VERBOD, petagi.
 VERBODEN (*door godsdienst, adat*), nakapali.
 VERBRAND, napapoe; *geheel* —, naora; *verbranden (overg.)*, nantoendjoe, (*soms*) nantoenoe.
 VERBRIJZELD, narogo, narogo-mpota (*heelemaal* —).
 VERDEELEN, nangagaraka(a); (*uitdeelen*), nantibo.
 VERDENKEN, nanggapa, nompabatai.
 VERDORREN, nangaoe.
 VERDRAGEN, nantalamaka; *kunnen* —, nompakoele(p).
 VERDRINKEN, namate naonga.
 VERDWALEN, nalipo.
 VERDWIJNEN, nalipo; (*voorgoed*), nalanja.
 VERF, parada.
 VERGADERING HOUDEN, noliboe.
 VERGELDEN (*in ongunstige beteeke-nis*), neala sawa, nangala sawa (*ik zal het je vergelden*, koala sawa iko), nesawa; (*in gunstige bet.*), nandjoelisi.
 VERGELIJKEN (*met*), nompasimbajoe(ka)(p) (*door naast elkaar hou-den*), norapaka (ewa).
 VERGETEN, nanggalingasi; *ik heb 't vergeten*, nikalingasikoe, nalinga rarakoe.
 VERGEVEN, nangampoengi(a).
 VERGEZELLEN, nomporoa.
 VERGIF, ratjoe, (*toovergif*) pakoe-daa; (*voor visschen*), toewa, kamande.
 VERGISSEN (*zich*); *als ik mij niet vergis*, ane ledo masala iakoe.
 VERHAAL, toetoera (*overlevering*); tesa, djarita (*vertelsel*).
 VERHARDEN, nompakakaa(p).
 VERHEFFEN; *zich* — op, nandjiki.
 VERHEMELTE, *zie: gehemelte.*
 VERHEUGD, *zie: blij.*
 VERHINDEREN, *zie: voorkomen, tegenhouden, storen.*
 VERHUIZEN, nolindja.
 VERKEERD, nasala; — *loopen*, nasala-ndala.
 VERKLAREN, *zie: uitleggen.*
 VERKLEEDEN (*zich*), nandjambei.
 VERKLEUREN, nasola.
 VERKOOPEN, nobaloe, nompobaloe.
 VERKOUDEN, nawasa.
 VERKWISTEND, *zie: royaal.*
 VERLAMD (*a.d. beenen*), napoenggoe.
 VERLANGEND, nalentora.
 VERLATEN, nompalaisi(p).
 VERLEDEN, nalioe; *zie ook: vroeger.*
 VERLEGEN, naea mata.
 VERLENGEN, nangoempoe; *verlengstuk*, oempoe.
 VERLEPT, nalele.
 VERLICHTEN, nompakareme(p); (*om bij te lichten*), nandjiloki.
 VERLIES, roegi; *verliezen (onoverg.)*, naroege, (*bij 't dobbelen e.d.*) nibeta.
 VERLOOFD, notengea.
 VERLOREN, natonto.
 VERMANEN, nompatoedoeki(p), (nompangadjari(p)).
 VERMEERDEREN, nantambai; (*onoverg.*), natetambai.
 VERMENGEN, *zie: mengen.*
 VERMIJDEN, nompetalilika.
 VERMINDEREN (*onoverg.*), nagoeë (*van geld, levensmiddelen, enz.*), nakoera.
 VERMOEDEN HEBBEN, KRIJGEN, nabata rara.

VERMOEID, *zie: moe*.
 VERNIELEN, nompagero; *vernield*, nagero.
 VERPANDEN, nantagala.
 VERPLAATSEN, nompalindja(l).
 VERPLEGEN, noëroe, nompoeëroe.
 VERREKIJKER, taropo.
 VERSCHAFFEN, nompakaria(p).
 VERSCHIETEN (*v. kleuren*), nasola.
 VERSCHILLEN, nosisala; *verschil*, posisala.
 VERSCHRIKKEN, nantekadjani.
 VERSCHUILEN, *zie: verbergen*.
 VERSCHUIVEN, nangendjoe(e). *Zie: uitstellen*.
 VERSIEREN, nompabeloti, nompakaramba(p).
 VERSLETEN, napoei (*v. goed*).
 VERSLIKKEN (*zich*), nasedeka.
 VERSPERREN, nompalawa(l); *versperd*, nasoedoe.
 VERSPILLEN (*geld*), nangodja(o) (*Bg.*).
 VERSPREID, nosimpotare, nosimpotare; — *neervallen*, nakamboeraka.
 VERSTAAN, *zie: hooren, begrijpen*.
 VERSTELLEN (*lappen*), nantampala.
 VERSTERKEN, nompakaroso(p).
 VERSTOOTEN (*vrouw*), nompaoepoe(p).
 VERSTOPT, nawoesoe; (*neus*), napii.
 VERSTUIKT, nasala-ngisoe.
 VERSTROOID, nosimpotare, nosimpotare.
 VERTAKKEN (*zich*), nopenga; (*v.e. gewei*), nopanga.
 VERTALEN, nompalimba(p).
 VERTEGENWOORDIGER, sambei.
 VERTELLEN, nompadjaritai.
 VERTOONEN (*zich*), neonga.
 VERTREKKEN, silaoe, hilaoe, nateonggotaka.
 VERTROUWEN, VERTROUWEN OP, nandjaroemaka.
 VERVANGEN, nandjambei.
 VERVELEN (*zich*), nasoempoe rara.
 VERVELLEN, nalepa; (*v.e. slang, garnaal, enz.*), newondjoe.
 VERVEN, nompapada(p).
 VERVOEREN (*van vervoermiddelen*), nompataoe(p).
 VERVOLGEN, nompapaga.

VERVOLGENS, pade.
 VERVROEGEN, nanggondjoraka ri bengo, nangendjoe(e) ri bengo.
 VERVULLEN, nompasipolea(p).
 VERWAAND, *zie: hoogmoedig, verheffen*.
 VERWAARLOOZEN, *zie: slordig*.
 VERWACHTEN (*rekenen op*), nandjaroemaka. *Zie: wachten*.
 VERWANT, nosarara.
 VERWELKEN, *zie: verlept*.
 VERWENNEN, nomp(ka)biasa(p); (*in alles zijn zin geven*), nantoeroesi.
 VERWIJDEREN, nangaliaka(a).
 VERWISSELEN VAN, nandjambei; (*met een ander*), nosindjambei.
 VERWONDEREN (*zich*), *zie: begrijpen, schrikken*.
 VERZADIGD, nabosoe.
 VERZAMELEN, nompasiromoe(p); *zich* —, nasiromoe.
 VERZETTEN (*zich*), ne'ewa.
 VERZOEKEN, *zie: vragen*.
 VERZUIMEN, nangola(o) (*ook onoverg.*).
 VET, lomoe; (*bijv. nw.*), nalomoe.
 VETER, loei noe sapatoe.
 VEZELS, oega; (*van arenpalm*), opi.
 VEZELBAST (*v.e. kokosnoot*), benoe.
 VEZELIG, naoega.
 VIER, saoele, ampa, pata.
 VIEREN, *zie: neerlaten*.
 VIERKANT, nosoelapa, nosoelapampa; (*zelfst. nw.*), soelapampa.
 VIES, naragoe.
 VIJAND, bali; *elkaars* — *zijn*, nosipobali.
 VIJF, lalima, alima, lima.
 VIJL, kiki, kikiri; *vijlen*, nanggiki, nompakiki(k), enz.
 VIJZEL, nondjoe watoe; *vijzeltje voor sirih-pinang*, poroetoe.
 VILLEN, nandjisiki, nompasisiki(s).
 VIN, kawi-kawi.
 VINDEN, nanggawa.
 VINGER, koja mpale; *vinger*, komb, temboka (*v. koper*), pemandjo, tasa pemandjo (*zie: kom*).
 VIOOL, biola; *vioolspelen*, nokojo biola.
 VISCH, baee.
 VISCHBROED, doeo.
 VISCHHAAK, *zie: haak*.

- VLAK (*effen*), nasimbanaja, nawoë.
 VLAKTE, lemba.
 VLAM, waja.
 VLECHTEN, nangena (e).
 VLEERMUIS, lalao; *vliegende hond*, zie: *kalong*.
 VLEESCH (*op 't lichaam*), isi; *gedroogd* — (*dendeng*), dai; *vleeschspijs*, zie: *toespijs*; *vrucht vleesch*, isi.
 VLERK (*uitlegger v.e. prauw*), pila.
 VLEUGEL, kapi.
 VLIEG, lale.
 VLIEGEN, neworo.
 VLIAGER, lagoendi, mara, djarakanea, radjamboela (*soorten*).
 VLINDER, kalibamba.
 VLOED, boese; *de vloed komt op*, nompene boese.
 VLOEIEN, noili.
 VLOER, djaoela; (*van planken*), kataba.
 VLOERBALK, longgoe.
 VLONDER, lolea.
 VLOT, aki.
 VLUCHTELING, topalai.
 VLUCHTEN, nalai.
 VLUG, nagasi, nasasinta, nasalisa, nadjodjo; *vlug iets doen*, nompadjo-djo(dj).
 VOCHT, oewe; *met* —, naoewe.
 VOEDEREN, nompakande(p); (*kippen*), nompateo(p), nompopateo.
 VOEDSEL, kanda.
 VOEREN (*eten in den mond stoppen*), nandjoeapi, nompasoeapi. Zie: *voederen*.
 VOERING, poapi.
 VOET, zie: *been*; (*v.e. berg*), kada, poena; (*v. gewassen*), poena.
 VOETANGEL, zie: *bamboelat*.
 VOETSTUK (*rotan, v.e. kookpot*), oko.
 VOETZOOI, rara nggada.
 VOGEL, tondji.
 VOL, naponoe.
 VOLGEN, nangoseaka(o), nantoentoe-maka (*uit de verte*), nantoeroesi; (*onoverg.*), neoseaka enz.; (*een weg*), nangose.
 VOLGZAAM, netoeroesi.
 VOLHOUDEN, nompasimboekoe (p) (*zie: best*).
 VOLK (*het*), todea.
- VOLLEDIG, nagana.
 VOLLEERD, natama.
 VOLLEMAAN, boela-dongga.
 VOLSTREKT NIET, ledonoto.
 VOLTALLIG, nagana.
 VOLTOOIEN, nompakaoepoe(p).
 VOLWASSEN, nakabilasa (*man*), nandandaa (*vrouw*).
 VONK, boenga noe apoe; (*bij 't smeden*), boenga noe ase.
 VOOR (*di moeka*), ri ngajo; (*bagi*), -ka, ka (VI 2); *een voor een*, ntesangoe-angoe.
 VOORAAN, ri kaeloe.
 VOORBEELD, toeroeka, (tontjo, djonntjo); *bij* —, rapa-rapana, rapana.
 VOORBIJ, nalioe.
 VOORBIJGAAN, nolioe; (*overg.*), nompalioe(maka).
 VOORDEEL, zie: *winst*.
 VOOREERST, roeroe.
 VOORGALERIJ, gandarasi, gandaria.
 VOORGESLACHT, totoea nggaoloe.
 VOORHOOFD, kire.
 VOORHUIS, karawana.
 VOORKANT, ngajo.
 VOORKOMEN, nantagi.
 VOORNAME, tonabelo; (*lid v.e. hoofdengeslacht*), madika.
 VOOROPGAAN, nokaeloe.
 VOORPOOT, kada kaeloe.
 VOORPORTAALTJE (*v.e. huis, buiten de deur*), tambale, palantara.
 VOORSCHIJN; *te* — komen, neonga.
 VOORSPELLEN, nompaboto, neboto.
 VOORSTEVEN, pangoeloe.
 VOORTBOOMEN, zie: *boomen*.
 VOORTBRENGEN (*kinderen, jongen*), nangote(o).
 VOORTDUREND, toenggai.
 VOORTDUWEN, nandjoro; (*op zij, zoals een auto*), nomanini.
 VOORTROLLEN, nompadoeliaka.
 VOORTZETTEN, nompapola(p).
 VOORUIT! anoemo!
 VOORUITGAAN, nokaeloe (*vgl.: vooropgaan*).
 VOORWENDSEL, palando.
 VOORZICHTIG, nainga; *wees voorzichtig*, pakainga!
 VORDEREN, zie: *vragen*.
 VORK, sindoe mpomata, potosoe.

VORM, tari.
 VORST, magaoe.
 VOEWEN, nantika; *de handen* —, nompoposikanggapoe pale; *zich* — (*v.d. handen*), nosikanggapoe.
 VRAGEN (*tanja*), nekoetana; *vragen aan* (*ondervragen*), nompekoetana; *iets vragen*, nompekoetana (*aan* = *si*).
 VRAGEN (*mint*a), nomperapi, nerapi (*aan* = *si*).
 VREDE MET ELKAAR SLUITEN *of* HEBBEN, nosinggabelo.
 VREEMDELING, topesoca.
 VRIEND, wega.
 VRIENDELIJK, nanondo, nonondo.
 VRIENDIN, roa; *vriendinnen zijn*, no-wega.
 VRIENDSCHAP, powega.
 VRIJDAG, eo djoemaa.
 VRIJLATEN, nompabasaka.
 VRIJWILLIG; *hij doet het* —, dotana mboto nompowia, nowiana.
 VROEDVROUW, sando mpoana.
 VROEG (*'s morgens vroeg*), mpadondo, mpadondona; (*voor zonsopgang*), nasadondo.

VROEGER (*lang geleden*), nokaoeloe, nggaoeloe, nggaoeloe hia; (*nog niet lang geleden*), saeo hia, sambongi hia, sanggowia hia.
 VROUW, mombine; *zie ook: echtgenoot, heer*.
 VROUWELIJK (*van menschen*), mombine; (*van dieren*), besi; (*van dieren die al gejongd hebben*), tina; (*v.e. jong wijfje*), roemandaa.
 VRUCHT, woea (*zie: boomvrucht*); *vrucht dragen*, nowoea.
 VRUCHTBAAR, naisi (*van grond*).
 VUIL, naragoe, natontoroe, natantoroe, naroeto, (*met vuilnis*) naroempoe; (*zelfst. nmw.*), ragoe, tantoroe, tontoroe (*vuiligheid*), roempoe (*rommel, afval*); *ik heb een vuiltje in het oog*, narombo matakoe.
 VUIST; *een* — *maken*, nanggamoepale; *een vuistvol*, sanggamoe.
 VULLEN, nanggoisini(k); *het vat is met water gevuld*, goemba nikoisini noe oewe, oewe nikoisini ri goemba, oewe nikoisinika goemba.
 VUUR, apoe.
 VUURVLIEG, kalipopo.

W

WAAIEN, neboeroe.
 WAAIER, poweba.
 WAAR? ri oemba?
 WAAR, nakana.
 WAARDE, ali.
 WAAROM, nakoeja.
 WAARZEGGER, topeboto. (*Zie: voor-spellen.*)
 WACHTEN OP, nompopea, nepopea; (*de wacht houdende*), nantongoraka; *wacht even*, popea roeroe.
 WACHTER, topodjaga.
 WADEN, nogoegoe; *waden in*, nompagoegoe.
 WAGEN, *zie: durven*.
 WAGGELEN, nompepoe.
 WAKEN, nemata.
 WAKKER, nemata.
 WAL, batana.
 WALSEN (*den weg*), nopempe (dala).
Zie: rollen.
 WAN, tapi.

WAND, rindi.
 WANDELEN, nolipa-lipa, nandjajondjajo, nosandjajondjajo.
 WANG, kalimpi.
 WANNEER (*in 't verleden*), ipia; (*in de toekomst*), naipia, maipia.
 WANNEN, notapi, (*overg.*) nantapi.
 WANT, apa.
 WAPEN, ase; *een* — *dragen*, noase.
 WAR, *zie: verbijsterd*.
 WARM, napane.
 WAS, taroe.
 WASEM, soemoa.
 WASSCHEN, nompabokoisi, nobokoisi; (*kleeren*), nantapasi, notapasi; *'t gezicht* —, nendooe; *de rechterhand wasschen* (*bij 't eten*), nemandjo.
Zie ook: reinigen.
 WAT, noeapa; (*iets*), sakide („een beetje”); *wat wil je?* mokoeja iko?
 WATER, oewe; *water halen*, nanamboe, (*overg.*) nantamboe; *vol water loo-*

pen (*prauw*), natala, nalodo.
 WATERLEIDING (*voor de sawahs*), keke.
 WATERMELOEN, mandike.
 WATERTANDEN; *ik watertand*, nadjoeoe weeloekoe.
 WATERVAT, goetji (*klein*), goemba (*groot*).
 WATERVLOED, *zie: bandjiren*.
 WATTEN, kapa.
 WEDDEN; *met elkaar* —, nosiewa.
 WEDER, wai, (moeni).
 WEDIJVEREN, nosiloemba.
 WEDREN, posiloemba.
 WEDUWE, tobaloe; *de weduwe van N.N.*, baloe i Anoe; — *zijn*, nabaloe.
 WEDUWNAAR ZIJN, nabaloe; *weduwnaar*, tobaloe.
 WEEFGETOUW, pantanoe.
 WEEGSCHAAL, timbanga.
 WEEK, naloenta; *een week*, santipa, saminggoe.
 WEEKEN, nompabangga.
 WEEKLAGEN OVER, nompedala.
 WEERSTAAN, nangewa(e).
 WEERSTAND BIEDEN, nepangewa, ne'ewa.
 WEERSZIJDEN, *zie: kant*.
 WEES, ngana pailoe, ana pailoe.
 WEG, dala; (*door het Land aangelegd*), dala-djama.
 WEG (*zoek*), natonto.
 WEGEN, nantimba.
 WEGGAAN, haoe, nalai.
 WEGGOOIEN, nantimparaka, nantemparaka, nantadiaka.
 WEGHALEN, *zie: halen, wegnemen; (redden)*, nangala(a).
 WEGJAGEN, nompaliwoe.
 WEGLOOPEN, nalai; *hard* —, nepangowaka, nepokakendoka; *hard* — *van*, nangowaka, nokakendoka.
 WEGNEMEN, nangaliaka(a).
 WEGSPOELEN, nompaboentoelaka (*overg.*).
 WEGWAAIEN, nawaro; (*overg.*), nompaboeroe.
 WEIDEN, nangewoe, noëwoe.
 WEINIG, sakide.
 WEKKEN, nompalike.
 WELK(E), oemba(na); *welke maar*, oemba-oemba, oemba-oembana, mba-

na-mbana.
 WELRIEKEND, nawangi.
 WENKBRAUW, boeloe noe balinggi noe mata.
 WENKEN, nanggawe, nekawe.
 WENNEN, nompabiasa(p).
 WENSCH (*bij een keuze*), konoa; (*begeerte*), dota.
 WENSCHEN, nompokono; madota (*bijv. nmw.*).
 WERELD, doenia, lino.
 WERK, powia, pangawia; — *dat men doen moet*, bago; — *te doen hebben*, nabago; *werken*, nowia.
 WERKTUIG, parewa.
 WERPEN (*door een opwerpende beweging, zooals wanneer men iets op een tafel gooit*), nantendeaka. *Zie verder: gooien*.
 WERVELWIND, tamboesisi.
 WESP (*soorten*), tawoea, tambesi.
 WESTEN, kasoloana.
 WETEN, nangisani(i) (*doch: nisani-koe, ra(i)sani*).
 WEVEN, nantanoe (*ook onoverg.*).
 WICHELEN, nobolowia; — *over*, nompabolowia.
 WIE, isema.
 WIEDEN, newawo, nompewawo.
 WIEDSCHOFFEL, *zie: schoffel*.
 WIEG, toja.
 WIEGEN, nangoenda(oe).
 WIEL, roda.
 WIG, tandje.
 WIJ (*met insluiting van de aangesproken persoon of personen*), kita; (*met uitsluiting daarvan*), kami.
 WIJD, naloga.
 WIJDBEENS, notoenggela, kanggela-nggela.
 WIJFJE, besina, mombinena; (*— dat al gejongd heeft*), tinana; *jong wijfje*, roemandaana.
 WIJSVINGER, pantoedoeaka, petoedoeaka.
 WIJZEN, nantoedoeaka.
 WIKKELEN; — *om*, nompabewe, nompoele (*met ri van het omwikkelde*); *zich* — *om*, nompoele, (*onoverg.*) nompoele, nompoele.
 WILD, nawoera.
 WILLEN, madota.

WIMPERS, boeloe noe mata.
 WIND, poiri; *landwind*, salata;
 (veest), otoo; *een wind laten*, no'otoe,
 nootoe.
 WINDEN, zie: *wikkelen*.
 WINKEL, goda.
 WINNAAR, pabeta.
 WINNEN, nebeta, nompabeta.
 WINST, saro; (*bij 't dobbelen*), beta.
 WISSELEN, nandjambei, nandjoela,
 nesoea.
 WIT, napoeti; (*blank*), naboela.
 WOENSDAG, eo arabaa.
 WOLK, koelimoe, tai-mpoiri (*soorten*).
 WOND (*door trauma*), bela, (*kleiner*)
 baka; (*zweer*), baka; *gewond*, nobe-
 la, nabaka.

WONEN, nontoero.
 WOORD, djarita.
 WORDEN, na- (*b.v. nakapala, dorps-
 hoofd worden*), nadjadi.
 WORGEN, zie: *dichtknippen*.
 WORM, kalindoro.
 WORTEL, kale.
 WRAAK NEMEN, nesawa; — — *op*,
 nompesawa; *op elkaar* — —, nosi-
 mpesawa.
 WRAT, ntaraka; *met een* —, nantara-
 ka.
 WRIJVEN, nomparrera. *Zie ook: mas-
 seeren*.
 WRONG (*haarwong*), oente; *in een* —
 doen, nangoente.

Z

ZAAD (*zaairijst*), sawoea.
 ZAAG, garagadji.
 ZAAGSEL, rombo mpogaragadji.
 ZAAIEN (*op een ladang*), nantoeda,
 notoeda; (*op een sawah, op zoodanige
 afstanden dat het gewas niet over-
 geplaatst behoefte te worden*), nopida,
 nompida, nompapida; (*door uitstrooi-
 en*), nompasawoe, nosawoe.
 ZAAIRIJST, goejoe, (*bestemd om uit
 te zaaien*) sawoea.
 ZAAK, zie: *rechtszaak*.
 ZACHT (*van stoffen*), naloeseo;
 (*buigbaar, indrukbaar*), naboeloe;
zachtjes, naole, (*v. praten*) nalioloe.
Zie ook: week.
 ZADEL, sela; (*matrasje*), lampi.
 ZAK (*in een broek enz.*), kanto.
 ZAKDOEK, pasapoe.
 ZAKKEN (*door iets*), nalondjo.
 ZAND, bone; *zandplaat (in een rivier)*,
 boengi.
 ZAT; *iets* — *zijn*, nabasa rara.
 ZATERDAG, eo satoe.
 ZEE, tasi.
 ZEEF, potanda.
 ZEEKOE, doejoel.
 ZEEP, saboe.
 ZEER, mpoeoe, ntoto (*na 't bijbehoor-
 ende woord*).
 ZEEROOVER, pagora.
 ZEEZIEK, nilangoe noe baloemba.

ZEGGEN, nangoeli(oe).
 ZEIL, somba; *zeilen*, nosoemomba.
 ZEKER, nanoto, natantoe.
 ZELDZAAM, zie: *schaarsch*.
 ZELF, mboto (*na 't bijbehoorende
 woord*); *zich zelf*, karona.
 ZELFDE (*het*), ia-iame, sangoe-sangoe-
 me; *terugkeeren is hetzelfde als te-
 ruggaan*, nandjilimo notinggoelimo,
 iamo nandjili iamo notinggoeli.
 ZELFS, kadjapa, maoe.
 ZENDEN, nompakatoe(p); (*iemd.*),
 nantoedoe.
 ZENDING (*iets wat gezonden is of
 wordt*), pakatoe.
 ZENUW, oewa.
 ZES, aono, ono-
 ZETTEN, zie: *leggen*.
 ZEVEN, papitoe, pitoe-; (*w.w.*), na-
 ntanda.
 ZICHTBAAR; *duidelijk* —, nanoto;
vaag —, nawajowo.
 ZIEDEN; *zout* —, nooenoe.
 ZIEK, nadoea.
 ZIEL, zie: *gemoed, geest*.
 ZIEN, nanggita, nompeinta.
 ZIJ, ia; (*zijlieden*), geira, ira.
 ZIJDE (*stof*), sabe; (*kant*), biwi;
 (*v. h. lichaam*), oesoe; *op de zijde sla-
 pen*, natoeroe ntoepipi.
 ZIJN (*er*), naria.
 ZILVER, salaka.

ZINGEN (*onoverg.*), nodade; (*overg.*),
nodadeka (*gezongen*, nipodadeka).
ZINK, see.
ZINKEN, natalamaka, natamanaka.
ZITTEN, nontoero; (*v. vogels enz.*),
netoeoe; (*roesten, v. vogels*), noeroe.
ZOEKEN, nangelo, nopaelo(e).
ZOET, namomi.
ZOLDER, pomoeaka, landoeë; *zolder-
balken*, pantodoe.
ZON, eo, mata noe eo; *in de zon leg-
gen*, nompowai (ri eo).
ZONDAG, eo aka, eo aha.
ZONNEHOED, toroe.
ZONSVERDUISTERING; *er is —*, no-
siome boela bo eo, namate eo.
ZOO (*als dit, bēgini*), iwei, iwehii, iwe-
sii (*slaat ook op hetgeen volgt*); (*als
dat bij u*), iwetoe, (iweitoe); (*als dat
daarginds*), iwesia, iwehia.
ZOOALS, zie: als.
ZOODRA; *zoodra ik aangekomen was*,
kakawakoe.
ZOOEVEN, (i)pangane (*kan ook b.v.
gezegd worden 's middags om 5 uur
ten opzichte van 's morgens vroeg*).
ZOOGEN, nompatomi(p), nompasoe-
soe(p).
ZOO MAAR, bajangi.
ZOON, zie: kind.
ZOOVEEL, saiwei, saiwesii (*als dit*),
saiwetoe, saiwesia (*als dat*); *zoo-
veel* zooveel, saiwesia sai-
wesia.
ZOUT (*korrelzout*), gara; (*gezoden in-*

landsch zout), oenoe.
ZOUT (*zilt*), napaga.
ZUCHTEN, noinosa-boesoeka.
ZUIDEN, poeloena.
ZUIGEN, netomi.
ZUINIG ZIJN MET, nompitaka, no-
mpiraka.
ZUIVER, nagali; (*v. goud of afkomst*).
natasa.
ZUSTER, zie: broeder.
ZUUR, napoi; (*bedorven, v. eten*), na-
wai.
ZUURZAK, serekaja.
ZWAAR, nantamo.
ZWAARD, goema.
ZWAGER, SCHOONZUSTER (*man of
vrouw van zuster of broer, broer of
zuster van echtgenoot(e)*), era; (*era
van echtgenoot(e), dus echtgenoot(e)
van broer of zuster van echtge-
noot(e)*), lago.
ZWAK (*van wind*), nalente; (*slap*),
nalente; (*v.d. stem*), nakodi.
ZWALUW, kawilalae.
ZWANGER, natiana.
ZWART, nawoeri.
ZWAVEL, tjolo.
ZWEER (*ulcus*), baka.
ZWEET, ini; *zweeten*, naini.
ZWELLEN (*v. kooksel*), newoke. *Zie:*
opzwellen.
ZWEMMEN, noraboe.
ZWEVEN, nantaja.
ZWIJGEN, nondodo.
ZWIJN, zie: varken.